

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií Brno

Problematika domácího násilí z pohledu přestupkového řízení

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Geraldina Palovčíková, CSc.

Vypracovala:

Bc. Kateřina Lustigová

Brno 2009

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Brně dne 18.3.2009

.....
Bc. Kateřina Lustigová

Chtěla bych poděkovat vedoucí diplomové práce PhDr. Geraldině Palovčíkové, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc a cenné rady při zpracování mé diplomové práce.

Obsah:

Úvod	5
1 Základní terminologie	6
1.1 Násilí	6
1.2 Sexuální násilí a domácí násilí	7
2 Problematika domácího násilí	8
2.1 Formy domácího násilí	11
2.2 Rizikové faktory doprovázející vznik domácího násilí mezi blízkými osobami.....	12
2.3 Typické znaky domácího násilí	12
3 Subjekty domácího násilí – násilník, oběť	15
3.1 Pachatel domácího násilí	15
3.2 Oběť domácího násilí	21
3.2.1 Domácí násilí, muži a ženy	22
3.2.2 Muž jako oběť domácího násilí	26
3.2.3 Děti jako oběti nebo svědci domácího násilí	27
3.2.4 Násilí vůči starším členům rodiny – v partnerských vztazích a ze strany dospělých dětí	29
4 Trestně – právní ochrana oběti domácího násilí	33
4.1 Domácí násilí z pohledu občanského práva	33
4.2 Domácí násilí z pohledu trestního práva	35
4.3 Problematika domácího násilí z pohledu přestupkového řízení	37
4.3.1 Postup před zahájením řízení	39
4.3.2 Zahájení řízení, ústní jednání, dokazování	43
4.3.3 Dokazování – výpovědi svědků a účastníků, znalecké posudky a další	46
4.3.4 Rozhodnutí o přestupku, uložení povinnosti nahradit náklady řízení	51
4.4 Interdisciplinární spolupráce	53
4.4.1 Subjekty pomáhající obětem domácího násilí	53
4.4.2 Spolupráce s dalšími subjekty v okrese Znojmo	61
5 Sociální průzkum v oblasti domácího násilí	65
5.1 Podstata a cíl sociálního průzkumu	65
5.2 Charakteristika výběrového souboru a struktura analýzy	65
5.3 Analýza dat	65
5.4. Shrnutí sociálního průzkumu	76
Závěr	78
Resumé	79
Anotace	81
Seznam použité literatury a pramenů	83

Úvod

Téma týkající se domácího násilí je v současné době velmi aktuální a stále více diskutované. Jedná se o nepřijatelné porušování lidských práv, dále práva na život a fyzickou a psychickou nedotknutelnost. Při zpracovávání tohoto tématu se lze zamýšlet nad příčinami a důsledky takového jednání, dále například také nad tím, jaký by měl být systém prevence těchto jevů nebo potrestání takového jednání. S trestně – právní ochranou obětí domácího násilí souvisí i závažnost protiprávního jednání a jeho řešení v rámci trestního řízení nebo v řízení přestupkovém.

Cílem mé diplomové práce je analýza přestupkového řízení v souvislosti s jednáním, které vykazuje některé znaky jevu domácího násilí.

Protože má profese souvisí s projednávání přestupků proti občanskému soužití, velmi mě zajímalo, v kolika případech se v přestupkovém řízení řeší protiprávní jednání vykazující některé znaky domácího násilí, jaký je poměr mezi muži a ženami, a to jak pachatelů, tak i oběťmi domácího násilí, nebo např. kolik oznámených přestupků je ve správním řízení nakonec zahájeno a kolik pachatelů je ze svého jednání uznáno vinnými. Vypracovala jsem tedy analýzu dat, která se týká počtu vyřizovaných přestupků, a to jednak za Českou republiku celkově, poté u správních orgánů v Jihomoravském kraji a u Komise pro projednávání přestupků města Znojma, která je pověřena projednáváním přestupků pro město Znojmo a dalších 35 obcí.

Svou diplomovou práci jsem rozčlenila do pěti kapitol. V prvních dvou kapitolách na základě prostudované literatury vymezují základní pojmy a stručně charakterizují domácí násilí a jevy s ním související. Třetí kapitola je věnována subjektům – pachatelům, obětem a svědkům - domácího násilí. Další, čtvrtá kapitola, seznamuje s možnostmi trestně – právní ochrany obětí domácího násilí v České republice a se subjekty, u kterých tyto oběti také mohou hledat pomoc. V závěrečné páté kapitole podávám přehled o počtu oznámených přestupků vykazujících některé znaky domácího násilí v České republice, spáchaných mezi osobami blízkými nebo osobami, které žijí ve společné domácnosti, a to v období od 1.1.2007 do 31.12.2007.

1 Základní terminologie

1.1 Násilí

Podle definice Světové zdravotnické organizace WHO je násilí záměrné použití nebo hrozba použití fyzické síly proti sobě samému, jiné osobě nebo skupině či společnosti osob, které působí nebo má vysokou pravděpodobnost způsobit zranění, smrt, psychické poškození, strádání nebo újmu.¹

Tendence k násilnému jednání se nazývá agresivita, násilí je to, co jedince vede k agresi. Někteří autoři rozeznávají určitý rozdíl mezi pojmem agrese a pojmem násilí.

Podrobněji vymezuje pojem agrese a násilí např. Šárka Gjuričová. Popisuje, že slovo agrese poukazuje k biologickému, zejména k pudovému a instinktivnímu zakotvení člověka v rámci ostatních živočišných druhů. Slovo agrese připomíná, že jako lidé nejsme jen kulturní, ale také přírodní bytosti. Toto hledisko je zdůrazňováno ve výzkumech fyziologů, etologů a některých psychiatrů. Pojem násilí naopak poukazuje k odlišnosti povahy agresivního chování člověka. Antropologové, psychologové, někteří psychiatři a sociologové zdůrazňují, že lidské agresivní chování se vždy děje v určitých souvislostech, v určitém kontextu. Jeho podoba je vždy ovlivněna širšími kulturními vlivy a individuálním učením. Lze tedy souhlasit s názorem, že agrese je vrozená, avšak konkrétní způsoby agresivního chování si člověk osvojuje – učí se jim. O tom svědčí i skutečnost, že lidské násilí má různou tvářnost, že podoby násilí se v průběhu historie a v jednotlivých kulturách odlišují – jsou historicky a kulturně proměnlivé. Odlišná je také míra tolerance násilí v jednotlivých společnostech.²

František Koukolík a Jana Drtilová v knize „Zlo na každý den“ popisují agresi jako normální druh chování, jehož smyslem je ve volné přírodě přežít. Uvádí však dále, že násilné chování je patologická agrese, jejím smyslem je něco poškodit, někomu ublížit nebo jej zabít. Podotýkají dále, že u zvířat se rozlišuje afektivní a predátorská (dravčí) agrese. Dědičnost se na násilném chování podílí – podstatně více u lidí dospělých než u dětí a dospívajících. Vliv dědičnosti a vliv prostředí na násilné chování jsou vzájemně nezávislé, běžně se však „sčítají“.³

¹ www.who.cz

² GJURIČOVÁ, Š., KOCOURKOVÁ, J., KOUTEK, J.: Podoby násilí v rodině. Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2000, str. 9.

³ KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ J.: Zlo na každý den – Život s deprivanty I. Praha 5: Galén, 2001, str. 164.

1.2 Sexuální násilí a domácí násilí

V souvislosti s násilím jsou uváděny dva klíčové pojmy: sexuální násilí a domácí násilí. Jedná se o odborné termíny, které jsou ve vědách zabývajících se prekriminalitou a kriminalitou bez výhrad akceptovány a intenzivně zkoumány renomovanými výzkumnými institucemi.

Výrazy sexuální násilí a domácí násilí označují dosti odlišné jevy a problémy, částečně se ovšem překrývají. Oba zvýrazňují hlavní, nejčastější typy viktimizace, které jsou především ženy v současné době vystaveny. Jejich odlišnost je obvykle vysvětlována tím, že sexuální násilí spadá spíše do oblasti obecné kriminality (tzv. general crime), zatímco domácí násilí spadá spíše do oblasti partnerského zneužívání (partner abuse).

Tyto dva jevy se mezi sebou nejvíce liší místem činu. Zatímco domácí násilí se odehrává mezi blízkými osobami za zavřenými dveřmi jejich privátů, sexuální násilí se může odehrát kdekoli, na ulici, na pracovišti, ve veřejných prostorách atd.

Druhým rozlišujícím znakem je vztah mezi pachatelem a obětí. Zjednodušeně lze použít označení "známý - neznámý" pachatel. V případě domácího násilí je pachatel vždy dobře znám, oběť s ním žije v blízkém (intimním) vztahu. U sexuálního násilí tomu tak být nemusí, pachatelem může být kdokoli, kolega, nadřízený i úplně cizí osoba.

Pro úplnost je třeba doplnit třetí rozlišující znak. Tím je pohlaví oběti. V souvislosti s domácím násilím je v odborné literatuře v poslední době zdůrazňováno, že jeho přímou obětí se stávají ženy i muži. U sexuálního násilí tomu zatím tak nebývá, momentálně je tento výraz explicitně či implicitně spojován s dovětkem „na ženách“.

2 Problematika domácího násilí

Domácí násilí je pokládáno za poměrně zvláštní, samostatný fenomén. Mimořádnost přitom neplyne ani tak ze samotného násilí, ale spíš z toho, vůči komu a za jakých psychologických okolností je uplatňováno. Právě tyto příznačné okolnosti jsou zvýrazňovány v pojmech zneužívání partnera (Partner Abuse) nebo intimní násilí (Intimate Violence). Zatímco tyto dva pojmy zůstaly omezeny na stránky odborné literatury, výraz domácí násilí (Domestic Violence) byl rychle zmedializován a stal se tak oficiální klíčovou formulkou používanou při prezentaci a odtajnění problému před širokou veřejností.

Domácí násilí se odehrává mezi partnery, kteří jsou anebo byli spojeni společným soukromím. Obvykle sdílí řadu společných položek (bydliště, finance, děti, okruh známých atd.).⁴

Helen L. Conwayová ve své knize „Domácí násilí“ konstatuje, že jednoduchá definice domácího násilí neexistuje. Termín „domácí“ se používá proto, aby naznačil, že se násilí odehrává v osobním vztahu. Často k němu dochází mezi manželi nebo mezi lidmi, kteří spolu žijí. Někdy je možné definici rozšířit, aby se vztahovala i na další rodinné vztahy. Autorka k tomuto podotýká, že v poslední době například znepokojivě vzrůstá týrání stárnoucích členů rodiny. V jiných případech může být mezi partnery velmi těsný vztah, ale nežijí společně.

Co se týká definování termínů „násilí“ a „domácí násilí“ Helen L. Conwayová uvádí, že je zřejmé, že termín „násilí“ zahrnuje celou škálu fyzického jednání, které se obecně považuje za násilné. Může to být: fackování, rány pěstí, bití, pálení, kousání, kopání, pokusy o škrcení, třesení nebo zmítání, strkání ze schodů nebo např. bodání.

„Domácí násilí“ však může zahrnovat i méně obvyklé fyzické akty. Je velmi dobře možné, že se žena stane obětí domácího násilí, aniž by ji její partner udeřil. Existuje mnoho dalších způsobů fyzického týrání, kterým mohou být ženy vystaveny, jako např. žena je donucena být ve studené lázni a agresor jí drhne kůži až do krve, svázání nebo spoutání, nasazení roubíku nebo pytle přes hlavu, míření zbraní, žena musí nehybně sedět a agresor na ni plive, přinucení k požití drog, zamačkávání cigaret na kůži oběti.

⁴ ČÍRTKOVÁ, L.: Vybrané výzkumy a teorie domácího násilí, Časopis Policista č. 07/2002.

Další formy násilí mohou mít sexuální charakter, např.: přinucení k pohlavnímu styku proti vůli oběti, přinucení k použití pomůcek při pohlavním styku, donucení k análnímu styku proti vůli oběti, donucení se k oblékání se nebo k činnostem, které jsou považovány za ponižující, přinucení k pohlavnímu styku za přítomnosti jiných lidí nebo např. přinucení k používání nebo sledování pornografie.

Tyto fyzické akty jsou podle autorky však bohužel pouze částí problému. Domácí násilí zahrnuje rovněž celou škálu dalšího jednání agresora, jehož cílem je získat nad obětí moc a ovládat ji. Proto se občas používá termín „domácí týrání“ neboť lépe vyjadřuje šíři celého problému. Lze se dokonce setkat s termínem „manželský terorismus“.

Nefyzická forma týrání často fyzické násilí doprovází nebo bývá jeho předzvěstí, součástí postupné přípravy k útoku. V některých případech ani nemusí docházet k žádnému fyzickému týrání, ale k dlouhodobému citovému týrání. Tuto formu domácího násilí nelze podceňovat. Často je to právě tento druh násilí, jež napáchá nejvíce škody. Po fyzickém násilí zůstávají jizvy a modřiny, které se časem zahojí – i když to trvá třeba léta. Citové týrání však zanechává hluboké, ale skryté rány, které se obejdou bez ošetření, ale oběti jimi trpí celá léta. Následky takového týrání mohou změnit osobnost oběti, která pak v budoucnosti může bez pomoci a podpory jen stěží vést plnohodnotný život.⁵

Jan Potměšil v článku „Domácí násilí v přestupkovém řízení“ přirovnává obsah širokého pojmu domácího násilí k dobře známé šikaně. Šikanování (zde ve vztahu dvou blízkých lidí) zahrnuje širokou škálu útoků proti důstojnosti a zdraví člověka – od zprvu nenápadného omezování osobní svobody, dále verbálních útoků, urážek, zesměšňování, ponižování, vyhrožování různými újmami nebo násilím, přes ničení věcí, odebírání finančních prostředků, omezování pohybu, odepírání potravy nebo spánku, všudypřítomnou kontrolu (osobní, telefonickou), omezování kontaktů s rodinou a přáteli, až po fyzické napadání ve formě facek, úderů pěstí, tahání za vlasy, škrčení, kopání, bití různými předměty, topení ve vaně či umyvadle, vyhrožování nebo ohrožování zbraní, příp. až po použití zbraně.

Představíme-li si pod obecným pojmem domácího násilí více známý problém šikany, dokážeme si lépe představit jak pachatele, tak i oběť, kdy chování a situaci oběti můžeme lépe porozumět.

⁵ CONWAYOVÁ, H. L.: Domácí násilí. Praha: Albatros, 2007, str. 13.

V každém případě jde o jednání volní a úmyslné, resp. svévolné. Pachatel má možnost ovlivnit své jednání, resp. rozhoduje se, zda se násilně (resp. šikanózně) chovat bude či nikoliv. V zaměstnání nebo v kontaktu s přáteli se násilně nechová, a to i když je rozčilen, frustrován, ponížen, i když se kolega v práci chová „nemožně“, „hystericky“, „neplní své povinnosti“ atd. Pokud by pachatel násilí reagoval agresivně (navíc k nepodřízené či nadřízené osobě), následovala by ihned sankce (společenská, pracovněprávní, trestní). V soukromí, vůči blízké či závislé osobě, resp. vůči osobě, od níž sankce nehrozí, si však pachatel agresivní chování dovolí, eventuálně se dokonce domnívá, že na ně má právo.

Významným indikátorem, resp. charakteristickým znakem, domácího násilí, je nerovné postavení mezi pachatelem a obětí. Pachatel má nad obětí zjevnou nebo i nevyslovenou (nebo obětí nepřiznanou) převahu. Je to pachatel, kdo určuje pravidla, a to, co smí pachatel, nesmí oběť. Pokud by si oběť dovolila být i jen část toho, co „smí“ její partner (urážky, naschvály, facky atd.), se zlou by se potázala. Postavení oběti je podřízené a odvozené od nároků, požadavků a hrozeb pachatele.

Domácí násilí je dále opakované – zjednodušeně řečeno, jedna facka neznamená, že se jedná o domácí násilí, pokud však jdeme do minulosti, zpravidla zjistíme, že facek a jiných forem napadení už bylo více. O násilí mezi partnery se dá říci „buď jednou, nebo pořád“ – není důvod se domnívat, že násilí najednou ustane a že po třetím a čtvrtém útoku nebude následovat i pátý, šestý, sedmý atd.

Domácí násilí nezaměňujeme s tzv. „italskou domácností“, kdy manžel rozšlape manželce mobilní telefon, ona mu v odvetě zlomí nos a oba pak společně rozbijí porcelánový servis a zdemolují kuchyni – oba účastníci vztahu, resp. konfliktní situace, si zde jsou stejně „silnými“ partnery, pachateli i oběťmi zároveň (chybí mocenská asymetrie). Jde pojmově o hádku, resp. spor, v pravém slova smyslu, kde existují dva rovnocenní soupeři. Domácí násilí však „hádkou“ není – tam jeden „diktuje“ a druhý poslouchá. I když i tzv. „italská domácnost“ je nežádoucím způsobem soužití, nemá pro jednoho či druhého z partnerů natolik devastující vliv, jako šikana v asymetrickém vztahu „násilník-podřízená oběť“.⁶

Také Šárka Gjuričová se zabývá definováním násilí mezi dospělými členy rodiny. Konstatuje, že partnerské násilí je traumatizující jev, který má závazné psychické důsledky pro celou rodinu. Přímo ohrožena je osoba, která je objektem násilí, ale situace nepříznivě působí na další blízké osoby, zejména pokud jsou přímými svědky násilí, a na osobu násilníka. Násilí

⁶ POTMĚŠIL, J.: Domácí násilí v přestupkovém řízení. ASPI – Původní nebo upravené texty pro ASPI, 2008.

mezi partnery patří k utajovaným tématům, která se v terapeutickém rozhovoru někdy dlouho neobjeví. Ke složitosti a rozporuplnosti jevu patří patriarchální civilizační a historický kontext, který vycházel ze svrchované pozice otce vůči dětem a ženám v rodině. Trestání „neposlušných“ žen bylo po staletí podobně tolerováno, jako bylo a dosud do jisté míry je tolerováno tělesné trestání neposlušných dětí při výchově.⁷

Podotýká dále, že odborníci tzv. pomáhajících profesí by si měli být vědomi, že je třeba věnovat pozornost celému systému rodinných vztahů. Partnerské násilí totiž vždy negativně ovlivňuje všechny členy rodiny, tedy nejen samotnou oběť. Děti všech věkových skupin, které v rodině žijí, jsou nepřímo rovněž oběťmi násilí. Výzkumy ukazují, že přítomnost dítěte při násilném chování rodičů je významným rizikovým faktorem při predikci násilného chování v budoucím partnerském vztahu.⁸

Expertní skupina „Aliance proti domácímu násilí“ popisuje domácí násilí jako fyzické, psychické anebo sexuální násilí mezi blízkými osobami, ke kterému dochází opakovaně v jejich soukromí a tím skrytě mimo kontrolu veřejnosti, intenzita násilných incidentů se stupňuje a vede ke ztrátě schopností včas tyto incidenty zastavit a efektivně vyřešit narušený vztah.⁹

2.1 Formy domácího násilí

Mezi projevy domácího násilí jsou řazeny:

- 1) psychické násilí
 - zastrašování – zlé pohledy, výhrušná gesta, předvádění zbraní, ničení věcí, ubližování jiným v přítomnosti ohrožené osoby
 - zvýšená kontrola všeho, co ohrožená osoba dělá – kam jde, s kým mluví, co říká, kdy se vrátí, omezování samostatnosti a rozhodování o sobě
 - kritizování a ponižování – nadávky, zesměšňování, snižování schopností, zpochybňování duševního zdraví, zlehčování obav, přehlížení přání a potřeb
 - vyhrožování a vydírání – nucení k poslušnosti, vyhrožování bitím, přerušením kontaktů, sebevraždou, vydírání přes děti, vnučata, vyvolávání pocitů viny
- 2) fyzické násilí – facky, rány pěstí, kopání, tlučení hlavou (např. o stěnu, topení), rdoušení, tahání za vlasy, bití nějakým předmětem apod.

⁷ GJURIČOVÁ, Š., KOCOURKOVÁ, J., KOUTEK, J.: Podoby násilí v rodině. Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2000, str. 74.

⁸ GJURIČOVÁ, Š., KOCOURKOVÁ, J., KOUTEK, J.: Podoby násilí v rodině. Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2000, str. 75.

⁹ www.donalinka.cz

- 3) sociální násilí – izolace od příbuzných a přátel – zákaz přijímat návštěvy, svým chováním odrazovat návštěvníka od dalších návštěv, zákaz telefonovat, dívat se na TV, doprovázení např. k lékaři, na úřady
- 4) ekonomické zneužívání – zamezení přístupu k financím (i vlastním), vydírání, vynucování přeapsání bytu, nemovitosti
- 5) sexuální násilí
- 6) kombinace projevů domácího násilí

2.2 Rizikové faktory doprovázející vznik domácího násilí mezi blízkými osobami

Za rizikové faktory doprovázející vznik domácího násilí mezi blízkými osobami jsou označovány

- vynucená sociální izolace
- finanční závislost na partnerovi
- péče o děti v rámci mateřské a rodičovské dovolené
- zdravotní postižení a omezení
- vyšší věk a bezmocnost seniorů
- přechod z aktivní zaměstnanosti do starobního či jiného důchodu
- nezvládnuté rodičovství a výchova dětí
- závislosti násilné osoby¹⁰

2.3 Typické znaky domácího násilí

Jako typické znaky domácího násilí jsou uváděny:

- Opakování a dlouhodobost – z jednoho útoku jakéhokoli charakteru ještě nelze určit, zda jde o domácí násilí. Může to však být jeho začátek.
- Eskalace – od urážek se stupňuje k psychickému snižování lidské důstojnosti až k fyzickým útokům a závažným trestným činům ohrožujícím zdraví a život.
- Jasně a nezpochybnitelně rozdělení rolí osoby ohrožené a osoby násilné – domácí násilí nejsou vzájemná napadání, hádky, rvačky, spory, kde se role osoby násilné a osoby ohrožené střídají.

¹⁰ www.donalinka.cz

- Neveřejnost – probíhá zpravidla za zavřenými dveřmi bytu či domu, stranou společenské kontroly.

Aby skutek byl domácím násilím, musí být naplněny všechny znaky!¹¹

Ludmila Čírtková, tyto určující, typické znaky domácího násilí podrobněji popisuje:

- soukromí jako místo, kde dochází k partnerskému násilí,

K domácímu násilí dochází uvnitř reálného osobního vztahu mezi mužem a ženou, který může mít podobu manželství anebo podobné déle trvající relace (druh-družka). Agresor na svoji oběť útočí na soukromé půdě (nejčastějším místem činu je společný byt) eventuálně jinde v ústraní, kam nedosahuje veřejná kontrola. Oběť je v průběhu fyzického, psychického či sexuálního napadání vždy izolována od možností jakékoli pomoci zvenčí.

- opakování a postupný nárůst intenzity násilných incidentů,

Domácí násilí má svou příznačnou dynamiku. Předchází mu často snaha izolovat partnera od ostatního sociálního okolí a omezování či přímo zakazování běžných kontaktů s přáteli a známými. Vlastní domácí násilí začíná drobnějšími výpady a útoky na partnera. Zatímco zaražená a zasažená oběť je zaskočená a má tendenci je omlouvat jako ojedinělé excesy, agresor stupňuje intenzitu své ataky a také zkracuje intervaly klidu (mizí fáze kání a slibů rodinné pohody).

- specifická příčina a kořenů domácího násilí,

Domácí násilí je unikátní i po stránce motivace. Téměř všechny teorie zdůrazňují, že fyzické, psychické i sexuální násilí mezi mužem a ženou uvnitř partnerského vztahu má zásadně jiné pohnutky a posilovače než běžné kriminální násilí. Jednoduše řečeno domácí agresor není kriminálník. Sám se za takového nepokládá, nemá totiž pocit, že by páchal velké nepravosti. Faktem je, že jednotlivé výpady i domácí násilí v celku nic konkrétního neřeší a pachatel nepoužívá agresi k cíli či účelu, který by otevřeně deklaroval. Domácí násilí není instrumentální ani typicky afektivní (to jest páchané ve stavu silného emocionálního rozrušení), jeho psychologickou kvalitu nejlépe označuje výraz týrání partnera.

Problematické chování domácích útočníků nelze uspokojujivě vysvětlit ani působením situačních faktorů. Vnější stresy jako například nedostatek financí nemusí hrát žádnou roli, s domácím násilím se setkáváme i u materiálně velmi dobře zajištěných rodin. Také

¹¹ www.donalinka.cz

provokace ze strany oběti nepřicházejí příliš v úvahu, jsou dokonce vyloučeny z podstaty věci samé, neboť oběť domácího násilí se vyznačuje tzv. extrémní laskavostí, tj. z násilnického partnera má strach a dělá vše pro to, aby mu vyhověla a udržela co nejdéle klid. Zvláštní pozornost je věnována roli alkoholu v domácím násilí. V současných koncepcích je mu připisována role katalyzátoru, nikoli příčiny násilného dění. Podle některých autorů osoby, které potřebují a chtějí ventilovat své agresivní sklony, se záměrně alkoholizují, neboť opilost může později posloužit ke změkčení jejich odpovědnosti za spáchané násilí. Alkoholické opojení funguje jako "timing out", neboť později bude chování násilníka omlouváno či vysvětlováno alkoholickým opojením¹².

Jako typické znaky domácího násilí jsou uváděny:

- Opakování a dlouhodobost – z jednoho útoku jakéhokoli charakteru ještě nelze určit, zda jde o domácí násilí. Může to však být jeho začátek.
- Eskalace – od urážek se stupňuje k psychickému snižování lidské důstojnosti až k fyzickým útokům a závažným trestným činům ohrožujícím zdraví a život.
- Jasně a nezpochybnitelně rozdělení rolí osoby ohrožené a osoby násilné – domácí násilí nejsou vzájemná napadání, hádky, rvačky, spory, kde se role osoby násilné a osoby ohrožené střídají.
- Neveřejnost – probíhá zpravidla za zavřenými dveřmi bytu či domu, stranou společenské kontroly.

Aby skutek byl domácím násilím, musí být naplněny všechny znaky!¹³

¹² ČÍRTKOVÁ, L.: Vybrané výzkumy a teorie domácího násilí, Časopis Policista č. 07/2002.

¹³ www.donalinka.cz

3 Subjekty domácího násilí – násilník, oběť

3.1 Pachatel domácího násilí

Nejčastější typ pachatele domácího násilí

Ludmila Čírtková upozorňuje ve Zpravodaji „Bílého kruhu bezpečí“ č. 1/2003 na to, že u většiny kriminálních jevů převažují detailní informace o pachatelích nad letnými poznatky o jejich obětech. U domácího násilí je tomu naopak. Zatím je známo daleko více o obětech domácího násilí než o jeho pachatelích. Momentálně neexistuje žádná výzkumně a empiricky zajištěná typologie pachatelů domácího násilí natož pak přehled o tom, který z typů domácích agresorů se vyskytuje nejčastěji. Poznatky o pachatelích pocházejí ze tří hlavních zdrojů. Jednak jsou to kriminologické výzkumy, které se zajímají hlavně o to, jak reagují pachatelé na určité oficiální sankce. Příkladem lze uvést ojedinělý výzkumný projekt L.W.Shermana z roku 1982, který proslul pod názvem „Minneapolis-Experiment“.

Experiment probíhal v rámci základního kriminologického výzkumu zaměřeného na ověření teorií odstrašování, přesněji řečeno odstrašujícího účinku rychlého trestu. Cílem experimentu bylo zjistit nejefektivnější policejní opatření při kontaktu s domácím násilím, přičemž efektivitou se rozuměla redukce rizika opakovaného útoku vůči stejné oběti. Shermanův výzkum odstartoval lavinu podobných projektů. Výsledkem bylo zjištění, že pachatele domácího násilí nelze házet do jednoho pytle. Ukázalo se například, že na některé skupiny osob působí hrozba oficiálních sankcí skutečně odstrašujícím efektem. Jako relevantní veličiny byly v tomto ohledu potvrzeny především zaměstnanost (zaměstnaný versus nezaměstnaný pachatel) a rodinný vztah (manželství versus neoficiální partnerství). Čím je pachatel závislejší na sociálních vazbách a pochodech konformity, tím citlivěji reaguje na negativní sankce, které ho diskreditují v očích sociálního okolí. Pod vlivem Shermana se prosadilo členění pachatelů domácího násilí podle jejich sociálního ukotvení. Ve hře jsou dva hlavní typy, a to domácí násilník s dvojí tváří (tj. doma agresor a pro okolí konformní, seriózní osoba) a pak sociálně problémový pachatel domácího násilí. V podstatě se zde rozlišuje pachatel z vyšších a nižších sociálních vrstev. Jak často se tyto dva typy vyskytují v reálném životě lze však pouze odhadovat, přesné statistiky neexistují. Navíc se experti shodují v tom, že v rodinách ze středních a vyšších vrstev se domácí násilí hůře odkrývá.

Druhým pramenem informací o pachatelích domácího násilí jsou samotné oběti. Z tohoto soudku pocházejí jevové typologie, které člení pachatele podle toho, jaké vzorce týrání partnera používají. Například Angličanka Pat Cravenová navrhla 8 základních typů domácích

násilníků: surovec, žárlivec, špatný otec, lhář, vyděrač, sexuální násilník, pán domu a psychický utlačovatel. Cravenová jednotlivé typy přesně popisuje a využívá je při terapii pro oběti domácího násilí. Jednotlivé typy se mohou v živém případě u jednoho pachatele samozřejmě různě kombinovat. K četnosti výskytu mohu uvést pouze orientační informaci. Podle údajů obětí domácího násilí v ČR se zdá, že u nás převládá vyděračský surovec, který praktikuje fyzické a psychické týrání.

Třetím zdrojem poznatků o pachatelích jsou psychologicky zaměřené výzkumy, které se koncentrují na psychiku agresora a opírají se o klinicky zaměřené zkoumání typických rysů osobnosti zneužívatele. Spíše než na typologizování se zaměřují na konkrétní výzkumné otázky, například na problém, v čem se liší domácí agresori od obyčejných „kriminálků“. Výsledky výzkumů jsou závislé na použité teorii osobnosti a na zvolených diagnostických nástrojích. Pro svou nižší využitelnost bývají často hodnoceny jako příliš akademické. Kromě toho vznikají v poslední době pokusy o prakticky použitelné utřídění domácích násilníků například s přihlédnutím k příčinným či spouštěcím faktorům domácího násilí. Podle tohoto hlediska se rozlišuje například tzv. specialista či „čistý domácí agresor“ (tj. kontrolovaný pachatel s dvojitou tváří, jinak slušný a konformní, násilnický je jen v rodině), generalista (používá násilí v intimním vztahu i mimo něj vůči cizím osobám), situační domácí agresor (násilí do vztahu vnáší jasné vnější situační okolnosti, jako například navázání mimomanželského vztahu s jiným partnerem, dlouhodobá nezaměstnanost atd.), na droze závislý pachatel domácího násilí (domácí násilí je naroubováno na abusus alkoholu či jiné drogy) a dále vzácnější typy, jako například sadistický agresor (mučí, jeho praktiky přesahují běžný rámec, například způsobí oběti řeznou ránu a nutí ji, aby si ji sama sešila obyčejnou jehlou a nití). Pokud jde o četnost výskytu jednotlivých typů, platí opět, že přesná čísla nejsou k dispozici. Podle údajů nestátních organizací (Bílý kruh bezpečí a další), které ovšem vycházejí pouze z výpovědí obětí domácího násilí v ČR, dominuje zřejmě typ první, v těsném závěsu za ním pak je domácí tyran, který má problémy s alkoholem.

Osobnostní struktura agresora

Vše nasvědčuje tomu, že jasně vybarvený osobnostní profil domácího násilníka neexistuje. Jinak řečeno, domácího násilí se mohou dopouštět různé osobnostní typy. Psychologicky orientovaní badatelé se při pátrání po příčinách domácího násilí zaměřili na osobnost pachatele. Předpokládali, že ve zvláštním povahovém založení tkví vlastní kořeny domácího násilí. Agresori zneužívající a týrající své partnerky by podle této koncepční úvahy měli

vykazovat určité společné osobnostní charakteristiky. Výsledky takto zaměřených studií však už v polovině devadesátých let jasně signalizovaly problematičnost takové hypotézy. V klinických popisech zkoumaných vzorků pachatelů často figurovaly zcela protichůdné osobnostní typy od silně se kontrolujícího (overcontrolling), dominantního a agresivního prototypu až po impulzivního, úzkostně zlostného, slabého (undercontrolled) a podezřivého prototypu pachatele. Výsledkem bylo, že kritici označili výčty více či méně pravděpodobných vlastností za pouhý psychologický make-up pachatelů a žádali, aby se odborníci soustředili na skutečně klíčové momenty umožňující pochopit kořeny domácího násilí.

Pod vlivem feministicky orientovaných studií se místo problému osobnosti vynořily výrazy jako potřeba moci, kontroly a dominance a také „overreaction to self-vulnerability.“ Týrání a zneužívání partnera je nyní vnímáno spíše jako volba, rozhodnutí. Dotaženo do důsledků by to znamenalo připustit, že zneužívání je agresorem používáno svobodně a „strategicky“ k tomu, aby oběť produkovala chování, které uspokojuje potřeby agresora. Proto se také v čerstvých studiích o domácím násilí objevuje více interaktivní paradigma a mluví se i o momentu volby (výběru) oběti.¹⁴

V publikaci Partnerské násilí konstatuje Marie Toufarová, že zřejmě neexistuje typický násilník, stejně jako neexistuje typická oběť. Pachatelé partnerského násilí pocházejí z různých socioekonomických i vzdělanostních vrstev. Řada z nich však vykazuje podobné rysy, jako např. nedostatek empatie či takzvanou „dvojitou tvář“. Navenek obvykle vystupují jako sympatičtí, velmi komunikativní lidé, vůči své partnerce jsou však násilní a bezohlední. Řada pachatelů domácího násilí má velmi rigidní představy o partnerském vztahu, či o rozdělení mužských a ženských rolí. Mnozí pachatelé domácího násilí byli sami v dětství týráni, byli svědky násilí vůči matce, nebo zažívali citovou deprivaci. Je pravděpodobné, že v rodinách, kde vyrůstali, byl nedostatek úcty k ženám a dětem obecně. Během socializace se naučili, že za určitých okolností je legitimní a potřebné užít násilí. Pachatelé partnerského násilí mají tendenci dívat se na ženy jako na své vlastnictví, proto mají domnělé „právo“ své partnerky kontrolovat a vychovávat.

Marie Toufarová dále uvádí, že francouzská psychiatrička a psychoterapeutka Hirigoyenová (2002) charakterizuje osobnost násilníka jako narcistu, který sám špatně snáší neúspěch

¹⁴ www.domacinasili.cz: ČÍRTKOVÁ, L.: Zatím víme víc o ohrožených osobách. Zpravodaj BKB 1/2003.

a pocit vlastní malé hodnoty. S tím souvisí i jeho vystupování ve společnosti, kde se často chová velmi příjemně, laskavě a přátelsky. Okolí tak nabývá dojmu, že není možné, aby takový člověk své partnerce ubližoval.

Na základě analýzy psychologických šetření partnerských agresorů v České republice v roce 2005 došli výzkumníci k závěru, že osobnost pachatele závažného partnerského násilí lze nejčastěji popsat jako „anomální až psychopatickou osobnost, s rysy impulzivity, poruchami seberegulace, rigidity, sebenejistoty, s nedostatečným smyslem pro realitu, ale celkem dobrou sociální kompetencí, s rysy labilní až impulsivní efektivity, jež není dostatečně zvládána rozumem a sníženou odolností vůči zátěži. U poloviny souboru byla konstatována chudá, plochá efektivita a nízká úroveň inhibic vůči agresi...“(Netík, Voňková, 2005, str. 45-46). Uvedené osobnostní charakteristiky zakládají dispozici v selhání v konfliktních, emoce provokujících situacích (Netík, Voňková, 2005).

Diagnostika osobnosti pachatele partnerského násilí je zatížena mnoha metodologickými problémy (Netík, Voňková, 2005). Přesto vzniklo několik typologií osobnosti pachatele partnerského násilí.

Holtzworth-Munroe a Stuart se zaměřili na základní charakteristiky násilí (např. závažnost partnerského násilí, obecnost násilí – mimo rodinu) i na charakteristiku osobnosti samotného pachatele a její psychopatologie. Na základě řady výzkumů typologií pachatelů partnerského násilí pak navrhli velmi přijatelnou typologii, která vymezuje tři hlavní typy násilníků (Monson, Langhinrichsen-Rohling, 1998):

- Agresor pouze v rodině je násilný jen vůči své partnerce, k ostatním členům rodiny a k okolí je jeho násilí značně omezeno. Tito násilníci projevují velmi liberální postoje vůči gendrovým rolím. Oproti dvěma dalším skupinám agresorů mají méně problémů ve společnosti. Někteří mají zkušenosti s násilím z původní rodiny. Lze u nich předpokládat lehkou psychopatologii nebo poruchu osobnosti. Tomuto typu odpovídá asi polovina všech pachatelů partnerského násilí.
- Dysforický/hraniční typ je ze všech tří skupin nejvíce depresivní, úzkostný a emočně labilní. Zastává klasické konzervativní postoje k rozdělení gendrových rolí. Primárně násilí zaměřuje proti své rodině. Výzkumy ukazují, že tato skupina násilníků je charakteristická hraniční a schizoidní osobností. Představuje asi 25 % pachatelů partnerského násilí.

- Obecně agresivní/antisociální typ pachatele partnerského násilí nemá zájem o druhé, je amorální a neodpovědný. Agresivní je i mimo rodinu. Často je u něj diagnostikována antisociální porucha osobnosti. Má tendenci zastávat názory, které omlouvají jeho násilí. Může mít kriminální minulost. Představuje asi 25 % ze všech pachatelů partnerského násilí.

Podobně rozlišili i Hamberger et al. (1996) tři typy partnerských agresorů na základě trsové analýzy vyšetření domácích agresorů pomocí Millonova víceosého klinického dotazníku na jedince antisociálního, dále pasivně agresivní, závislý (případně neurotický) a nakonec nepatologického jedince.

Jsou známy i další typologie násilníků a jejich charakteristiky. Např. Jacobson a Gottman (1998) rozlišují na základě svého výzkumu dva příznačně nazvané typy pachatelů na typ „Kobra“ a „Pit Bull“, dále American Psychological Association (APA) rozeznává tři typy pachatelů partnerského násilí jako „Typického násilníka“, „Násilníka s duševní poruchou“ a „Kriminální typ násilný i mimo rodinu“, nebo např. L. W. Sherman dělí osobnosti násilníků na dvě skupiny podle jejich sociálního ukotvení na „Sociálně problémové“ a „Muže dvojí tváře“.¹⁵

Čím to, že jsou v převážné většině domácími agresory muži?

Ludmila Čírtková upozorňuje na to, že veškeré výzkumy do devadesátých let shodně potvrzují, že většinovými oběťmi domácího násilí jsou ženy (92 až 98 % z celkového počtu obětí). Podle výzkumných údajů i podle statistik poradenských center se počet mužských obětí domácího násilí pohybuje v intervalu 2 až 5%. Koncem devadesátých let se však tento obraz začíná měnit. Objevují se sofistikovanější studie, které začínají zpochybňovat jednosměrnost domácího násilí.

Příkladem lze uvést holandskou výzkumnou studii Van Dijka a jeho týmu z roku 1998 (samotný výzkum proběhl o rok dříve). Do výzkumu bylo zahrnuto přibližně 1000 náhodně vybraných obyvatel Nizozemska, z nichž bylo 516 mužů a 489 žen. Výzkum byl poměrně ambiciózně koncipován, zjišťoval údaje o výskytu, povaze a důsledcích domácího násilí v Nizozemsku. Z množství údajů vybírá základní informace, které se podařilo zjistit

¹⁵ TOUFAROVÁ, M.: Pachatelé partnerského násilí. Praha: LINDE nakladatelství s.r.o., 2008, str. 115-118.

o obětech a pachatelích. Je třeba předeslat, že výzkumníci rozčlenili domácí násilí na celkem 32 různých typů. K tomu použili různá kritéria. Vedle klasické diferenciaci domácího násilí na fyzické, psychické (emocionální), sexuální a jejich kombinace pracovali také s kritériem závažnosti způsobené újmy a s kritériem opakování. Podle posledně jmenovaných hledisek rozlišovali výzkumníci mezi tzv. incidenty (žádná nebo nepatrná újma, minimální opakování) a skutečným domácím násilím. Jako nejrozšířenější formu domácího násilí identifikovali badatelé jeho fyzickou variantu. Celkový počet obětí fyzického domácího násilí nebyl pro výzkumníky velkým překvapením, mnohem zajímavější bylo rozložení jeho obětí podle pohlaví. Z celkového počtu se jako oběti skutečného fyzického násilí cítilo 35% mužů a 34% žen. Zatímco u fyzického násilí je poměr obou pohlaví velmi těsný, k viktimizaci psychickým týráním se přiznalo více žen (!) než mužů. 30% žen uvedlo, že zažily emocionální podobu domácího násilí, z mužů trpělo psychickým týráním 26%. Pozorný čtenář si všimne, že tyto nálezy odporují častému klišé, totiž že fyzické násilí je doménou mužů (klišé o přímé povaze agrese u mužů), zatímco psychické týráním koresponduje spíše s přirozeným habitem ženy (klišé o verbální agresivitě ženy). S tradičními představami o mužské a ženské roli souhlasí pouze údaje o obětech sexuálních podob domácího násilí. Sexuální zneužívání partnerem přiznalo 30% holandských žen, ale „jen“ 13% holandských mužů.

Obrázek o procentuálním zastoupení mužských a ženských obětí domácího násilí (tentokrát bez ohledu na jeho podobu či styl) se ovšem radikálně změnil směrem k tradičním očekáváním v momentu, kdy zohledňujeme pouze kritérium intenzity násilí měřené závažností újmy, kterou pachatel přivodí své oběti. Zatímco u nízké intenzity tvořily oběti mužského pohlaví většinu (61%), u násilí velmi závažné intenzity byl poměr obrácený. Oběti závažného násilí byly ze 60% ženy. V tomto smyslu výzkum nezpochybnil základní tezi o tom, že domácím násilím jsou nejvíce ohroženy ženy.

Kontroverzní výstupy různých studií a další nesrovnalosti při hledání odpovědi na otázku, jak často se obě pohlaví stávají oběťmi domácího násilí, jsou momentálně předmětem odborných diskusí. Někteří autoři upozorňují, že klíčovou roli hraje okolnost, zda při výzkumném dotazování je při kontaktu s respondenty více akcentován kontext kriminálního chování nebo kontext partnerského vztahu. První výzkumný styl vede podle Moffitové spíše ke klasickému obrazu domácího násilí v duchu původních feministických předpokladů, druhý výzkumný styl pak generuje netradiční obraz vymykající se konvencím gender-rolových očekávání. Podle jiných autorů může nárůst počtu obětí mužského pohlaví souviset s efekty vyvolanými detabuizací a medializací domácího násilí ve společnosti. M.Bock, současný

německý kriminolog, tvrdí, že u mužských obětí domácího násilí musíme počítat s dvojitou latentí. O jejich viktimizaci se nedozvědí ani oficiální instance, jako je policie, lékaři či poradny (první latence), ale ani výzkumníci (druhá latence). Podle Bocka ženám totiž plynou ze zveřejnění domácího násilí v současné společnosti samé výhody, mužům naopak jen nevýhody. Otázka po tom, jaká je skutečná „statistika“ obětí domácího násilí pro mužské a ženské pohlaví tak vlastně i po letech zkoumání představuje nedořešený, otevřený problém.

Může agresor své chování změnit? Co ho k tomu může donutit?

Domácí násilí určitě není nevyhnutelným osudem ani pro pachatele ani pro oběť. Zajímavé zkušenosti udělaly v tomto směru v Rakousku. Přijali tam specifický zákon na ochranu před násilím v rodině (tzv. Gewaltschutzgesetz). Tento zákon vychází z teze o netolerování domácího násilí. Řeší hlavně otázku ochrany oběti. To znamená, že určuje, kdo a jak je povinen z vůle státu chránit oběť před opakovanými útoky násilníka, a to i tehdy, když ještě konkrétní incident nedosahuje prahu závažného trestného činu. Zajištění většího bezpečí pro oběť přineslo dva konkrétní výstupy. Na jedné straně posílilo způsobilost samotné oběti účinně řešit problém domácího násilí (stopnout včas) a na straně druhé snížilo výskyt opakované agrese u většiny pachatelů. Zdá se, že většinový typ čistého domácího násilníka si netroufne týrat a ubližovat tam, kde mu hrozí potíže a problémy plynoucí ze zveřejnění jeho chování.

Autorka této stati dále konstatuje, že je přesvědčena o tom, že v případech domácího násilí může agresor změnit své chování snáze než například recidivující „kriminálník“, typu zloděje, lupiče či drogového dealera. Záleží však na tom, zda přijímá zodpovědnost a chce své chování k partnerce či partnerovi změnit. Záleží také na tom, v jakém stadiu je domácí násilí v konkrétním páru podchyceno, a samozřejmě jde také o pomoc, kterou jsme schopni agresorovi nabídnout. V zahraničí existují různě koncipované a různě účinné „polepšovací“ programy. Atestované antiagresivní programy může dokonce uložit soud místo trestu. U nás zatím takové možnosti chybí.¹⁶

3.2 Oběť domácího násilí

Branislava Marvánová – Vargová konstatuje, že lidé, kteří měli to štěstí a nezažili násilí ve své rodině, často nerozumí reakcím obětí, zdá se jim nepochopitelné, proč oběť něco neudělá, nezastaví násilí, neodejde. Někteří z nich se snaží zjistit, jaký podíl na násilí má

¹⁶ www.domacinasili.cz: ČÍRTKOVÁ, L.: Zatím víme víc o ohrožených osobách. Zpravodaj BKB 1/2003.

oběť, zda násilí nevyprovokovala. Zdá se jim nepochopitelné, proč by se jinak pachatel násilí dopouštěl. Hledají chyby na straně oběti místo toho, aby jednoznačně odsoudili násilné chování. Často si neumí vysvětlit, jak je možné, že se člověk, který je na veřejnosti příjemný a společenský, chová doma úplně jinak. Přijetí toho, že obětí partnerského násilí se může stát ve své podstatě kdokoli, že se jedná o násilí opakující se bez ohledu na chování oběti, znamená ohrožení naší představy o tom, že domov je bezpečné místo a že jsme před tímto druhem násilí ochráněni. Obětí domácího násilí se však můžeme stát my sami, mohou se jimi stát naše děti, naši rodiče, naši sourozenci, naši přátelé a známí.¹⁷

Domácí násilí nedělá žádné rozdíly mezi lidmi. Může se přihodit komukoliv, kdekoliv a bez závislosti na věku, společenském postavení, národnosti nebo povolání. Požádáte-li lidi, aby popsali typ ženy, která je obětí domácího násilí, mnoho z nich vám řekne, že to je matka snažící se vyžít z podpory, žijící v nuzných podmínkách a s nezaměstnaným manželem. Ženy v těchto podmínkách opravdu trpí. Ale spektrum obětí domácího násilí je mnohem širší. Jeho oběťmi jsou ženy ze všech společenských stavů.¹⁸

3.2.1 Domácí násilí, muži a ženy

Ludmila Čírtková uvádí, že při diskusích o domácím násilí je téměř vždy přítomen podtext ženského a mužského přístupu k problému. Automaticky se předpokládá, že postoje populace dospělých mužů a žen k problému domácího násilí se od sebe diametrálně liší. Některé současné výzkumy zahraniční provenience takovouto zásadní postojovou diferenciaci poněkud zpochybňují. Statisticky významné odlišnosti shledávají spíše mezi jednotlivými vrstvami společnosti definovanými dosaženým vzděláním a také celkovou materiální a sociální úrovní. Čím nižší vzdělání a celkový sociální status, tím větší je tendence respondentů problém bagatelizovat či vnímat zkresleně a naopak se zvyšujícím se stupněm dosaženého vzdělání zpravidla roste vnímavost na fenomény domácího násilí. Tato zjištění by neměla překvapit, koneckonců korespondují s výsledky výzkumů zaměřených na citlivost k násilí vůbec v rozvinutých demokratických společnostech. Pokud jde však o postoje české veřejnosti, rozdíly mezi ženami a muži zatím nelze přehlédnout.

¹⁷ MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ B.: Oběti domácího násilí. Praha: LINDE nakladatelství s.r.o., 2008, str. 23.

¹⁸ CONWAYOVÁ, H. L.: Domácí násilí. Praha: Albatros, 2007, str. 38.

V březnu r. 2001 proběhl první reprezentativní výzkum o postojích občanů ČR k domácímu násilí. Realizovalo ho Středisko empirických výzkumů (dále jen „STEM s.r.o.“) pro občanské sdružení „Bílý kruh bezpečí“ a akciovou společnost „Philip Morris ČR a.s.“. V tomto výzkumu se potvrdilo, že muži a ženy se v současnosti liší jak v obecném povědomí, tak v postojích k domácímu násilí. Nicméně autorka zdůrazňuje dva obecné momenty, které charakterizují českou současnost:

- v české veřejnosti zatím nelze mluvit o převládajícím vyhraněném přístupu k domácímu násilí. Uvnitř české populace se objevují značně rozporuplné, částečně protichůdné anebo nejisté soudy. Nejistota zřejmě pramení z pochybností, zda násilí mezi partnery není čistě soukromou záležitostí rodiny. Například 71 % lidí je přesvědčeno, že na řešení problémů domácího násilí rodina sama nestačí, ale požadavek na intervenci zvenčí vyslovují občané jen v podobě váhavého, nejistého souhlasu. 43 % populace (většinou muži) dokonce jedním dechem soudí, že násilí mezi partnery je soukromou věcí, a to i když se předtím alespoň vlažně ztotožnili s názorem, že soukromě se domácí násilí ukončit nedá.

- postojová rozdílnost mezi ženami a muži se koncentruje do určitých citlivých bodů, jako jsou otázky tolerance k domácímu násilí a otázky oficiálních reakcí vůči pachatelům domácího násilí. Zhruba každý druhý (57 % dotázaných) pokládá sice násilí na blízké osobě za horší prohřešek než stejné násilí vůči cizí osobě, ale s uplatňování trestního postihu by souhlasil pouze v případech, které končí vážným tělesným zraněním.¹⁹

Dne 6. září 2006 v Praze společnosti Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR a.s. představily výsledky druhého, srovnávacího reprezentativního výzkumu o domácím násilí v České republice. Výzkum nabízí srovnání aktuální situace s rokem 2001.

Výzkum znovu potvrdil, že velká většina veřejnosti (84 %) považuje domácí násilí za vážný problém, jehož řešení přesahuje možnosti soukromé sféry rodin a vyžaduje intervenci státu. Opakovaně se rovněž ukázalo, že nějakou zkušenost s domácím násilím má poměrně velká část lidí, každý druhý člověk starší 15 let ví o nějakém případě partnerského násilí z doslechu, zhruba čtvrtina se s tímto druhem domácího násilí setkala přímo, nejčastěji v roli svědka, ale nijak výjimečně i v roli oběti. Hladina výskytu domácího násilí v ČR byla opakovaným výzkumem potvrzena ve výši cca 16 % populace starší 15 let. Podobně jako v roce 2001

¹⁹ Reprezentativní výzkum k povědomí české veřejnosti o domácím násilí, pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR a.s., STEM, 2001.

výzkum také prokázal, že ve velké části rodin, v nichž dochází k násilí mezi partnery, žijí děti (80 %) a v téměř třech pětinách těchto rodin se násilí odehrává přímo před jejich zraky. V této souvislosti jsou nesporně pozitivním zjištěním názory na vývoj v posledních pěti letech. Naprostá většina veřejnosti je přesvědčena, že dnes se o problému domácího násilí více mluví (89 %), více se pro jeho řešení dělá (68 %) a pomoc pro oběti domácího násilí je dostupnější (74 %). Příznivý ohlas vyvolávají rovněž opatření učiněná v posledních letech. Za užitečné řešení na ochranu před domácím násilím považují zavedení institutu vykázaní násilníka z bytu a zřízení intervenčních center zhruba čtyři pětiny občanů. Výzkum v roce 2006 potvrdil, že většina respondentů si tuto změnu spojuje s aktivitami Bílého kruhu bezpečí.²⁰

Z pohledu historického kontextu je patrné, že v novověku vztahy mužů a žen získávaly výrazněji partnerský charakter a rozdíl autority a moci mužů a žen nebyl již tak výrazně právně kodifikován. V naší kultuře ale trval respekt vůči právu otce a manžela řídit život členů domácnosti, i když byl emancipačním vývojem postupně oslabován. Partnerské násilí bylo kromě extrémních případů považováno za soukromou věc a zároveň za ojedinělý a okrajový problém. Až feministické hnutí v šedesátých a sedmdesátých letech v západní Evropě a USA porušilo společenskou toleranci k temným stránkám lidské intimity a násilí mužů vůči ženám bylo pojmenováno jako společenský problém. Ukazovalo se, že k němu dochází v různých zemích světa i v různých socioekonomických vrstvách, rozdíly mezi jednotlivými zeměmi byly v míře tolerance k násilí a snaze situaci řešit.

Tendence přehlížet a bagatelizovat problém fyzického násilí žen na mužích je zřejmě zvláště silná. Tento druh násilí jde totiž proti historicky a kulturně vytvořené představě mocenského rozdílu mezi muži a ženami. Z hlediska tradičního stereotypu role ženy a role muže je představa tohoto druhu násilí zvláště nepřijatelná. Od žen se očekává spíše verbální násilí a skrytý způsob uplatňování moci a nátlaku. I když se údaje o rozsahu a závažnosti tohoto jevu odlišují, je mu třeba věnovat pozornost.

Podle údajů z USA dochází k fyzickému násilí žen na mužích téměř výlučně v sebeobraně, je však časté, v údajích z jiných zemí tvoří pouze nepatrné procento všech případů partnerského násilí. Mezi muži a ženami, kteří bijí své partnery, existují podobnosti: nízké sebehodnocení, agresivita, hostilita, deprese, nedostatek komunikačních dovedností,

²⁰ Reprezentativní výzkum k povědomí české veřejnosti o domácím násilí, pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR a.s., STEM, 2006.

nedostatek asertivity. U nás není násilí žen na mužských partnerech zatím zvlášť zkoumáno, zdá se, že se vyskytuje ojediněle, je však také patrně ještě více utajované.²¹

V publikaci „Průvodce na cestě k rovnosti žen a mužů“ je konstatováno, že násilí páchané na ženách se do určité míry vyvinulo ze systému genderových rolí, podle kterých jsou muži nadřazeni ženám. Myšlenka dominance mužů (dokonce až vlastnictví žen muži) vládne ve většině společností a kultur a odráží se v jejich zákonech a zvycích. Podle toho by se násilí nemělo považovat za nenormální, ale za jakési pokračování víry, která mužům garantuje právo kontrolovat chování ženy.²²

Všechny tyto názory souvisí s kritériem rozlišování jednotlivých osob na muže a ženy, který se nazývá gender. Gender je slovo pocházející z řečtiny a znamená „rod“. Používá se k pojmenování takových rozdílů mezi muži a ženami, které nejsou dané biologicky, ale výchovou v rámci určité společnosti či kultury. Jedná se o rozlišování rozdílů sociálních a psychických (tedy toho, jak se kdo chová a projevuje), které se na rozdíl od biologických v čase proměňují a jsou také odlišné v různých kulturách (např. role žen a mužů v rodině, představy o ženské a mužské kráse, vlastnosti nebo profesní zaměření posuzované jako typické pro muže a ženy).

Od tohoto termínu a způsobu rozdělování jsou odvozeny tradiční genderové role. Jde o společenské role, které jsou osobám předepisované společností na základě jejich pohlaví. Tyto role nejsou určeny stejně ve všech společnostech a kulturách světa, ani ve všech vrstvách a subkulturách jedné společnosti a mění se v čase. Genderové role jsou způsoby chování, kterými se projevujeme jako muž či žena.

S pojmem genderových či tradičních rolí úzce souvisí tzv. genderové stereotypy. Jedná se o stereotypní nahlížení, předsudky a představy o „správném“ a „přirozeném“ chování a posuzování jedinců obecně na základě jejich příslušnosti k určitému pohlaví bez toho, abychom se hlouběji zabývali otázkou, co je jim vrozené a co získali výchovou, jaké jsou jejich individuální schopnosti, představy o životě apod.

V naší společnosti jsou ženy a muži už od útlého dětství vychovávaní velmi odlišně. Nedílnou součástí jejich výchovy je i přejímání genderových stereotypů a vědomé či (zejména) nevědomé přijímání určitých rolí.

²¹ GJURIČOVÁ, Š., KOCOURKOVÁ, J., KOUTEK, J.: Podoby násilí v rodině. Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2000, str. 74.

²² Průvodce na cestě k rovnosti žen a mužů. Brno: Nesehnutí, 2008, str. 29.

I když se postupem času tyto „tradiční“ genderové role a stereotypy čím dál více rozostřují a ženy i muži mají volnější možnost rozhodnutí, jak a kam budou ve svém životě směřovat, musí stále překonávat překážky, které jim tradiční pohled na ženský a mužský úděl přináší. Právě pohled na ženské a mužské role jako na tradiční, a tudíž neměnné, a také nereflexivní jejich škodlivého dopadu na každodenní život a fungování celé společnosti se stalo základem pro vznik hnutí za ženská práva, feminismu a genderových studií.²³

3.2.2 Muž jako oběť domácího násilí

Dlouhá léta nikdo nevěřil tomu, že muži mohou být také oběťmi domácího násilí. Stále přetrvává důraz na ženy coby oběti, ale je čím dál zřejmější, že muži se jimi mohou také stát. Ve společnosti se dlouhou dobu nepovažovalo za možné, že by muži mohli být oběťmi domácího násilí. Není zcela zřejmé, proč tomu tak je, lze však naznačit několik důvodů. Helen L. Conwayová podotýká, že to může mít hodnotě co do činění se skutečností, že velká část průzkumů i praktických kroků byla prováděna z feministického hlediska. Důraz se kladl na systematickou nadvládu mužů nad ženami, a do tohoto obrazu mužské oběti moc nezapadaly. Předpokládalo se, že ženy vzhledem ke své výšce a síle, nedokážou muži způsobit zranění. Jak zdůraznila Audrey Macklinová, nebyla brána v potaz skutečnost, že muž nemusí být vždy ten silnější partner – podlomené zdraví nebo stáří mohou tělesnou konstituci změnit. Navíc není žádná síla potřeba k tomu, aby žena muže trýznila duševně. A v neposlední řadě fyzickou sílu vyvažuje použití zbraně.

Dalším důvodem může být to, že muži nejsou schopni v takové míře jako ženy vystoupit a přiznat, že mají problém. Ve společnosti je přijatelnější obraz ženy jako slabé oběti, která potřebuje pomoc. Muž bývá považován za typ „macho“, který se o sebe dokáže postarat sám, a proto pro něj bývá dvojnásobně těžší přiznat, že je oběť – musí překonat o překážku víc. Rovněž to může být tím, že muži si dokážou lépe pomoci sami. Muž, ač je obětí, bývá v lepší pozici než žena – oběť, rozhodne-li se opustit domov. Je méně pravděpodobné, že ho budou svazovat požadavky na péči o dítě, a snadněji si vydělá na náhradní ubytování.

²³ Průvodce na cestě k rovnosti žen a mužů. Brno: Nesehnutí, 2008, str. 5.

Druhou stránkou však je, že méně mužů o svém problému veřejně promluví, protože pro ně neexistuje taková institucionální podpora. To je zčásti dáno skutečností, že tento problém není považován za natolik závažný, aby se mu věnovala pozornost nebo finanční podpora.²⁴

3.2.3 Děti jako oběti nebo svědci domácího násilí

Zažít domácí násilí je extrémně traumatizující zkušenost, jejíž následky si ohrožená osoba mnohdy nese celý život – fyzické i psychické. Dostat se z tak nerovného a děsivého vztahu je náročné pro každého (dospělého) člověka. Pokud jsou oběťmi nebo svědky domácího násilí děti, je jejich situace ještě těžší. To vyplývá nejen z jejich přirozeně závislého vztahu k rodičům, ale i z jejich větší zranitelnosti a omezeným možnostem jak situaci řešit.²⁵

Experti tvrdí, že děti jsou zapomenutými oběťmi domácího násilí. Domácí násilí postihuje dítě dvojitým způsobem:

1. přímá viktimizace – jde o situaci, kdy rodinný agresor atakuje nejen partnera, ale i dítě (poměrně typickou je situace, kdy dítě brání matku a je přitom zraněno či zabito)
2. nepřímá viktimizace – dítě není vlastním terčem násilí, ocitá se „pouze“ v roli svědka. Je prokázáno, že i rodiče, kteří se snaží své děti programově uchránit před incidenty, bývají málo úspěšní.²⁶

U dětí, které jsou svědky či oběťmi bití, týrání nebo zneužívání, mohou vznikat různé vývojové poruchy, šokové reakce a snahy o únik z této situace, které mohou vést až k sebevražedným myšlenkám či dokonce pokusům.

Je důležité si uvědomit, že pro dítě je velmi obtížné se v nastalé situaci vyznat a zorientovat. Nerozumí tomu, co se doma děje, cítí bezradnost a opuštěnost. Stejně jako dospělý má potřebu přebírat odpovědnost či vinu za vzniklou situaci na sebe a snaží se hledat řešení.²⁷

Dana Pokorná upozorňuje na to, že dítě, které se stalo svědkem násilí mezi rodiči, musíme považovat za oběť domácího násilí, protože „pouhá“ přítomnost u domácího násilí má silný negativní dopad na utváření osobnosti dítěte. Dítě – oběť násilí mezi rodiči tedy lépe vystihuje pojmenování dané problematiky než dítě – svědek, protože v sobě zahrnuje devastující vliv tohoto jevu na jeho osobnost.²⁸

²⁴ CONWAYOVÁ, H. L.: Domácí násilí. Praha: Albatros, 2007, str. 38.

²⁵ www.stopnasili.cz

²⁶ Domácí násilí – přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích - Studie. Bílý kruh bezpečí, o. s., 2002, str. 4.

²⁷ www.donalinka.cz

²⁸ POKORNÁ, D.: Násilí mezi rodiči očima dětí. Praha: LINDE nakladatelství s.r.o., 2008, str. 80.

V tiskové zprávě „Dětská svědectví násilí“ z 18.12.2008 je uvedeno, že v rodinách, kde dochází k domácímu násilí, jsou děti jeho svědky až v 95 % případů.²⁹ Děti se svědky násilí stávají, pokud:

- Vidí fyzické nebo sexuální násilí.
- Slyší psychické nebo fyzické násilí.
- Vidí zranění způsobená fyzickým násilím.

Podle Světové zdravotnické organizace je přítomnost dětí při domácím násilí jejich psychickým týráním. V České republice spadají děti, svědci domácího násilí pod speciální sociálně právní ochranu dětí.

Děti, které se stanou svědky násilí mezi rodiči, mohou mít podobné potíže jako děti, které jsou samy týrány. Rozsah důsledků, které na děti má přítomnost při domácím násilí závisí na několika faktorech:

- věk a pohlaví dítěte
- míra brutality násilí, jehož byly děti svědky
- reakce okolí (podpora či netečnost)
- počet útoků, jichž byly děti svědky
- nestabilní výchovné metody a tělesné tresty

Nejčastější důsledky násilí v rodině mohou mít následující podobu:

Psychické projevy:

- pocity úzkosti, bezmoci (děti nemohou násilí zabránit, ani matku ochránit, nemají kam se schovat či utéci)
- poruchy pozornosti, které vedou ke zhoršení prospěchu
- pocity ztráty, vzteku, smutku, zmatku, deprese, nízké sebevědomí
- sebevražedné tendence
- Děti mohou na prožitá trauma reagovat regresí, tj. návratem do předchozích, již překonaných vývojových období. Příznakem takové reakce bývá často noční pomočování, žvatlání, pasivita a nadměrná přizpůsobivost, žádné projevy přirozené dětské zvědavosti, dobrovolná izolace, noční můry a děsivé sny.

²⁹ www.rosa-os.cz: Tisková zpráva: Dětská svědectví násilí

Psychosomatické projevy:

- nespavost,
- zimomřivost,
- bolesti břicha a hlavy,
- zvýšená nemocnost bez nalezené specifické příčiny

Projevy v chování:

- poruchy přizpůsobení,
- projevy verbální i fyzické agrese vůči vrstevníkům i dospělým,
- útky z domova,
- porušování pravidel a nerespektování hranic,
- vyrušování,
- dožadování se pozornosti,
- „věšení se“ na lidi okolo,
- nedostatek odstupů.

Děti si v průběhu svého vývoje osvojují řadu postojů a způsobů chování nápodobou. Pokud jsou svědky násilí v rodině, mohou přebírat tento model a aplikovat ho ve svých vztazích k sourozencům, vrstevníkům a později i do partnerského života a vůči vlastním dětem.

Jak ukazují některé zahraniční výzkumy a studie, (např. Rivera and Widom, 1990; Bailey et al., 1997) mezi pachateli a oběťmi šikany ve školách, stejně jako mezi mladistvými delikventy a pachateli násilných trestných činů ve věku mladších 18 let, tvoří velkou skupinu dětí, které byli přímými svědky násilí v rodině.³⁰

3.2.4 Násilí vůči starším členům rodiny – v partnerských vztazích a ze strany dospělých dětí
S přibývajícím věkem ubývá fyzických sil, ubývá přátel a sociálních kontaktů. Přibývá zdravotních omezení, různých potíží a nemocí. Mění se rozložení sil ve vztazích k druhým lidem. Dochází k posunu z pozice více či méně samostatné nezávislé osoby do postavení osoby více či méně nebo dočasně závislé na jiných. Tato nerovnováha ve vzájemném postavení se může v podmínkách sociální izolace a při nerespektování lidské důstojnosti prohlubovat až do podoby nadvlády jedné strany nad druhou.

Domácí násilí je naučené chování ve vztahu mezi blízkými lidmi. Jeho projevy ve stáří mohou být vyvrcholením předchozích špatných vztahů, ale může se projevit také naprosto nečekaně,

³⁰ www.stopnasili.cz

například při onemocnění, které vyžaduje dlouhodobější péči druhé osoby a není možné ji zajistit jinak.

Životní situace, které podporují vznik domácího násilí ve vyšším věku:

- závislost, sociální izolovanost a nedostatek sebedůvěry
- dlouhodobé závažnější onemocnění
- návrat dospělých dětí k rodičům (často se jedná o osoby, které nejsou ve svém osobním životě příliš úspěšné, rozvedly se, přišly o byt, nemají práci, jsou závislé na alkoholu nebo jiných omamných látkách)
- soužití starých rodičů s duševně nemocnými dospělými dětmi (rodiče postupně ztrácí autoritu, mají z nich strach a snaží se je dostat na léčení)³¹

Lidé a jejich možnosti se v průběhu života proměňují. Nejcitlivěji reagují na tyto změny blízcí členové rodiny. Změny, které jsou hodnoceny jako omezení možností a kompetencí člověka, ať už k nim dojde nemocí, úrazem nebo v souvislosti s involučními změnami, tedy v průběhu procesu stárnutí, si klade nároky na přizpůsobení blízkých lidí a přináší někdy napětí ve vztazích. Vzniká zvýšené riziko použití násilí, a to zejména u jedinců, kteří měli v minulosti s násilím osobní zkušenost – buď jako oběti, nebo jako násilníci, anebo obojí.

O násilí na starých lidech se v naší společnosti ví málo. Nízké společenské hodnocení stáří vede k nedostatečnému zájmu o kvalitní poznání tohoto životního období a o porozumění jeho specifčnosti. Převládá spoléhání na zjednodušené stereotypy o stáří jako o poklidné době dohasínání života.

V minulém režimu byla určujícím hlediskem společenského zájmu perspektivní či aktuální schopnost člověka produkovat, která byla ovšem chápána v úzce materiálním smyslu. O lidech, kteří už nebyli v „produktivním věku“, se v totalitním režimu oficiálně mluvilo s přezíravostí, kterou v příznivém případě skrývala rétorika o „zaslouženém odpočinku“. Starý člověk byl považován za pasivní objekt, jehož potřeby se s věkem přirozeně omezovaly. V této logice „socialistický“ stát dokonce snížil důchod lidem po dosažení vyšší věkové hranice, tzv. starodůchodcům – i to lze chápat jako zvláštní případ násilí.

Změna společenské konstrukce stáří jako homogenního životního období, které je určováno pouze negativně – tedy úbytkem sil, schopností, celkovou pasivitou – se dnes mění, i když

³¹ www.donalinka.cz

pomalou. Možnosti aktivního a uspokojivého života ve stáří nesouvisí jen se zdravím a ekonomickými možnostmi, ale také schopností tvořit, udržovat a přizpůsobovat životní styl v průběhu celé životní dráhy. Dnešní doba nabízí různé možnosti sebezpevňující aktivity. Starší lidé, kteří mají zájem angažovat se ve veřejných věcech, cestovat, vzdělávat se, pomáhat blízkým lidem nejen v rodině, ale například v rámci sdružení a spolků, jsou pak modelem široké škály možností, které bývají využívány v tradičních demokraciích. V zemích, kde už reagují na skutečnost stárnoucí populace v Evropě, hledají se i možnosti pracovního uplatnění starších lidí formou krátkých úvazků, domácího zaměstnání apod.

Odchod do důchodu tedy přestává být jednoznačně určeným životním zlomem. Pro velkou část lidí, zejména mužskou část populace, je však odchod do důchodu závažnou a náročnou změnou, která s sebou často nese změnu identity sebe sama jako aktivní a hodnotné osoby. V rodinách, kde byl muž výrazně dominantní, může dojít po odchodu muže do důchodu ke změně mocenské situace mezi partnery. Zásadní ztrátou v životě staršího člověka je ztráta partnera. Ženy, které se dožívají delšího věku nežli muži a zároveň si obvykle berou starší partnery, ovdoví výrazně častěji než muži a prožijí pak ještě několik let života. Lze u nich rovněž čekat vzhledem k vytvořené schopnosti postarat se o domácnost a udržovat vztahy lepší přizpůsobení nežli u mužů. Muži, zejména ti, kteří žili v manželství s výrazně tradiční dělbu činností, naopak mohou mít se zvládnutím každodenního života potíže.

Kolem věku odchodu do důchodu se zvyšuje riziko zdravotních potíží, na něž se musí jednotlivci a členové jeho rodiny adaptovat. Schopnost adaptace okolí na zhoršení zdraví člena rodiny je dána zčásti tím, o jaký typ změny se jedná. Důsledky zjevného zdravotního problému, například zlomeniny končetin, jsou rodinou obvykle pochopeny a uznány. Obtíže z hlediska adaptace rodiny se objevují tam, kde změny nejsou zjevné anebo nejsou pro okolí srozumitelné. Změny, které vznikají úbytkem mentálních schopností, jsou často zdravými členy přijímány s nepochopením. Někdy je úzkost ze změny vyjadřována patronizujícím postojem blízkých osob, tendencí k ochraňování a podceňování reálných možností staršího člověka, jindy je v popředí popření či bagatelizace problému.

Z hlediska adaptace jednotlivce na zdravotní změny je důležité nejen stadium vlastního životního cyklu, ale i stadium životního cyklu jeho partnerství a jaké cyklu širší rodiny. Změny, spojené s procesem stárnutí, tedy involuční změny, které probíhají u obou starších partnerů souběžně, jsou srozumitelné jak partnerům navzájem, tak i jejich dětem. Asymetrické změny – pouze u jednoho z partnerů – mohou být pro zdravé členy rodiny nesrozumitelné. Zdravý partner může projevy snížené kompetence chápat jako odmítavou

komunikaci vůči sobě. Pocit, že ten druhý dělá něco naschvál, zhoršuje u zdravého partnera pocit přetížení péčí. Někdy může přinášet zároveň u zdravého partnera pocit absolutní moci nad bezmocným partnerem. Mezi partnery může pak vzniknout vzorec negativních interakcí. Projevy bezmoci bývají přitom zvýrazňovány a zdravý partner může využívat své převahy k šikanování a k používání násilí.

Velkou roli z hlediska zneužití moci hraje předchozí životní historie obou partnerů.

K eskalaci konfliktu může docházet i mezi dospělými dětmi a jejich starými rodiči. Tato oblast domácího násilí je u nás téměř neznámá a její rozsah můžeme jen tušit. Staří lidé se zdravotními problémy mívají zřídka možnost volit si bydliště, způsob života a vybírat si osoby, které jim budou pomáhat. Nemívají dostatek asertivity, aby vyhledávali vnější pomoc a aktivně se snažili o změnu své situace. Pokud starému člověku ubližují jeho děti, bývá vyhledání cizí pomoci ovšem dvojnásob nesnadné. Staří lidé tak mohou situaci násilného chování svých blízkých tajit, protože se ostýchají svěřit někomu, že jejich děti překročily hranici povinné úcty. Pro dospělé děti, uvyklé vidět své rodiče v kompetentní pozici, je ovšem zároveň obtížné připustit úbytek sil u starého rodiče.³²

³² GJURIČOVÁ, Š., KOCOURKOVÁ, J., KOUTEK, J.: Podoby násilí v rodině. Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2000, str. 84.

4 Trestně – právní ochrana oběti domácího násilí

4.1 Domácí násilí z pohledu občanského práva

Andrea Rezková popisuje problematiku právní ochrany oběti domácího násilí z pohledu občanského práva tak, že vzhledem k tomu, že v ČR neexistuje speciální zákon na ochranu obětí domácího násilí, jako je tomu např. v Rakousku („Zákon na ochranu před násilím v rodině“, účinný od 1. května 1997), je nutno k této ochraně využívat všech možností, které právní řád poskytuje.

Vedle nastíněné trestně právní situace se lze obecně domáhat ochrany v rodinném a občanském právu cestou civilního soudního řízení. Určitou možnost ochrany před domácím násilím může poskytnout ustanovení občanského zákoníku, které umožňuje předběžnou ochranu orgánem státní správy při tzv. zásahu do pokojného stavu.³³

Pro situace domácího násilí půjde zejména o pokojné užívání bytu a bránění užívání (výměna zámku). Řízení o této zvláštní právní ochraně je správním řízením³⁴ před obecním úřadem, který může uložit, aby byl obnoven předešlý pokojný stav. Tím není dotčeno právo domáhat se ochrany u soudu. Jde však o proces složitý a obvykle finančně náročný.³⁵ Nelze zapomínat také na to, že veškerá mnohdy vysilující iniciativa leží v tomto případě výhradně na oběti domácího násilí, která nese v civilním procesu důkazní břemeno.

Ustanovení § 30 o.s.ř. umožňuje oběti v případě, že její finanční situace je obtížná natolik, že splňuje podmínky stanovené pro osvobození od soudních poplatků (např. je-li na mateřské dovolené), požádat soud o stanovení právního zástupce. Podmínkou je, aby stanovení zástupce bylo nutné k ochraně jejích zájmů (což ovšem v těchto případech zajisté je). Oběť domácího násilí by měl zastupovat člověk s touto problematikou obeznámený, (včetně psychologických aspektů), a proto by bylo vhodné, vyhledat právní pomoc u některého z center na tuto problematiku se specializujících.

Oběť má v občanském právním řízení téměř vždy dvě možnosti, jak se domáhat svých práv. Buď může podat řádnou žalobu, ovšem s rizikem, že na její projednávání přijde řada za několik měsíců, případně i za rok a více.

Nebo může podat návrh na předběžné opatření podle ustanovení § 74 a následujících o. s. ř., který přijde na pořad jednání většinou do 30 až 60 dnů.

³³ § 5 zák. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozd. předpisů.

³⁴ § 1 zák. č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozd. předpisů.

³⁵ Vaše právo – první pomoc ženám, obětem domácího násilí. Praha 2: Projekt AdvoCats for Women, proFem o.p.s., 2002, str. 16.

Jedná se o institut v ČR k ochraně obětí domácího násilí zatím jen málo využívaný, avšak v řadě případů vhodný. Podle § 76 odst. 1, písm e) a f) o. s.ř. lze například požadovat předběžné nařízení, aby agresor nenakládal s určitými právy, či se něčeho zdržel, případně něco vykonal.

Podle tohoto ustanovení lze v praxi např. docílit toho, aby násilnický partner užívající byt, k němuž svědčilo právo společného nájmu jemu i jeho manželce (oběti, která musela z bytu utéci), hradil veškeré náklady s provozem bytu spojené až do doby, než soud rozhodne, že se musí odstěhovat. Pro partnerku toto rozhodnutí znamená, že má ze svého příjmu dostatek finančních prostředků na to, aby si mohla hradit náklady na pobyt v azylovém domě pro matky s dětmi, a přitom nepřijít o byt, kde se cítí doma.

Ovšem vždy je třeba počítat s tím, že ačkoli je takovéto předběžné opatření v poměrně krátké době vydáno, má druhá strana možnost odvolání. Toho také v praxi téměř výhradně vždy využije a řešení záležitosti se stále protahuje.

Stěžejní problém každé oběti domácího násilí z hlediska občanskoprávního představuje zejména rozřešení bytové otázky. Oběti domácího násilí zpravidla ani nemají kam jít. Chtějí-li však nějak řešit svoji situaci a zabránit násilí na sobě páchanému, většinou nemají jinou možnost, než z bytu, který sdílí s agresorem, odejít.

V některých případech by bylo vhodnější použít spíše slovo utéci. Nejčastěji řeší týrané ženy svou situaci odchodem k rodičům, kde potom žijí ve stísněných podmínkách, zatímco jejich bývalý manžel či druh užívá jejich společný byt třeba po dobu 6 let sám či se svou novou partnerkou.

Bytová situace obětí v České republice není řešena s ohledem na charakter případů. Neexistuje žádná právní možnost, jak pachateli domácího násilí okamžitě zabránit bydlet ve společném bytě s obětí. Proto je doporučováno týraným ženám jednat ihned poté, kdy se rozhodly z bytu odejít. Okamžitě podat návrh na zrušení společného nájmu bytu (osobně nezaviněný důvod zvláštního zřetele podle § 702 odst. 2 občanského zákoníku).

Většina obětí se však domnívá, že po rozvodu jejich problém skončí a ony budou moci s ohledem na charakter prožitého příkoří nerušeně samy užívat byt, zatímco partner bude nucen ihned po rozvodu byt opustit. Některé ženy dokonce ze strachu vymění zámeček u bytu, aby se tam už násilnický partner nemohl dostat. Toto jednání je však klasifikováno jako protiprávní.

Pokud bydlí manželé ve společném bytě nájemním nebo družstevním, musí žena v rozvodovém řízení podat návrh podle § 705 odst. 1 obč. zákoníku na určení toho, kdo bude po zajištění náhradního bytu povinen byt vyklidit. Výjimečně může soud rozhodnout, že rozvedenému manželovi, kterému nebyly děti svěřené do péče, stačí náhradní ubytování. Pokud se bývalý manžel odmítne do zajištěného bytu odstěhovat, musí být podán návrh na výkon soudního rozhodnutí podle § 251 a následující o. s. ř., proti kterému lze podat námitky. Když soud námitky zamítne a rozhodne, že nabízený byt je adekvátní bytovou náhradou, zůstává možnost proti tomuto usnesení podat odvolání. Teprve poté, když je usnesení potvrzeno, je možno přistoupit k nucenému vyklizení bytu. Což tedy v praxi znamená několik let vleklých a nepříjemných sporů.

Oběť však potřebuje být vzdálena z dosahu agresora ihned. Obecní úřad ale náhradní byty pro oběti domácího násilí nemá, výjimečně v naléhavých případech disponuje azylovým domem pro matky s dětmi. Většinou se jedná o provizorní, nijak komfortní zařízení s dosti přísným vnitřním řádem, které se s průměrným českým bytem nedá srovnávat.

Avšak na druhé straně poskytuje toto zařízení dostatečnou míru bezpečnosti a ochrany před agresorem a zkušenosti z praxe dokazují, že ve zvláště závažných případech domácího násilí je místo v tomto zařízení poměrně rychle dostupné.³⁶

4.2 Domácí násilí z pohledu trestního práva

V rámci své působnosti se odbor bezpečnostní politiky Ministerstva vnitra podílel na připomínkových řízeních k návrhům na změnu platné právní úpravy ve smyslu zvýšení ochrany před domácím násilím. K 1. červnu 2004 pak nabyla účinnosti novela trestního zákona, která do něj vložila novou skutkovou podstatu trestného činu Týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě a domě § 215a trestního zákona. Tímto krokem došlo k uzákonění povinnosti orgánů činných v trestním řízení stíhat agresora domácího násilí, a to i bez ohledu na skutečnost, zda k němu poškozený dá souhlas.

V mnoha případech však domácí násilí nedosáhlo trestněprávní roviny a nebylo tak možno využít prostředky, které poskytuje trestní řád. Přesto bylo nutno i v těchto případech oběť domácího násilí chránit. Odbor bezpečnostní politiky za tímto účelem vydal pro policii stanovisko, v němž doporučoval v daných případech využití oprávnění o zajištění agresora na dobu 24 hodin, které je upraveno zákonem o policii.

³⁶ <http://web.mvcr.cz/archiv2008>

Nový způsob řešení domácího násilí přinesl zákon č. 135/2006 Sb., který zakotvil nové oprávnění Policie ČR v podobě institutu vykázání.

Institut vykázání

Od 1. ledna 2007 je policie oprávněna, zjistí-li, že se v daném případě jedná o domácí násilí, násilnou osobu ze společného obydlí vykázat. Vykázání je preventivním opatřením směřujícím k ochraně ohrožených osob. Je ukládáno bez ohledu na případnou trestněprávní kvalifikaci jednání násilné osoby. Jinými slovy řečeno policie násilnou osobu vykáže vždy tehdy, zjistí-li, že se v dané věci jedná o případ domácího násilí. Současně pak může být jednání násilné osoby vyšetřováno v rámci trestního řízení, lze-li jednání násilné osoby kvalifikovat jako trestný čin, případně, nedosáhlo-li jednání násilné osoby intenzity trestného činu, je prováděno přestupkové řízení.

Zjistí-li policie, že se v daném případě jedná o případ domácího násilí a hrozí zde také další útoky, je oprávněna násilnou osobu na místě ze společného obydlí vykázat a současně s tím jí zakáže vstup do společného obydlí a jeho bezprostředního okolí na dobu 10 dnů. Tato doba nemůže být v žádném případě zkrácena. Policista takto rozhodne z úřední povinnosti, tzn. pokaždé, jsou-li pro takový postup splněny podmínky. Souhlas ohrožené osoby se nevyžaduje.

Vykázaná osoba je povinna neprodleně opustit společné obydlí a vydat policii klíče od společného obydlí. Před tím je jí umožněno si za přítomnosti policie vzít ze společného obydlí výlučně věci sloužící její osobní potřebě, osobní cennosti a dokumenty. Policie poskytne vykázané osobě informace o možnostech ubytování v daném místě, případně jí umožní si ubytování telefonicky zajistit z policejní služebny. Vykázanou osobu policisté poučí o jejích právech a povinnostech.

Do 24 hodin je pak vykázaná osoba oprávněna si za asistence policie vyzvednout další osobní věci nebo věci nezbytné pro podnikání či výkon povolání.

Ohrožená osoba je policií poučena o možnosti využití psychologických, sociálních nebo jiných služeb v oblasti pomoci obětem násilí. Policie předá ohrožené osobě kontakty na pomáhající instituce v místě bydliště a kontakty na linky s nepřetržitým provozem. Dále poučí ohroženou osobu o možnosti podat návrh soudu na vydání předběžného opatření podle § 76b zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Do 24 hodin od vstupu do společného obydlí policie vypracuje písemné vyhotovení rozhodnutí o vykázání, které do 24 hodin doručí krajskému intervenčnímu centru, které

bezodkladně (nejdéle do 48 hodin) kontaktuje ohroženou osobu a nabídne jí svou pomoc, která zahrnuje jednak pomoc psychologicko-sociální, ale také pomoc při uplatňování práv ohrožené osoby (např. pomoc při podání návrhu podle § 76b o.s.ř.).

Do 3 dnů od vydání rozhodnutí o vykázání policie provede kontrolu, zda rozhodnutí o vykázání dodržuje vykázaná i ohrožená osoba. Jestliže vykázaná osoba nerespektuje rozhodnutí o vykázání a zdržuje se ve společném obydlí či v bezprostředním okolí společného obydlí, na něž se vykázání vztahuje, dopouští se přestupku podle § 46 odst. 1 zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů, a v případě opakovaného nebo závažného porušení (např. útoky na ohroženou osobu) se dopustí trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 171 odst. 1 písm. e) trestního zákona.

Na řízení o vykázání se subsidiárně vztahuje zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů. Proti rozhodnutí o vykázání lze podat do 15 dnů odvolání, o němž rozhoduje krajská správa Policie ČR. Poté lze podat žalobu ke správnímu na nezákonné rozhodnutí podle zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní.

Oběti domácího násilí se mohou také samy obrátit na intervenční centra, v nichž pracují speciálně vyškolení pracovníci. Profesionální pomoc nejen obětem domácího násilí, ale všem obětem trestné činnosti poskytuje např. Bílý kruh bezpečí, který kromě přímé a konkrétní pomoci, kterou poskytuje jednotlivým obětem, významným způsobem přispěl k řešení tohoto závažného celospolečenského problému tím, že se podařilo domácí násilí dostat jak do povědomí společnosti, tak především do popředí pozornosti zákonodárců a byla přijata nová právní úprava zahrnující institut vykázání. Bílý kruh bezpečí provozuje také telefonickou linku s nepřetržitým provozem pro oběti domácího násilí – DONA linka, jejíž pracovníci (specialisté na problematiku domácího násilí) poskytnou volající oběti informace o možnostech řešení, rady a kontakty na další služby pomoci.

4.3 Problematika domácího násilí z pohledu přestupkového řízení

Přestupkové řízení je zvláštním druhem správního řízení. Správní právo je odvětví právního řádu, upravující společenské vztahy ve veřejné správě. Správní právo dělíme na hmotné a procesní. Správní právo hmotné zahrnuje právní úpravu jednotlivých oblastí veřejné správy. Procesní správní právo upravuje problematiku správního řízení, procesně právní postup při rozhodování o právech, právech chráněných zájmech a povinnostech účastníků řízení, konaného před správními úřady.

Správní řízení se člení na obecné a zvláštní. Obecné správní řízení je upraveno ve správním řádu a představuje postup správních orgánů, který přichází v úvahu při rozhodování prakticky ve všech oblastech veřejné správy. Zvláštní správní řízení má výjimky u některých dílčích otázek stanovených ve zvláštních předpisech (např. stavební), kdy ustanovení správního řádu se používají, nestanoví-li zvláštní zákon jinak. Správní řízení se řídí základními zásadami, z nichž některé jsou odlišné od zásad soudního řízení.

Subjekty správního řízení jsou správní orgány a účastníci řízení. Správním orgánům přísluší rozhodovat. Je třeba vždy vědět, který správní orgán je věcně a místně příslušný k vedení správního řízení a jak lze vyřešit případný kompetenční konflikt.

Přestupkem je zaviněné jednání, které porušuje nebo ohrožuje zájem společnosti a je za přestupek výslovně označeno v zákoně č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozd. předpisů, nebo v jiném zákoně, nejde-li o jiný správní delikt postižitelný podle zvláštních právních předpisů anebo o trestný čin.

Přestupkem není jednání, jímž někdo odvrací

- a) přiměřeným způsobem přímo hrozící nebo trvajícím útok na zájem chráněný zákonem nebo
- b) nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému zákonem, jestliže tímto jednáním nebyl způsoben zřejmě stejně závažný následek než ten, který hrozil, a toto nebezpečí nebylo možno v dané situaci odvrátit jinak.³⁷

Přestupkem je jednání, které za přestupek výslovně označuje zákon. To znamená, že jen zákonem (nikoliv jiným právním předpisem) lze stanovit, jaké konkrétní jednání je přestupkem, a že k tomu, aby jednání bylo přestupkem, musí být současně naplněny jak obecné znaky přestupku, tak znaky uvedené v příslušném ustanovení zvláštní části přestupkového zákona nebo znaky jednání, které za přestupek označuje jiný zákon (jako např. stavební zákon, katastrální zákon, zákon o rybářství apod.).

³⁷ § 2 zák. č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozd. předpisů

Zájem společnosti, proti němuž přešupek směruje, může být porušen nebo ohrožen i jiným správním deliktem nebo trestným činem. Zákon řeší vztah přešupku k těmto deliktům tak, aby byla vyloučena možnost dvojího postihu za jeden a týž čin. Pojem přešupku je proto vymezen pozitivně a zároveň negativně.

Znaky trestného činu, obecné i zvláštní, stanoví trestní zákon. Protože materiálním znakem trestného činu je potřebný stupeň jeho nebezpečnosti pro společnost (vyšší než nepatrný, u mladistvých vyšší než malý), pak byť jsou naplněny formální znaky trestného činu, nikoli však jeho materiální znak, nejde o trestný čin, může však jít o přešupek, jsou-li naplněny znaky přešupku.

Rozdíl mezi přešupkem a korespondujícím trestným činem je povětšinou vyjádřen jejich rozdílnými formálními znaky. Rozdíl je pak patrný buď již z pouhého uvedení těchto znaků, nebo rozdíl vyplyne až z negativního vymezení formálních znaků přešupku ve vztahu k formálním znakům trestného činu. U některých korespondujících přešupků a trestných činů se však jejich formální znaky překrývají a rozdíl mezi nimi z těchto znaků samotných proto nelze dovést. V těchto případech pro určení rozdílu mezi přešupkem a trestným činem je rozhodujícím kritériem stupeň nebezpečnosti jednání pro společnost.³⁸

Problematiku týkající se domácího násilí můžeme v zákoně č. 200/1990 Sb., o přešupcích, najít ve skutkových podstatách přešupků proti občanskému soužití (§ 49 odst. 1 písm. a), c)), event. přešupků proti veřejnému pořádku (§ 47 odst. 1 písm. b)). Již ze samé podstaty domácího násilí vyplývá, že ve většině případů se bude jednat o přešupky spáchané mezi osobami blízkými.

4.3.1 Postup před zahájením řízení

Komunikace a informace

Podnětem k zahájení řízení je zpravidla oznámení o přešupku zaslané obecnímu úřadu Policií ČR, méně často pak spis postoupený státním zastupitelstvím nebo soudem s tím, že se nejedná o trestný čin, ale o přešupek, občas se též dostaví oběť osobně.

³⁸ ČERVENÝ, Z., ŠLAUF V.: Přešupkové právo. Komentář k zákonu o přešupcích včetně textu souvisejících předpisů. Praha: Linde Praha, a.s. – Právnícké a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2006, str. 141.

Poučení a vyrozumění dle zákona o přestupcích – návrhové přestupky

Pokud se obecní úřad dozví o přestupku charakteru domácího násilí (nejčastěji od Policie ČR), je jeho povinností oznámení prověřit. Úřad řízení zahájí z úřední povinnosti, pokud bylo manželství rozvedeno nebo je zřejmé, že mezi bývalými partnery v době spáchání přestupku vztah osob blízkých neexistoval. Pokud je zjištěno, že delikt byl spáchán mezi rodinnými příslušníky nebo dalšími osobami blízkými, je třeba oběť informovat o tom, že přestupek lze projednat pouze na návrh postižené osoby.³⁹ Tato skutečnost je uvedena v ust. § 68 zák. č. 200/1990 Sb. ve znění pozd. předpisů. Osobu blízkou vymezuje § 68 odst. 4 tohoto zákona, rozumí se jí příbuzný v pokolení přímém, osvojitel, osvojenec, sourozenec a manžel či partner, dále jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké jen tehdy, kdyby újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá právem pocítovala jako újmu vlastní.⁴⁰

Okruh blízkých osob je vymezen shodně s vymezením obsaženým v ust. § 89 odst. 8 tr. zák. Jinými osobami v poměru rodinném nebo obdobném se rozumějí zejména druh a družka, osoby sešvagřené, osoby vychované ve společné domácnosti, popřípadě i snoubenci. V tomto případě musí být předmětem zkoumání vždy vzájemný vztah těchto osob, u ostatních osob považovaných za osoby blízké je rozhodné jen zjištění stanoveného stupně příbuzenství.⁴¹

Zůstaneme-li u varianty, že k přestupku došlo mezi osobami blízkými (vždy u manželů, kde je vztah osob blízkých deklarován přímo zákonem), je třeba oběť poučit o tom, že návrh lze podat příslušnému správnímu orgánu nejpozději do tří měsíců ode dne, kdy se navrhovatel dozvěděl o přestupku nebo o postoupení věci orgánem činným v trestním řízení. V návrhu musí být uvedeno, kdo je postiženou osobou, koho navrhovatel označuje za pachatele a kde, kdy a jakým způsobem měl být přestupek spáchán.⁴² Dále je vhodné označit v návrhu důkazy a svědky.

V neposlední řadě je třeba oběť poučit o skutečnosti, která vyplývá z ust. § 79 odst. 1 přestupkového zákona, že v případě zastavení řízení z důvodů, stanovených v § 76 odst. 1 písm. a), b), c) a j) zák. č. 200/1990 Sb. ve znění pozdějších předpisů (tj. že skutek se nestal

³⁹ § 68 odst. 1 zák. č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozd. předpisů

⁴⁰ § 68 odst. 4 zák. č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozd. předpisů

⁴¹ ČERVENÝ, Z., ŠLAUF V.: Přestupkové právo. Komentář k zákonu o přestupcích včetně textu souvisejících předpisů. Praha: Linde Praha, a.s. – Právnícké a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2006, str. 12-14.

⁴² § 68 odst. 2 zák. č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozd. předpisů

nebo není přestupkem, skutek nespáchal obviněný z přestupku, spáchání skutku nebylo obviněnému z přestupku prokázáno, navrhovatel by vzal svůj návrh na zahájení řízení zpět nebo ač řádně a včas předvolán, k ústnímu jednání by se nedostavil) bude jí uložena povinnost nahradit náklady řízení ve výši 1000,- Kč. Náklady řízení se hradí paušální částkou, kterou stanoví Ministerstvo vnitra České republiky v dohodě s Ministerstvem financí České republiky vyhláškou č. 340/2003 Sb.⁴³

Stejný postup je třeba uplatnit u přestupků ublížení na cti (§ 49 odst. 1 písm. a) zákona o přestupcích), kde platí v podstatě totéž, s tím rozdílem, že v daném řízení je třeba provést pokus o smír (ať už se o domácí násilí jedná či nikoliv)⁴⁴. U přestupků urážky na cti je zároveň třeba, aby navrhovatel, alespoň stručně uvedl znění urážlivých výroků, jinak bude úřad muset zasílat výzvu k doplnění žádosti (dle 37 odst. 3 správního řádu).

Při formulaci návrhu je ideální, pokud jej sepíše na základě požadavků navrhovatele do protokolu přímo úředník, aby se předešlo zmateným, nepřesným nebo nedostatečným návrhům. Do protokolu o podání návrhu na projednání přestupku je též třeba ocitovat příslušné pasáže zákona o přestupcích (zejména z § 76 a § 79 zákona o přestupcích), pod něž se navrhovatel podepíše na důkaz srozumění s podmínkami projednávání návrhových přestupků.

Podání vysvětlení a informace pro oddělení sociálně právní ochrany dětí

Předtím, než je podán návrh na projednání přestupku, příp. než správní orgán zahájí řízení z moci úřední, setkává se správní orgán s obětí přestupku zpravidla v rámci podání vysvětlení (§ 60 zákona o přestupcích). Předvolání k podání vysvětlení je třeba vždy, není-li zřejmé, zda mezi pachatelem a obětí existoval vztah osob blízkých či nikoliv.

Správní orgán tedy za účelem zjištění vztahu mezi potenciálními účastníky řízení předvolává oběť, kdy lze rovnou přiložit vyrozumění o podmínkách projednávání návrhových přestupků, aby se předešlo situaci, že než se oběti dostane náležitého poučení a času na rozmyšlenou, uplyne tříměsíční lhůta k podání návrhu na projednání přestupku. V případě, že do uplynutí

⁴³ § 79 odst. 1 zák. č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozd. předpisů

⁴⁴ § 78 zák. č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozd. předpisů

zmíněné tříměsíční lhůty zbývá např. jen 14 dní (policie otálela s odesláním spisu), a jedná se zároveň o závažný delikt, je na místě zvážit např. i telefonický kontakt, pokud oběť uvedla na policii své telefonní číslo.

V případě, že je nutné zjistit ne/existenci vztahu osob blízkých mezi pachatelem a obětí, je nutno osobu postiženou přestupkem skutečně zkontaktovat – pokud nereaguje na předvolání k podání vysvětlení, lze využít zmíněný už telefonický kontakt a zjištění zaznamenat do úředního záznamu.

V průběhu podání vysvětlení se zajímáme především o skutek samotný, dále o důkazy, které umožňují přestupek v budoucnu prokázat (svědkové, listinné nebo věcné důkazy, fotografie, nahrávky, lékařské zprávy atd.) a závěrem zkoumáme i širší souvislosti případu. Na první pohled banální přestupek totiž může mít bohatou historii předchozího násilí, a v průběhu podání vysvětlení se tak lze dobrat i informací, které odůvodňují zahájení trestního stíhání pro trestný čin. Zde je třeba zpozornět, vše pečlivě zaznamenat, pokusit se identifikovat co nejvíce důkazů (a svědků) a v podobném případě věc oznámit v souladu s § 71 písm. a) zákona o přestupcích místně příslušnému Státnímu zastupitelství pro podezření ze spáchání trestného činu. Pokud Státní zastupitelství a Policie ČR věc vrátí zpět správnímu orgánu, tříměsíční lhůta pro podání návrhu se pak počítá znovu, od data nového seznámení oběti s postoupením věci.

Role správního orgánu je zde velmi zodpovědná – musí manévrovat mezi přáními a potřebami oběti, a zároveň dostát svým zákonným i morálním povinnostem. I v případě, že řízení nemá žádné další pokračování (oběť už nic projednávat nechce, „teď je to zas lepší“, „našel si práci“, „už tolik nepije“ apod.), správní orgán by měl i tak pečlivě zaznamenat vysvětlení oběti, prostudovat policejní spis, příp. shromáždit a identifikovat další důkazy, neboť co nebylo k užitku dnes, může být cenným podkladem např. po roce, kdy se situace dále rozvinula.⁴⁵

„Nekonfliktním“ úkonem správního orgánu bude vždy informování orgánu sociálně-právní ochrany dětí („OSPOD“) o skutečnosti, že existuje rodina či vztah, kde jsou děti, a kde má dle oznámení Policie ČR nebo dle tvrzení oběti docházet k domácímu násilí. Správní orgán by

⁴⁵ POTMĚŠIL J.: Domácí násilí v přestupkovém řízení, str. 89.

OSPOD měly informovat vždy, a vždy je třeba přítomnost dětí ve vztahu zjišťovat. OSPOD může být vyrozuměn např. stručným vnitřním sdělením, jehož přílohou bude kopie policejního spisu nebo protokoly sepsané přímo na úřadě. Zákonnou oporou pro zmíněný postup bude jednak zásada spolupráce (§ 8 odst. 2 správního řádu) a zejména pak čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte (sdělení FMZV č. 104/1991 Sb.), kde se praví, že „Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány“. Informace orgánu sociálně-právní ochrany dětí o podmínkách života dítěte, resp. o rizicích, jimž je dítě vystaveno, je bezpochyby v jeho zájmu. OSPOD má zároveň podstatně širší zákonné možnosti, jak se o dítě a rodinu zajímat, jak kontaktovat členy rodiny a jak jim poskytnout pomoc a podporu, než je tomu u oddělení přestupků, jakožto primárně represivního orgánu.⁴⁶

4.3.2 Zahájení řízení, ústní jednání, dokazování

Předvolání účastníků řízení a svědků

Zkontaktováním oběti, případně pokusem o setkání s obětí a informováním OSPOD může být věc uzavřena. Pokud však oběť podá návrh na projednání přestupku nebo pokud musí správní orgán zahájit řízení z úřední povinnosti, přichází na řadu ústní jednání o přestupku.

V řízení zahájeném na návrh oběti se obviněnému z přestupku a navrhovatelce zasílá vyrozumění o zahájení řízení, kde by mělo být uvedeno, že na základě § 44 správního řádu a ve smyslu § 68 zákona o přestupcích se s obviněným na základě návrhu zahajuje řízení o přestupku, kterého se měl jmenovaný dopustit.

Navrhovatelka je poučena o povinnosti dostavit se včas ke správnímu orgánu s tím, že pokud se bez omluvy nebo důležitého důvodu nedostaví, bude řízení zastaveno (a bude jí uložena povinnost nahradit náklady řízení), dále o tom, že bude-li řízení po provedeném dokazování zastaveno (zpravidla z důvodu neprokázání přestupku), uloží se (opět jí) povinnost nahradit náklady řízení. Dále že má právo zvolit si zmocněnce, navrhopat důkazy po celou dobu řízení, klást otázky svědkům, nahlížet do spisu a pořizovat si výpisy nebo kopie a vyjádřit se před vydáním rozhodnutí k jeho podkladům.

⁴⁶ POTMĚŠIL J.: Domácí násilí v přestupkovém řízení. In: Správní právo. – 2/2008

Obviněný z přestupku je poučen poněkud odlišně – opět se musí včas dostavit na určené místo, ovšem s tím, že pokud se nedostaví, může být předveden, může mu být uložena pořádková pokuta nebo povinnost nahradit náklady řízení, které by jinak správnímu orgánu nebyly vznikly. Obviněný z přestupku má právo zvolit si zmocněnce, má právo navrhopvat důkazy, má právo být přítomen výslechu svědků a klást jim otázky. Má právo nahlížet do spisu a pořizovat si výpisy, na kopie ze spisu, vyjádřit se k podkladům před vydáním rozhodnutí, vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu, k důkazům o nich, uplatňovat skutečnosti a navrhopvat důkazy na svou obhajobu, podávat návrhy a opravné prostředky. V poučení je třeba upozornit i na skutečnost, že jednání lze vést v nepřítomnosti obviněného, jestliže se odmítl dostavit nebo se k jednání nedostavil bez náležité omluvy nebo důležitého důvodu.

Účastníky řízení předvoláváme zpravidla na jeden den. Je vhodné vyslechnout nejprve navrhopvatelku (definuje, co se stalo a co je třeba prokazovat), poté svědky, a poté samotného obviněného z přestupku. Ten má být předvolán už na počátek výslechnů (aby bylo zřejmé, že se může všech výslechnů účastnit a že není připraven o svá účastnická práva). Výslechn obviněného je však na místě až po provedení všech ostatních výslechnů, aby dotčný mohl být konfrontován se všemi tvrzeními, která toho dne zazněla, mohl na ně reagovat a rovněž proto, aby správní orgán nemusel obviněného za účelem odstranění rozporů či „dovysvětlování“ znovu předvolávat. Dále lze po vyslechnutí obou účastníků řízení i svědků na závěr provést „konfrontaci“ mezi navrhopvatelkou a obviněným (a případně svědky), kdy vyzveme oba dotčné, aby se znovu věnovali momentům, které každý z nich popsal odlišně. V komplikovaných případech, nebo tam, kde chybí přesvědčivé přímé důkazy odvolací orgán vrátí věc zpátky prvostupňovému orgánu s tím, že nezjistil úplný stav věci, že neodstranil rozpory ve výpovědi, popřípadě doporučí provést konfrontaci s odkazem na trestněprávní judikaturu (správní řád konfrontaci nezná a neexistuje ani metodika, jak se má v praxi konfrontace provádět – proto je nutno hledat v trestním řádu). Je-li „naděje“ na houževnatý odpor ze strany obviněného z přestupku a váhavý postup odvolacího orgánu, je vhodnější často náročné a obět' vysilující úkony typu konfrontace provést raději ihned. Po několika měsících ochabuje paměť i trpělivost všech dotčených osob.

Jde-li o řízení zahajované zmocí úřední, zahájení řízení se obviněnému z přestupku oznamuje, poučení je však prakticky totožné, jako jde-li o řízení zahájené na návrh. Rozdílné je však

postavení oběti, která v řízení vedeném ex officio nevystupuje jako účastnice řízení, ale jako svědkyně. Někdy je velmi obtížné jí vysvětlit, že je pouhou svědkyní, nikoliv poškozenou. Poškozenou však zákon o přestupcích rozumí pouze osobu, jíž byla přestupkem způsobena škoda na majetku. Na druhou stranu může být tato nevýhoda i výhodou, neboť oběť si nemusí dělat starosti s eventuální povinností hradit náklady řízení, pokud přestupek nebude prokázán. K ústnímu jednání je též zpravidla přizvána pouze jednou (k výslechu svědka), není tedy obtěžována úřední korespondencí. Nevýhodou je však bezesporu skutečnost, že oběť ztrácí nad řízením „kontrolu“ a jelikož jako svědek nemá právo na odvolání, nemůže ani zvrátit výsledek řízení.

O tom, zda oběť bude svědkyní či naopak navrhovatelkou, a tedy účastnicí řízení, se někdy rozhoduje právě v rámci podán vysvětlení. Tam, kde neexistoval manželský svazek, je vždy určitý prostor, aby oběť zvážila, zda v okamžiku spáchání deliktu mezi ní a pachatelem byl či nebyl vztah osob blízkých. Pokud oběť nechce, aby bylo řízení vedeno, zpravidla řekne, že vztah osob blízkých existoval, popřípadě dále existuje (s tím, že si nepřeje další projednávání věci). Vztah osob blízkých je směrodatný k datu spáchání deliktu – ani pozdější rozvod či změna vnímání vztahu na situaci ke dni spáchání přestupku nic nemění. Jde o vztah osob, který byl v době skutku, nikoliv v době projednávání přestupku.

Co se týče předvolávání svědků (kterým je v řízení z moci úřední i oběť), neplatí zde žádné odchylky oproti běžnému řízení – předvolání má standardní náležitosti i poučení, zejména povinnost vypovídat, nic nezamlčet a povinnost vypovídat pravdivě; dále hrozbu pokutou nebo předvedením, pokud by svědek závažně ztěžoval řízení tím, že by se nedostavil, a právo odeprít výpověď, pokud by svědkovi hrozilo stíhání za trestný čin nebo správní delikt (tedy i přestupek).

Možná častěji než u jiných případů se můžeme setkat s neochotou svědků vypovídat (sousedé), kteří se „nechtějí do ničeho míchat“, kteří se s obviněným z přestupku potkávají, případně dokonce bydlí v bytě, který jim pronajal (např. je majitelem domu). Někdy proto svědkové nejenže nic neobjasní, ale mohou spíše „přispět“ k neprokázání přestupku, mají-li sami z pachatele obavy.

Ústní jednání

K ústnímu jednání je možno sezt jak všechny účastníky řízení, respektive předvolané, najednou, a je rovněž možné sezt je s určitým časovým odstupem, kdy se svědkové a účastníci řízení nemusí setkat. V takovém případě je však třeba účastníky řízení výslovně poučit o právu být přítomen výslechu svědků a klást svědkům otázky.

Pokud je přítomný účastník řízení hrubý, agresivní, ruší jednání a skáče přítomným do řeči, lze jej po předchozím napomenutí vykázat z místnosti a výslech dokončit bez něj. Podobných případů nebývá mnoho, někdy je však vykázání, případně i vyvedení účastníka za pomoci obecní policie nebo Policie ČR nezbytné (§ 63 zák. č. 500/2004 Sb. ve znění pozd. předpisů). Pokud lze očekávat dramatický průběh jednání, je vhodné, aby byla v místnosti přítomna alespoň ještě jedna oprávněná úřední osoba, aby protistrany neseděly blízko sebe, případně je možné přizvat strážníka obecní policie. Úředník či úřednice musí zároveň dát hned zpočátku najevo, že nebude tolerovat, aby bylo jednání rušeno, a že jednání řídí oprávněná úřední osoba, nikoliv účastníci řízení. Jakkoliv se řada pachatelů zejména domácího násilí snaží prezentovat „slušně“, někteří z nich se svou agresivitou nijak netají a pokud jde o urážky, a někdy i fyzické napadení, nemají větší zábrany.

S tím souvisí i možnost dovolit oběti, aby se k jednání dostavila společně s osobou, jíž důvěřuje (člen rodiny, zástupce neziskové organizace), aby se oběť cítila bezpečněji a cítila její podporu. Správní řád to nevyklučuje, jistě je to i v souladu se zásadou vstřícnosti veřejné správy jako služby občanům, a jakkoliv je správní řízení neveřejné, správní řád umožňuje, aby správní orgán rozhodl, že jednání nebo jeho část veřejné bude. Veřejné jednání musí být umožněno i tehdy, že bude přítomna i jedna jediná další osoba – neúčastník, tedy doprovod oběti. Toto právo lze analogicky odkázat i na ústavní právo na právní zastupování a pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy (čl. 37 odst. 2 Listiny základních práv a svobod). Někdy totiž právě strach oběti a obava z opětovného setkání s pachatelem tvoří nejvýznamnější faktickou překážku vedení řízení.

4.3.3 Dokazování – výpovědi svědků a účastníků, znalecké posudky a další

Výpovědi účastníků řízení

Co se týče výpovědi účastníků řízení, platí o průběhu výslechu v zásadě to, co je zmíněno o podání vysvětlení. Před započítím výslechu je třeba podrobně účastníky řízení seznámit

se spisem, následně se ptát na všechny klíčové i rozporné momenty. Důležité je též potvrzení základních informací, za nichž se shodnou obě strany, a které proto v zásadě není nutno dále prokazovat (časové a místní údaje, údaje o zranění, apod.).

V případě výslechu oběti přestupku se jedná o poměrně náročný úkol, neboť je na jedné třeba vystupovat vstřícně a s pochopením na druhé straně je však nutno vyslýchanou osobu prověřovat a zkoumat její věrohodnost.

U obviněného z přestupku je vhodné jej konfrontovat s rozpory ve vlastní výpovědi či s dalšími důkazy, a pokud je to na místě, otevřeně mu sdělit, že to či ono tvrzení je krajně nevěrohodné, je v rozporu s tím, co říkal před chvílí, nebo zní absurdně.

Obecně je u výpovědi účastníků řízení třeba upozornit na skutečnost, že na rozdíl od svědků nemají povinnost vypovídat pravdivě a mohou se bránit jakýmkoliv způsobem, tedy i za pomoci lží – z procesního hlediska jejich výpovědi nemají patřičnou váhu. To ale samozřejmě neznamená, že jejich výpovědi nemohou být předmětem zkoumání z hlediska věrohodnosti výpovědi a že se nemohou stát třeba i klíčovým důkazem. Pokud je výpověď v souladu s nezávisle získanými důkazy či s nezpochybnitelnými skutečnostmi (které třeba vyjdou najevo až následně), lze se o ně alespoň částečně opřít. Totéž platí v zásadě i o shodných tvrzeních obou účastníků řízení. Značnou vypovídací hodnotou pro posuzování pachatelovy věrohodnosti je naopak jeho výpověď, pokud je opakovaně v rozporu s dalšími důkazy (lékařská zpráva, fotografie, situace na místě činu zjištěná ohledáním nebo místním šetřením, výpovědi nezávislých svědků).

Výpověď svědka, výslech dítěte

V případě domácího násilí svědky bývají nejčastěji přátelé, kolegové nebo sousedé. Nesmíme zapomenout také na policisty a strážníky obecní policie, kteří byli přivoláni k ohlášenému incidentu. Jakkoliv není žádoucí předvolávat policisty nebo strážníky ke všem případům, kde zasahovali, v případě domácího násilí, kde se zpravidla nacházíme v důkazní nouzi, je však předvolání policistů (pokud byli u incidentu) nutné.

Specifickým typem výslechu je výslech dětí, které byly incidentu přítomny. Je-li to jen trochu možné, snažíme se výslech nepřipustit, neboť děti již byly dostatečně traumatizovány

přítomností u násilného jednání, a není vhodné je znovu zatěžovat výsledkem na úřadě. Už na počátku řízení je vhodné deklarovat, že děti rozhodně předvolávat nebudeme. Jakmile by totiž účastníci řízení zjistili, že děti mají také vypovídat, staly by se terčem manipulací, vydírání, zastrašování nebo slibů a jiných forem přesvědčování, aby vypovídaly tak či naopak. Zároveň jistě není vhodné nutit dítě, aby vypovídalo proti některému z rodičů, aby bylo nuceno řešit dilema, na čí stranu se přikloní a „proti komu“ z rodičů se postaví. Pokud je dítě už nyní v kontaktu s psychologem nebo psychiatrem, je vhodné si opatřit i odborný posudek, kde se psycholog nebo psycholožka k vhodnosti výslechu vyjádří.

Postoj dětí lze někdy zjistit i „zprostředkovaně“, například na základě výpovědí policistů – svědků, kteří na místě zasahovali. Pokud však je z nějakého důvodu skutečně výslech dítěte nutný, je třeba zajistit pro ně přátelské prostředí, kde nebude cítit obavy z úřadu nebo z podání informací, které některý z rodičů nebude chtít slyšet. Při vedení výslechu je též třeba přiblížit se výrazovým prostředkům dítěte a rozhovor například začít jiným tématem, např. co dítě baví, jaký má plakát v pokojíku nebo komu fandí ve sportu. Je namístě přiměřenou formou dítě poučit o tom, že má popsat situaci pravdivě, tak, jak ji vidělo a jak se stala. V průběhu výslechu lze opět přiměřeně pomáhat. K výslechu je dále třeba pozvat orgán sociálně – právní ochrany dětí, resp. někoho z OSPODu, kdo dohlédne na korektnost výslechu a poskytne dítěti podporu a provázení v dané situaci.

Účastník řízení má samozřejmě právo být přítomen i výslechu dítěte, a je i možné, že si obviněný z přestupku přizve advokáta, který bude dítěti klást manipulativní, sugestivní nebo i agresivní otázky. K účastníkovi řízení nebo k jeho zmocněnci je na místě přisnost, je jej třeba v předstihu upozornit na standardy požadovaného chování a upozornit na možnost vykázaní z výslechové místnosti. Pokud se výslech začne vyvíjet nevhodným směrem, je na místě jej po předchozím upozornění vykázat, nebo výslech přerušit či ukončit. Zájem na úplném dokazování nebo na zjištění co nejúplnějšího stavu věci nemůže stát nad zájmy dítěte.

Další způsoby dokazování

Mezi další způsoby, jak lze provádět dokazování v přestupkovém řízení patří např. konfrontace při rozporu mezi tvrzeními účastníků řízení, příp. i účastníků a svědků.

Výsledkem konfrontace má být odstranění těchto rozporů – ve společném dialogu lze možná lépe dospět k nalezení pravdy, respektive se shodnout na tom, jak událost proběhla.

Jeden z nejcennějších důkazů představují lékařské zprávy. Oběti domácího násilí lze jen naléhavě doporučit, aby okamžitě po napadení vyhledala lékařské ošetření a vyžádala si podrobnou lékařskou zprávu – nejlépe pokud policie po přivolání na místo činu zavolá i záchrannou službu, případně sama odveze oběť na vyšetření. Je třeba, aby zdravotní stav oběti byl zdokumentován ihned po napadení. V dokazování je třeba vyloučit, že oběť měla zranění už před údajným incidentem, nebo že v intervalu mezi údajným napadením a vyšetřením mohlo dojít k dalšímu útoku nebo zranění způsobené jinou osobou. Žádoucí jsou i další lékařské zprávy z nejbližších dnů a týdnů po incidentu, neboť mohou být podkladem pro soudní znalce – hojení rány podléhá určitým zákonitostem a vypovídá o charakteru, závažnosti, mechanismu vzniku i datu zranění.

Správním orgán může k objasnění deliktu dále použít všechny dostupné legální prostředky, patří k nim fotografie, obrazové záznamy v elektronické formě na nosiči dat, dále video a audio záznamy nebo záznamy městských nebo soukromých bezpečnostních kamerových systémů. Dále také SMS textové zprávy a e-maily. Je třeba, aby bylo vždy patrné datum a hodina pořízení záznamu, jinak je nutno očekávat zpochybňování ze strany obviněného z přestupku, zda záznam nebo fotografie vůbec časově souvisí s údajně spáchaným deliktem.

Co se týče foto nebo video záznamů nebo záznamů z bezpečnostních kamer, můžeme se setkat s výhradami týkajícími se ochrany soukromí a osobních údajů. Vždy je třeba takový záznam obviněnému z přestupku přehrát a vyzvat jej, aby se k tomu, co je na záznamu vidět, vyjádřil. Lze též zaznamenat souhlas účastníka řízení s použitím takového záznamu, záznam však lze použít i v případě, že se obviněný z přestupku proti jeho použití staví.

Zájem na ochraně života a zdraví převažuje nad zájmem na ochranu soukromí obviněného přestupku a většina zákonem výslovně aprobovaných důkazních prostředků do soukromí účastníků řízení bezprostředně zasahuj. Odmítání cenných důkazů v podobě foto či video záznamů by navíc dokazování nedůvodně ztěžovalo, někdy i zcela paralyzovalo. Vzhledem k tomu, že přestupkové řízení je neveřejné, nemá pachatel důvod utajovat cokoliv, co se jej

týká – mimo spis se osobní a citlivé údaje nedostanou a do spisu mají přístup pouze zákonem vymezené osoby a subjekty.

Již zmíněné záznamy z kamerového systému měst a obcí jsou využívány stále častěji. Výpověď poškozeného i pachatele je takto možné konfrontovat s neosobním záznamem, kde je sekundu po sekundě zaznamenáno jednání pachatele. Městské kamerové systémy zároveň umožňují bezprostřední a rychlý zásah proti právě probíhajícímu útoku, kterého si dispečer všiml – kameru lze i přiblížit, oddálit, zaměřit na pachatele atd.

S tímto dále souvisí to, že zák. č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozd. předpisů, povoluje pořizování a uchovávání záznamů bez souhlasu dotčených osob, a to pro potřeby plnění úkolů policie a dalších orgánů veřejné moci nebo pro účely ochrany života, zdraví, majetku a veřejného pořádku.⁴⁷ Priorita ochrany života, zdraví, majetku a veřejného pořádku je nadřazena soukromí pachatele deliktu přímo v zákoně.

Dalším druhem záznamu sloužícím pro dokazování může být i audio nahrávka, např. záznam telefonátu pořízený obětí, záznam volání z dispečinku linky 158, apod. Stále rozšířenějším podkladem jsou i textové zprávy (vulgárního, výhružného charakteru, nebo alespoň potvrzující komunikaci v konkrétním období), které je třeba se všemi detaily přepsat do protokolu, s podpisem majitele telefonu, případně podpisem další oprávněné úřední osoby, která potvrdí přesnost přepisu, není-li přítomen obviněný z přestupku. V této souvislosti je třeba upozornit oběť, že zprávy rozhodně nemá mazat, naopak je má co nejdéle uchovat. Totéž platí o e-mailech, jako dalším potenciálním důkazním materiálu.

V komplikovaných případech, kde se správní orgán potýká s nedostatkem důkazů, což je pro případy domácího násilí typické, bývá často nutné nechat vyhotovit znalecký posudek – jedná se zpravidla o případy fyzického napadení, zanechávajícího určité následky nebo alespoň známky na těle oběti. Jakkoliv je správní orgán oprávněně přesvědčen o tom, že sám dokáže posoudit, jak ke zranění došlo, bývá v případě rozporů mezi výpověďmi účastníků řízení vhodné už na začátku řízení zvažovat ustanovení znalce.

⁴⁷ § 3 odst. 6 zák. č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozd. předpisů

Na základě znaleckého posudku je vhodné zjistit, jaká zranění byla zjištěna, jaký je pravděpodobný mechanismus vzniku zranění, zda zranění odpovídá způsobu vzniku, který popisuje poškozený a další relevantní skutečnosti.⁴⁸

Časové nároky řízení a hrozba promlčení

Je třeba, aby správní orgán shromáždil důkazy co možná nejdříve, neboť přestupkové řízení je omezeno časem. Pravomocně rozhodnuto musí být do jednoho roku od spáchání přestupku. Do běhu lhůty se nezapočítává doba, po kterou se pro tentýž skutek vedlo trestní řízení.⁴⁹

4.3.4 Rozhodnutí o přestupku, uložení povinnosti nahradit náklady řízení

Výrok rozhodnutí o přestupku, jímž je obviněný z přestupku uznán vinným, musí obsahovat též popis skutku s označením místa a času jeho spáchání, vyslovení viny, druh a výměru sankce, popřípadě rozhodnutí o upuštění od uložení sankce, o započtení doby do doby zákazu činnosti, o uložení ochranného opatření, o nároku na náhradu škody a o náhradě nákladů řízení.⁵⁰

Rozhodnutí se oznamuje účastníkům řízení, tedy obviněnému z přestupku, poškozenému, pokud jde o projednávání náhrady majetkové škody způsobené přestupkem, vlastníku věci, která může být zabráná nebo byla zabráná a dále navrhovateli, na jehož návrh bylo zahájeno řízení o přestupku.

V případě, že správní orgán dojde k závěru, že se přestupek stal a že jej spáchal obviněný z přestupku, věc končí potrestáním pachatele. Vzhledem k tomu, že se jedná o delikty s nižším stupněm nebezpečnosti pro společnost, odpovídá tomu i sankce – napomenutí, eventuálně uložení pokuty maximálně do výše 3.000,- Kč. Postih pachatele v případech spojených s domácím násilím absolutně neodpovídá závažnosti problému.

Povinnost nahradit náklady řízení

Povinnost nahradit náklady řízení se především ukládá tomu, kdo byl uznán vinným z přestupku. U přestupků, k jejichž projednání dochází jen na návrh, se ukládá povinnost nahradit náklady řízení tomu, kdo řízení svým návrhem vyvolal, pokud toto řízení skončilo

⁴⁸ POTMĚŠIL J.: Domácí násilí v přestupkovém řízení. In: Správní právo. – 2/2008

⁴⁹ § 20 zák. č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozd. předpisů

⁵⁰ § 77 zák. č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozd. předpisů

jeho zastavením. Většinou se jedná o paušální částku ve výši 1.000,- Kč, jestliže je například přibrán znalec, částka se zvyšuje.

V přestupkovém řízení s prvky domácího násilí bohužel často dochází k situaci, kdy se ne vždy podaří prokázat, ať už nečinností správního orgánu nebo proto, že chybí důkazní prostředky k prokázání skutečnosti, že obviněný z přestupku tento přestupek spáchal. Řízení je zastaveno a povinnost nahradit náklady řízení je uložena navrhovateli (navrhovatelce). Jediným „potrestaným“ tedy zůstává v takovém řízení oběť domácího násilí, což je paradoxně osoba, kterou by zákon měl chránit a která de facto platí řízení, které k ničemu nevedlo (maximálně k „vítězství“ pachatele nad úřadem i partnerkou). Navíc se v těchto případech často jedná o ženu, která je nucená v důsledku násilí partnera opustit společnou domácnost, najít bydlení pro sebe, případně děti a tím její náklady vzrůstají. Pro srovnání lze uvést, že například v trestním řízení, kdy je k trestnímu stíhání osoby blízké potřeba souhlasu poškozeného, se otázka nákladů řízení při neprokázání skutku neřeší.

Existuje však možnost upustit od uložení nákladů dle § 79 odst. 3 zákona o přestupcích, kde je uvedeno, že „z důvodů zvláštního zřetele hodných lze od uložení povinnosti nahradit náklady řízení /.../ zcela nebo zčásti upustit“. Těmito důvody jsou zpravidla důvody sociální, které je však nutno pečlivě doložit (výpisy příjmů a výdajů, nezpochybněné protistranou apod.). K upuštění od nákladů není třeba žádosti účastníka řízení, úřad může k upuštění přistoupit z vlastního podnětu.⁵¹

Na závěr je třeba si uvědomit, že uložení sankce ve správním řízení obviněnému, který byl shledán vinným z přestupku, nemá pouze represivní účinek (tj. potrestání pachatele), ale působí i na ostatní členy společnosti, může varovat před pácháním těchto deliktů, přesvědčovat je o tom, že spravedlivá sankce je neodvratná nebo alespoň pravděpodobná. Může zabránit další eskalaci násilí. A v neposlední řadě vzhledem k velmi mírným sankcím ukládaným za přestupky s domácím násilím může představovat alespoň jakési morální zadostiučinění oběti.

⁵¹ § 79 zák. č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozd. předpisů

4.4 Interdisciplinární spolupráce

Jan Potměšil doporučuje, aby správní orgán v souvislosti s řešením domácího násilí spolupracoval s mnoha dalšími subjekty. Konstatuje, že nejúčinnější k prevenci i řešení domácího násilí nakonec není řízení na úřadě, ale spíše „měkká“ opatření, jako je poradenství, pomoc neziskové organizace, pomoc při zajištění bydlení nebo úkrytu v azylovém domě atd.⁵²

4.4.1 Subjekty pomáhající obětem domácího násilí

Sdružení Koordona

Dne 25.11.2004 v Praze byla založena Koordona, neboli „Koalice neziskových organizací proti domácímu násilí“, a to jako volné sdružení organizací zabývajících se právy žen v kontextu násilí na ženách a domácího násilí. Vznikla v návaznosti na společnou roční mediální a osvětovou kampaň proti domácímu násilí.

Koordona je volné sdružení neziskových organizací. Jedná se o organizace poskytující poradenskou činnost spojenou s vedením azylových domů (s utajenou či neutajenou adresou) pro ženy - oběti domácího násilí; specializované právní a psychosociální poradny; organizace poskytující osvětu k problematice porušování lidských práv žen; organizace, jejichž širší poradenská činnost zahrnuje i oblast domácího násilí, a v neposlední řadě azylové domy pro matky s dětmi, jejichž klientela není jenom z oblasti domácího násilí.

Na vzniku Koordony se podílelo dvanáct organizací: Acorus, o.s.; Český svaz žen; ADRA, o.s. Hradec Králové - Pyramida pomoci a rozvoje; Élektra o.s.; Liga lidských práv; Občanská poradna Nymburk; Magdalenium, o.s.; proFem, o.p.s.; Most k životu, o.p.s.; Rosa, o.s.; NESEHNUTÍ Brno; Slezská diakonie- Poradna Elpis (Ostrava a Havířov).

Nynější členské organizace tvoří Amnesty International, Psychosociální centrum Acorus, o.s., Arcidiecézní charita Praha- projekt Magdala, ADRA, o.s. Hradec Králové - Pyramida pomoci a rozvoje, Élektra, o.s., Slezská diakonie, poradny Elpis (Ostrava, Havířov, Třinec, Karviná), Magdalenium, o.s., Občanská poradna Nymburk, proFem, o.p.s., Rosa, o.s., Most k životu, o.p.s., Trutnov, Persefona, o.s.

⁵² POTMĚŠIL J.: Domácí násilí v přestupkovém řízení. In: Správní právo. – 2/2008

Cílem Koordony je zejména napomoci účinné spolupráci neziskových organizací hájících ženská práva a vystupujících proti násilí na ženách a domácímu násilí, koordinovat a standardizovat pomoc obětem domácího násilí a prosazovat systémové změny v oblasti domácího násilí, násilí na ženách a ženských práv vůbec.

Činnost Koordony pak odpovídá jejím cílům. Koordona se zabývá přímou a nepřímou pomocí ženám - obětem domácího násilí. Poukazuje na problémy, kterým oběti domácího násilí musí čelit. Stejně tak svoji pozornost zaměřuje na děti jako svědky domácího násilí, na ohrožení psychického a fyzického zdraví, které jim je touto problematikou způsobeno a informuje o této situaci odpovědné orgány péče o dítě. Iniciuje vznik standardů pro oběti domácího násilí, které by byly platné jak v poradenských, tak v azylových zařízeních. Spolupracuje na státní, krajské i komunální úrovni a společně se státními i nestátními institucemi a organizacemi hledá efektivní způsoby řešení. Je taktéž otevřená různorodým zkušenostem ze zahraničí. Věnuje se vzdělávání odborné i širší veřejnosti, školením či publikačními aktivitami a neopomíjí ani sebevzdělávání v rámci sdružení.⁵³

Z mnoha dalších subjektů pomáhajících obětem domácího násilí vybírám například:

Bílý kruh bezpečí

Posláním tohoto občanského sdružení je pomoc obětem trestné činnosti, zlepšení právního postavení poškozených v trestním řízení a ve společnosti. Dále zvýšení informovanosti občanů i veřejné správy o problémech obětí trestné činnosti, zvýšení informovanosti o možnostech a prostředcích prevence kriminality, zejména o zásadách chování, které snižují riziku stát se obětí trestného činu. Bílý kruh bezpečí spolupracuje s národními institucemi a mezinárodními organizacemi zabývajícími se pomocí obětem trestné činnosti prevencí kriminality.

Z činnosti organizace lze uvést bezprostřední, bezplatnou, odbornou a diskrétní pomoc obětem v síti poraden Bílého kruhu bezpečí formou morální, psychologické a právní pomoci. Dále zpracovává a předkládá podněty k zákonodárným iniciativám, spolupracuje při tvorbě zákonů od věcného záměru. Také spolupracuje s nestátními organizacemi a místní samosprávou České republiky.

⁵³ www.koordona.cz

Bílý kruh bezpečí dále organizuje přednášky, semináře, kongresy a jiné akce, publikuje a vystupuje v médiích se záměrem zvýšit právní výchovy a informovanost. Prokazuje také vlastní publikační činnost (letáky, brožury, samolepky).

Dalším cílem je zlepšení materiálního postavení oběti trestné činnosti, a to např. podporou při získávání peněžité pomoci od státu, zprostředkováním finanční pomoci z Nadačního fondu Filipa Venclíka či podporou konkrétních oprávněných zájmů oběti trestné činnosti.

Z projektů organizace lze uvést „Evropské fórum služeb obětem“ a „Aliance proti domácímu násilí“.⁵⁴

Intervenční centra

Působí v České republice od 1.1.2007. Poskytují krizovou pomoc osobám ohroženým domácím násilím. Tato centra poskytují individuální sociálně právní pomoc v konkrétních případech a zároveň koordinují interdisciplinární spolupráci mezi dalšími navazujícími službami na úrovni kraje. V případech vykázaní spolupracují s Policií České republiky. Personálně je jejich činnost zajištěna proškolenými pracovníky, kteří mají pro tuto službu osvědčení signované náměstkem ministra práce a sociálních věcí. Intervenční centrum je určeno osobám, které jsou ohroženy domácím násilím a jsou v ochranném režimu „vykázaní“, dále také osobám ohroženým domácím násilím, které svou situaci chtějí řešit a hledají pomoc, radu a informace.

V případě policejního vykázaní či zákazu vstupu do společného obydlí předá Policie ČR rozhodnutí o vykázaní do 48 hodin Intervenčnímu centru. Pracovníci Intervenčního centra na základě tohoto rozhodnutí nejpozději do 48 hodin kontaktují ohroženou osobu a nabídnou jí své služby. V případě, že ohrožená osoba chce řešit svůj problém v raném stádiu, může se obrátit na Intervenční centrum ve svém kraji.

Situaci lze v Intervenčním centru konzultovat s koordinátorem pro domácí násilí, psychology, právníky a sociálními pracovníky. Ohrožená osoba nepotřebuje v těchto případech žádné doporučení. Služby Intervenčních center jsou poskytovány bezplatně.⁵⁵

DONA linka

Je specializovaná celostátní telefonická služba pomoci pro osoby ohrožené domácím násilím. Pracuje v nepřetržitém provozu od 11. září 2001. Pomáhá každému, kdo se cítí ohrožen

⁵⁴ www.bkb.cz

⁵⁵ www.domacinasili.cz

domácím násilím nebo je svědkem domácího násilí, dále pomáhá profesionálům, kteří při výkonu svého povolání přicházejí do prvního či opakovaného kontaktu s osobou ohroženou domácím násilím. Respektuje anonymitu klientů, respektuje požadavek diskrétnosti, garantuje vysoký standard služeb.

Osobám ohroženým domácím násilím, jejich příbuzným a známým nabízí porozumění a důvěru, poskytuje okamžitou odbornou psychologickou, právní, organizační a morální podporu, pomáhá orientovat se v aktuální situaci, sestavit individuální bezpečnostní plán. Poskytuje praktické rady a napomáhá nalézt další vhodný postup, zprostředkovává informace o možných sociálně-právních a trestněprávních opatřeních. Usnadňuje orientaci v systému služeb sociální záchrané sítě pro oběti domácího násilí a trestných činů, nabízí vyhledání bezpečného ubytování, případně přivolá v případech vážného ohrožení zdraví a života urgentní pomoc.

Zřizovatelem linky je Bílý kruh bezpečí, občanské sdružení pro pomoc obětem trestných činů.⁵⁶

ROSA – centrum pro oběti domácího násilí

Občanské sdružení ROSA vzniklo v roce 1993 jako nadace, s ohledem na nový nadační zákon se v roce 1998 přeregistrovalo na občanské sdružení. Pracovnice občanského sdružení ROSA prošly řadou odborných školení a výcviků v České republice i zahraničí.

Občanské sdružení ROSA se specializuje na poskytování bezplatné, komplexní psychosociální pomoci ženám, obětem domácího násilí.

Cílem sdružení je uznání domácího násilí jakožto závažného celospolečenského problému a zlepšení systému pomoci ženám, obětem domácího násilí a jejich dětem. Za tímto účelem spolupracuje se státními a zastupitelskými orgány, policií a neziskovými organizacemi zabývajícími obdobnou problematikou v České republice i v zahraničí.

V Informačním a poradenském centru ROSA je nabízeno jednorázové i dlouhodobé psychologické poradenství, sociální poradenství, právní poradenství. Dále sdružení zprostředkovává psychiatrické pomoci a poskytuje podporu v náročné životní situaci.

Poskytované poradenství je bezplatné, řídí se etickým kodexem o.s. ROSA.

⁵⁶ www.donalinka.cz

Další služby poskytované o.s. ROSA:

Občanské sdružení ROSA provozuje také azylový dům a byty s utajenou adresou, kde mohou ženy ohrožené násilím v rodině najít bezpečí a klid pro další řešení jejich situace. K pobytu jsou přijímány ženy s dětmi i bezdětné. Sdružení nabízí telefonickou pomoc a SOS linku, dále krizovou telefonní SOS linku a internetové poradenství.

Poradenství je poskytováno těmto základním cílovým skupinám: obětem domácího násilí, příbuzným a známým obětí domácího násilí, odborné veřejnosti, pracovníkům neziskových organizací a pracovníkům státních institucí.⁵⁷

Acorus, občanské sdružení

Acorus, občanské sdružení, provozuje Psychosociální centrum Acorus, poskytující osobám ohroženým domácím násilím pomoc v překonávání nepříznivé sociální situace.

Poskytované služby respektují lidskou důstojnost, vychází z individuálních potřeb uživatelů a uživatelek služeb, podporují rozvoj samostatnosti a začlenění do běžného života bez přítomnosti násilí.

Pomoc je poskytována prostřednictvím služeb azylový dům, odborné sociální poradenství a krizová pomoc.⁵⁸

Dětské krizové centrum

Jeho zřizovatelem je Občanské sdružení – Dětské krizové centrum, o.s. (dříve Sdružení proti násilí na dětech). Působí v České republice již od r. 1992.

Hlavní zaměřením je problematika syndromu CAN (Child Abuse and Neglect – syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte) a to jak v oblasti prevence a diagnostiky, tak v oblasti terapie. Pracovní tým Dětského krizového centra tvoří psychologové, sociální pracovníci a psychoterapeuti.⁵⁹

Nadace Naše dítě

Zakladatelkou nadace je Ing. Zuzana Baudyšová. Posláním a cílem nadace je pomoc týraným, zneužívaným, handicapovaným, ohroženým a opuštěným dětem.

Hlavním posláním Nadace Naše dítě je péče o ohrožené děti, které se ocitnou v obtížné životní situaci. Po deset let, do konce roku 2004, se nadace zaměřovala především

⁵⁷ www.rosa-os.cz

⁵⁸ www.acorus.cz

⁵⁹ www.dkc.cz

na zajišťování zázemí včetně finanční podpory pro celostátní Linku bezpečí, Internetovou linku, Rodičovskou linku a Linku vzkaz domů. Do druhého desetiletí vstoupila Nadace Naše dítě s cílem rozšířit mozaiku své činnosti o další pomoc týraným, zneužívaným, handicapovaným a opuštěným dětem.

Nadace Naše dítě se snaží dlouhodobě pomáhat dětem z problémových rodin a dětem v ústavní výchově (dětské domovy, kojenecké, diagnostické, výchovné ústavy), dětem zneužívaným a týraným, dětem mentálně a fyzicky handicapovaným, a to především formou přímé finanční podpory (granty, individuální žádosti), osvětové činnosti (vydávání publikací a letáků, pořádání kampaní) či prosazování legislativních úprav směřujících k zlepšení systému ochrany dětí.⁶⁰

Krizové centrum RIAPS

Krizové centrum RIAPS nabízí komplexní péči o člověka v obtížných životních situacích, které ohrožují jeho psychické zdraví. Poskytuje akutní konzultace s psychiatrem nebo psychologem 24 hodin denně, dále krátkodobou podpůrnou psychoterapii – doprovázení klienta směřující ke stabilizaci jeho stavu. Nabízí také krátkodobý pobyt na lůžkovém oddělení k překlenutí krizového období.⁶¹

Informační a poradenské centrum ŽIVOTa 90

ŽIVOT 90 zajišťuje širokou nabídku služeb pro seniory a jejich blízké. Součástí sekce Krizové pomoci a poradenství občanského sdružení ŽIVOT 90 je Informační a poradenské centrum. Tuto sekci dále tvoří jednotlivé specializované poradny a Senior telefon (bezplatná krizová non-stop linka pro seniory 800 157 157). Služby poskytované v rámci sekce Krizové pomoci a poradenství jsou určeny seniorům a jejich blízkým a naplňují poslání sdružení: „Jsme tu proto, abychom prohlubovali kvalitu života celé společnosti tím, že přispějeme svou humanitární činností k řešení specifických problémů seniorů, umožnili jim aktivně a smysluplně žít v jejich vlastním domově tak dlouho, jak je to jen možné, abychom provázeli seniory podzimem života tak, aby i jejich stáří plynulo důstojně.“ Poskytované služby splňují podmínky registrace podle zákona o sociálních službách.

Pracovní tým informačního a poradenského centra tvoří sociální pracovnice s odpovídající kvalifikací. Veškerá činnost směřuje k tomu, aby Informační a poradenské centrum bylo

⁶⁰ www.nasedite.cz

⁶¹ www.csspraha.cz

místem, kam se mohou občané s důvěrou obrátit, pokud cítí, že se ocitají v situaci, kterou nemohou zvládnout vlastními silami, nebo proto, že jim k jejímu řešení chybí potřebné informace. Rada a pomoc centra není určena pouze seniorům, ale také jejich rodinám a blízkým.⁶²

ProFem o.p.s., konzultační středisko pro ženské projekty

ProFem o.p.s. se již od roku 1993 zaměřuje na poskytování poradenských služeb a konzultací ženským projektům a organizacím. V oblasti ženských lidských práv a násilí na ženách se věnuje politickému lobbyingu, vydávání publikací a bezplatnému právnímu poradenství obětem domácího násilí. V současné době realizuje proFem následující hlavní projekty: projekt AdvoCats (zajišťující poradenství ženám, které se staly obětí dlouhodobého násilí a počítačové kurzy pro ženy). Nezávislým projektem v rámci proFem je informační agentura gitA.⁶³

Občanské sdružení Élektra

Občanské sdružení, které vzniklo z iniciativy klientek a terapeutek v roce 1995 na pomoc ženám – obětem sexuálního zneužití v dětství a ženám znásilněným. Jde o jediné odborné zařízení svého druhu v České republice. Nabízí pomoc lidem, kteří se setkali se sexuálním násilím v dětství i dospělosti, zejména bývalým dětským obětem sexuálního násilí, znásilněným ženám i mužům bez ohledu na jejich životní historii, matkám zneužitých dětí či životním partnerům a příbuzným obětí sexuálního násilí. Cílem občanského sdružení je to, aby se tyto osoby vyrovnaly s daným činem a překonaly jeho následky, jakož i poskytnout podporu jejich životním partnerům a rodinným příslušníkům, včetně matek zneužitých dětí. Dále občanské sdružení Élektra poskytuje odborné konzultace pracovníkům jiných pomáhajících profesí, pořádá vzdělávací akce, konference, navrhuje změny legislativních úprav a snaží se o celkovou osvětu a lepší informovanost odborné i laické veřejnosti o problematice sexuálního zneužívání, a tím nepřímou pomáhá i dalším obětem, které nejsou přímo v péči občanského sdružení Élektra.⁶⁴

La Strada Česká republika, o.p.s.

Nevládní nezisková organizace, která působí v oblasti řešení problematiky obchodu s lidmi.

⁶² http://www.casopisgenerace.cz/informacni_a_poradenske_centrum.aspx

⁶³ www.profem.cz

⁶⁴ www.centrumelektra.cz

Česká La Strada byla založena roku 1995 a je jedním ze zakládajících členů mezinárodní sítě působící v devíti evropských zemích: Nizozemí, Polsku, Bulharsku, Bělorusku, Moldávii, Makedonii, Bosně a Hercegovině a na Ukrajině.

Veškeré aktivity La Strady vycházejí ze základních principů jako je úcta k lidským právům, rovnost příležitostí, nediskriminační přístup, princip "empowerment" a ochrana zájmů obchodovaných osob.

V roce 2004 získala La Strada ocenění britské hudební televize MTV Free Your Mind Award. Posláním Poradny La Strada ČR je vytvářet bezpečný a důstojný prostor, ve kterém mohou lidé konzultovat své potřeby, případně sdílet své zkušenosti ve vztahu k vykořisťování či obchodování s lidmi.

Předáváním odborných informací klientkám a klientům a jejich podporou služba směřuje k posilování vlastních zdrojů lidí, kteří službu čerpají, při řešení jejich obtížné životní situace. Služba je poskytována osobně či telefonicky.

Poradna La Strada ČR je určena obchodovaným a vykořisťovaným osobám, tedy lidem, kteří byli podvedeni, případně nuceni vykonávat práci či poskytovat služby vč. prostituce a z jejichž práce jiní kořistili, osobám, které prožily či se nacházejí v situaci blízké obchodování či vykořisťování, těm, kteří jsou s těmito osobami v blízkém vztahu, dále také osobám, které hledají práci nebo cestují do zahraničí a dalším lidem, kteří mají zájem o informace, jak rizikům obchodování s lidmi a vykořisťování předcházet. Služba je poskytována osobám starším 18 let české i cizí státní příslušnosti bez ohledu na jejich pobytový status. Služba může být poskytována anonymně. Při spolupráci s klientelou vychází personál z individuálních potřeb klientů a klade důraz na dodržování jejich práv. Cílem organizace je rozšiřovat možnosti řešení obtížné životní situace klientek a klientů a zabránit jejich sociálnímu vyloučení prostřednictvím informací předávaných srozumitelnou formou a v jazyce, kterým daná osoba hovoří, minimalizovat následky trestné činnosti spojené s obchodováním s lidmi a vykořisťováním, prostřednictvím předávání informací umožňovat klientkám a klientům minimalizovat znevýhodnění vyplývající z jejich situace a případná rizika spojená s výkonem práce, eventuálně umožňovat uplatňování práv a oprávněných zájmů klientek a klientů. Dále se snaží spolupracovat s klientkami a klienty na zlepšení jejich životní situace tak, aby v budoucnu již nepotřebovali služby této organizace. V rámci krizové pomoci nabízí Krizové ubytování La Strada ČR. Smyslem je řešení aktuálního krizového stavu zapříčiněného obchodováním s lidmi či vykořisťováním a vytváření podmínek pro stabilizaci celkové situace. Poskytnutím dočasného bezplatného

ubytování na maximálně sedm dní v bezpečném a důstojném prostředí a prostřednictvím sociální práce služba směřuje k rozšiřování možností vést samostatný život. Dále tato služba zajišťuje pro klientky a klienty ubytování na dobu nepřevyšující sedm dní, během které se tyto přímo podílejí na běžných denních činnostech (úklid, praní, žehlení, lůžkoviny, osobní hygiena, příprava stravy atp.), na tuto dobu také zajišťuje klientům a klientkám základní materiální a finanční zabezpečení nutné k životu a motivuje je k řešení obtížné životní situace. Poskytuje klientkám a klientům informace a podporu s cílem umožnit ochranu jejich zájmů při uplatňování práv a obnovení kontroly nad svým životem a minimalizuje následky trestné činnosti spojené s obchodováním s lidmi a vykořisťováním.

Tato organizace dále nabízí Azylové ubytování La Strada ČR, kdy vytváří podmínky pro stabilizaci celkové situace klientek a klientů provázené jejich podporou a motivací k řešení obtížné životní situace zapříčiněné obchodováním s lidmi a vykořisťováním. Poskytnutím dočasného bezplatného ubytování v bezpečném a důstojném prostředí a prostřednictvím sociální práce služba směřuje k rozšiřování možností vést samostatný život.⁶⁵

4.4.2. Spolupráce s dalšími subjekty v okrese Znojmo

Protože žiji a pracuji ve Znojmě, zkoumala jsem, jak spolupracují subjekty při projednávání přestupků vykazujících některé znaky domácího násilí v tomto okrese. Zjistila jsem, že se úspěšně rozvíjí součinnost při řešení a prevenci domácího násilí s orgány Policie ČR, Městskou policií Znojmo, s orgánem OSPOD či s Azylovým domem pro matky v tísni Znojmo - Hradiště. Dále byla v poslední době navázána spolupráce s Diecézní charitou Brno, Centrem poradenství a pomoci. Toto centrum sestává z Poradny pro oběti domácího násilí Tereza, projektu Magdala a bezplatného sociálního poradenství.

Poradna pro oběti domácího násilí Tereza

Posláním této poradny je podpora obětí domácího násilí při řešení obtížné životní situace, její stabilizace a posílení sebedůvěry. Cílem poradny je znovu začlenění oběti domácího násilí do společnosti a zbavení se pocitu viny za vzniklou situaci. Poskytování bezpečného zázemí pro znovu získání potřebných sociálních dovedností. Cílovou skupinou jsou osoby, které se staly obětí domácího násilí nebo se s domácím násilím setkaly ve svém okolí a jsou svojí

⁶⁵ www.strada.cz

aktuální situaci natolik ohrožení, že jejich schopnost zvládnout vlastními silami nebo z vlastních zdrojů situaci, nebo životní prožitky či životní situaci v potřebném čase je ohrožena.

Tato poradna je vítaným a užitečným partnerem tehdy, když nelze oběti domácího násilí pomoci při správním řízení, případně i v průběhu projednávání přestupku.

Projekt Magdala

Posláním projektu Magdala je pomoc ženám, které provozují prostituci, při návratu k běžnému životu. Poskytuje účinnou podporu těmto ženám a jejich dětem, aby mohly žít důstojným a smysluplným životem. Zmírňuje obtížnou životní situaci, přičemž respektuje jejich rozhodování. Cílem této sociální služby je poskytnout možnost ženám jež provozují prostituci změnit svůj dosavadní způsob života, umožnit jim vyrovnat se se svou minulostí a pomoci jim zařadit se do společnosti běžné populace. Naším cílem není klientce navrhnout různá řešení její situace, ale především jí naslouchat, doprovázet ji a podporovat v samostatném rozhodování.

Poradna pro ženy v prostituci poskytuje např. pomoc a podporu v nouzi, poradenství v právních, sociálních, zdravotních, osobních záležitostech a problémech, doprovod na úřady, komplex psychosociálních služeb a provázení, možnost resocializace a reintegrace v případě, že se žena rozhodne odejít z prostředí sexbyznysu, zprostředkování kontaktů na další odborníky (lékař, právník, duchovní apod.), prevenci pohlavně přenosných nemocí, především informace o HIV/AIDS, nebo např. možnost provedení těhotenských testů a testů na HIV.

Sociální poradenství

Posláním Sociálního poradenství Znojmo je bezplatné, nestranné a důvěrné poskytování rad, informací a pomoci osobám v nepříznivé sociální situaci. Usiluje o to, aby uživatelé této služby netrpěli neznalostí svých práv a povinností, neznalostí dostupných služeb nebo neschopností vyjádřit své potřeby či hájit své oprávněné zájmy.

Od Sociálního poradenství mohou klienti očekávat poradenskou (profesionální) podporu, porozumění, pomoc, doprovázení a zplnomocnění ke zvládnutí svých těžkostí a návratu k přijatelné kvalitě života.

Cílem poskytovaných služeb je podpořit uživatele služby, aby mohli svoji tíživou životní situaci řešit sami, tzn. uplatňovat svá práva a nároky, plnit své povinnosti, nežít způsobem

života, který vede ke konfliktům se společností, umět řešit naléhavé krize v osobním životě vlastními silami, z vlastních zdrojů a v potřebném čase.

Uživatelé této služby, o kterých se také mluví jako o klientech nebo návštěvnicích poradny, jsou dospělí (dospívající) lidé, kteří si z důvodu svého sociálního znevýhodnění nemohou jinak zajistit řešení své nepříznivé sociální situace a případná jiná pomoc je pro ně nedostupná. Důvodem může být sociální potřebnost, akutní krize, zdravotní handicap, špatná informovanost, omezená schopnost komunikovat, nedostatek financí, bezradnost, akutní krize, předsudky okolí, nefungující zázemí a rodinné vztahy, neexistující či narušené sociální návyky apod. Jedná se o osoby bez přístřeší, osoby v krizi, osoby, které vedou rizikový způsob života nebo jsou tímto způsobem života ohroženy, rodiny s dítětem/děťmi, seniory.

Základní sociální poradenství

Poskytnutí potřebných informací přispívajících k řešení nepříznivé sociální situace (vyhledání kontaktů, telefonů, adres apod., sdělování obecných (základních) informací o systému sociálních služeb, státní sociální podpoře apod.).

Odborné sociální poradenství

- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím – zprostředkování navazujících služeb (např. orgány místní správy a samosprávy, psycholog, lékař, advokát, ostatní poskytovatelé sociálních služeb apod.),
- sociální poradenství - poskytnutí rady a pomoci v nepříznivé sociální situaci, pomoc při vyřizování sociálních dávek, osobních dokladů, bydlení, ubytování, zaměstnání, pomoc při jednání s úřady,
- právní poradenství - konzultace s právníkem elektronickou poštou, osobní konzultace, (případně telefonicky),
- pomoc při uplatňování práv a oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí - pomoc při vyřizování běžných záležitostí, při jednání s institucemi, při obnovení nebo upevnění vztahů v rámci rodiny, pracoviště, obce apod.

Obsahem služby je i poskytování materiální pomoci osobám bez přístřeší, tj. poskytnutí základních potravin, hygienických potřeb a ošacení (jedná se o fakultativní službu).

Po neziskové organizaci lze dále žádat zajištění kvalitních a použitelných důkazů (včetně fotografií), nezisková organizace zase může nabídnout školení pro zaměstnance přestupkové

komise. Lze tak zvýšit povědomí zainteresovaných složek o specifičích domácího násilí a tak nejen rozšířit řady chápavých a vstřícných osob, které dokážou oběti poradit.

Obecní úřad je totiž skutečně až několikátý orgán v řadě, se kterým se oběť setkává. Předtím už byla u lékaře, docházela si vyzvedávat děti do školy, odmítli ji na policii nebo se povinně dostavovala na OSPOD kvůli probíhajícímu rozvodovému řízení a sporu o děti. Na všech těchto subjektech tedy záleží, jak k oběti přistupovaly, jakou poskytly podporu, jaké důkazy zajistily atd. V rámci týmu se lze „setkat“ i s kolegy a kolegyněmi z jiných odborů, o nichž dosud ani nevěděli, nebo nezjistili, že mají společné „klienty“ a že si mohou pomoci i se o sobě něco dozvědět.⁶⁶

⁶⁶ www.znojmo.caritas.cz

5 Sociální průzkum v oblasti domácího násilí

5.1 Podstata a cíl sociálního průzkumu

V rámci sociálního průzkumu analyzují statistické údaje správních orgánů k řízení o přestupcích za období 1.1.2007 – 31.12.2007. Tyto údaje byly poskytnuty ze zdroje www.mvcr.cz.

5.2 Charakteristika výběrového souboru a struktura analýzy

Jako výběrový soubor jsou použity statistické údaje správních orgánů k řízení o přestupcích za období 1.1.2007 – 31.12.2007 pro účely vypracování analýzy v oblasti jednání, které vykazuje některé znaky jevu domácího násilí, a možných opatření k jejich eliminaci.

Předmětem evidence jsou pouze přestupky podle § 49 odst. 1 písm. a), c) a e) zák. č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozd. předpisů, spáchaných mezi osobami blízkými nebo osobami, které žijí ve společné domácnosti (Jedná se o přestupky proti občanskému soužití).

V § 49 odst. 1 a) zák. č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozd. předpisů je uvedeno, že přestupku se dopustí ten, kdo jinému ublíží na cti tím, že ho urazí nebo vydá v posměch. Podle § 49 odst. 1 c) zák. č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozd. předpisů, je z přestupku obviněn ten, kdo úmyslně naruší občanské soužití vyhrožováním újmou na zdraví, drobným ublížením na zdraví, nepravdivým obviněním z přestupku, schválnostmi nebo jiným hrubým jednáním. Přestupku podle § 49 odst. 1 e) téhož zákona se dopustí ten, kdo působí jinému újmu pro jeho příslušnost národnostní menšině nebo jeho etnický původ, pro jeho rasu, barvu pleti, pohlaví, sexuální orientaci, jazyk, víru nebo náboženství, pro jeho politické nebo jiné smýšlení, členství nebo činnost v politických stranách nebo politických hnutích, odborových organizacích nebo jiných sdruženích, pro jeho sociální původ, majetek, rod, zdravotní stav anebo pro jeho stav manželský nebo rodinný.

5.3 Analýza dat

Analýza dat byla vypracována podle tabulek, které jsou uvedeny v příloze. V tabulkách jsou údaje, které udávají tyto hodnoty:

1. Celkový počet vyřizovaných přestupků proti občanskému soužití s právní kvalifikací podle ust. § 49 odst. 1 písm. a), c) a e) zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění

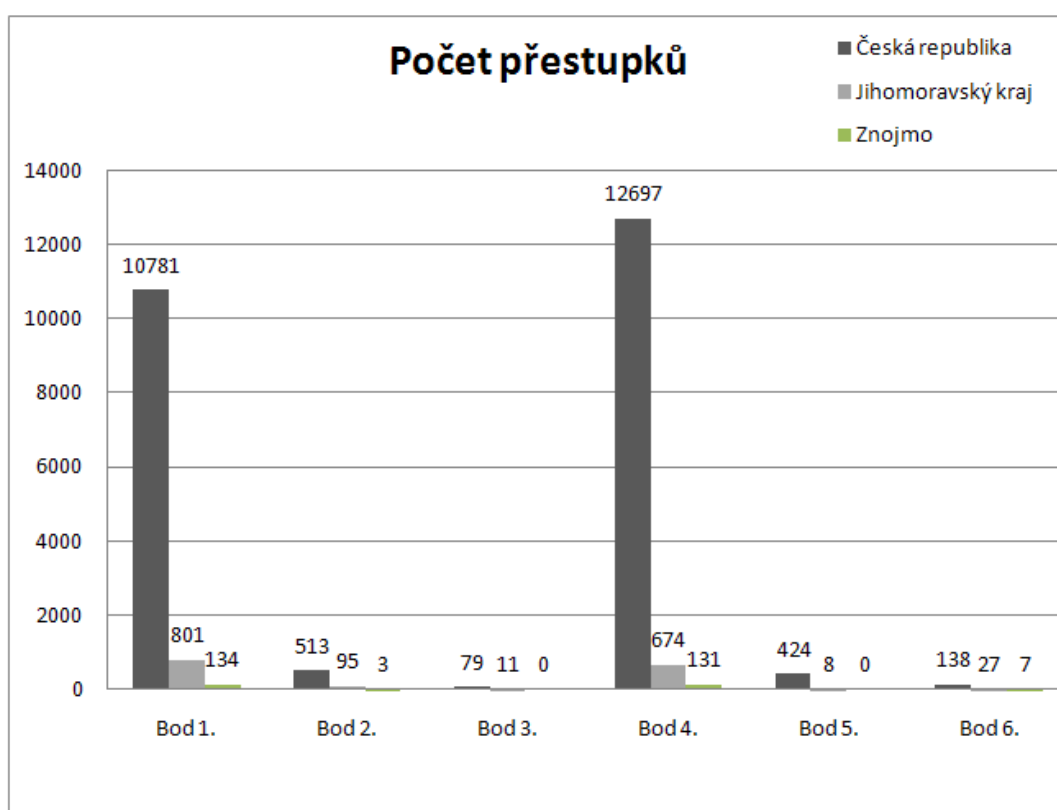
- pozdějších předpisů spáchaných mezi osobami blízkými nebo osobami, které žijí ve společné domácnosti (dále jen „přestupky“).
2. Počet přestupků oznámených poškozenými (oběťmi).
 3. Počet přestupků oznámených třetí osobou (i právnickou) odlišnou od přestupce (podezřelého) přímo správnímu orgánu.
 4. Počet přestupků oznámených podle ust. § 58 odst. 1, 2 zákona č. 200/1990 Sb. orgánem policie.
 5. Počet přestupků oznámených (postoupených, odevzdaných) jiným orgánem státní moci/veřejné správy.
 6. Počet přestupků postoupených podle ust. § 71 písm. a) zákona č. 200/1990 Sb. orgánu činnému v trestním řízení.
 7. Počet přestupků, u kterých bylo zahájeno řízení o přestupku a z toho
 - a. Počet zastavených řízení podle ust. § 76 odst. 1 písm. a), c), f), j), k) zákona č. 200/1990 Sb.
 - b. Počet řízení skončených pravomocným rozhodnutím, jímž byl obviněný uznán vinným.
 8. Počet přestupků s právní kvalifikací podle ust. § 49 odst. 1 písm. c) a z toho
 9. Počet přestupků s fyzickým napadením.
 10. Počet přestupků spáchaných mezi manželi v podobě -/- (počet oznámených/počet ukončených pravomocným rozhodnutím o vině přestupce).
 11. Počet přestupků spáchaných mezi bývalými manželi v podobě -/- (počet oznámených/počet ukončených pravomocným rozhodnutím o vině přestupce).
 12. Počet přestupků spáchaných mezi druhem a družkou v podobě -/- (počet oznámených/počet ukončených pravomocným rozhodnutím o vině přestupce).
 13. Počet přestupků spáchaných mezi jinými osobami blízkými v podobě -/- (počet oznámených/počet ukončených pravomocným rozhodnutím o vině přestupce).
 14. Počet přestupků, kde poškozenou je žena.
 15. Počet přestupků, kde poškozeným je muž.
 16. Počet přestupků, kde poškozeným je rodič nebo prarodič.
 17. Počet přestupků, kde poškozeným je dítě nebo osoba, která byla zbavena způsobilosti k právním úkonům nebo které byla způsobilost k právním úkonům omezena.
 18. Počet přestupků s nezletilým dítětem v rodině.
 19. Počet přestupků kde přestupcem je žena.
 20. Počet přestupků kde přestupcem je muž.

Graf č. 1

Graf podává přehled o celkovém počtu vyřízených přestupků proti občanskému soužití s právní kvalifikací podle ust. § 49 odst. 1 písm. a), c) a e) zák. č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozd. předpisů, spáchaných mezi osobami blízkými nebo osobami, které žijí ve společné domácnosti (dále jen „přestupky“). Data uvádí počty těchto přestupků v České republice celkem, dále v Jihomoravském kraji a ve Znojmě v období od 1.1.2007 do 31.12.2007. Dále jsou v grafu zaznamenány údaje o tom, kdo tyto přestupky oznamoval.

Legenda:

1. Celkový počet vyřizovaných přestupků proti občanskému soužití s právní kvalifikací podle ust. § 49 odst. 1 písm. a), c) a e) zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů spáchaných mezi osobami blízkými nebo osobami, které žijí ve společné domácnosti (dále jen „přestupky“).
2. Počet přestupků oznámených poškozenými (oběťmi).
3. Počet přestupků oznámených třetí osobou (i právnickou) odlišnou od přestupce (podezřelého) přímo správnímu orgánu.
4. Počet přestupků oznámených podle ust. § 58 odst. 1, 2 zákona č. 200/1990 Sb. orgánem policie.
5. Počet přestupků oznámených (postoupených, odevzdaných) jiným orgánem státní moci/veřejné správy.
6. Počet přestupků postoupených podle ust. § 71 písm. a) zákona č. 200/1990 Sb. orgánu činnému v trestním řízení.

Shrnutí:

Podle těchto statistických údajů bylo v r. 2007 v České republice vyřízeno celkem 10781 přestupků. V Jihomoravském kraji jich bylo vyřízeno 801, což činí 7,4 % z celkového počtu a ve Znojmě jich bylo vyřízeno 134, což je 1,24 % z celkového počtu vyřízených přestupků v České republice.

Tyto přestupky oznámily poškození (oběti) domácího násilí v České republice v 513 případech, z toho v Jihomoravském kraji v 95 případech (18,5 %) a ve Znojmě pouze ve 3 případech (0,58 %).

Třetí osobou (i právnickou) odlišnou od přestupce (podezřelého) přímo správními orgány byly přestupky oznámeny v České republice 79krát, z toho v Jihomoravském kraji v 11 případech (13,9 %). Ve Znojmě takto přestupky neoznámil nikdo.

Počet přestupků oznámených podle ust. § 58 odst. 1, 2 zák. č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozd. předpisů, orgánem policie byl v České republice 12697. V Jihomoravském kraji tak bylo oznámeno 674 přestupků (5,3 %) a ve Znojmě 131 přestupků (1,03 %).

Jiným orgánem státní moci/veřejné správy bylo v České republice oznámeno (postoupeno či odevzdáno) celkem 424 přestupků, v Jihomoravském kraji to bylo 8 přestupků (1,88 %), ve Znojmě takto oznámený přestupek nebyl žádný.

Podle ust. § 71 písm. a) zák. č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozd. předpisů bylo orgánu činnému v trestním řízení postoupeno celkem v České republice 138 přestupků, v Jihomoravském kraji to bylo 27 přestupků (19,6 %) a ve Znojmě to bylo 7 přestupků (5,07 %).

Z těchto údajů je zřejmé, že v naprosté většině je oznamovatelem přestupků orgán policie. Poškození či třetí osoby, ale také jiné orgány či orgány činné v trestním řízení oznamují přestupky jen výjimečně.

Graf č. 2

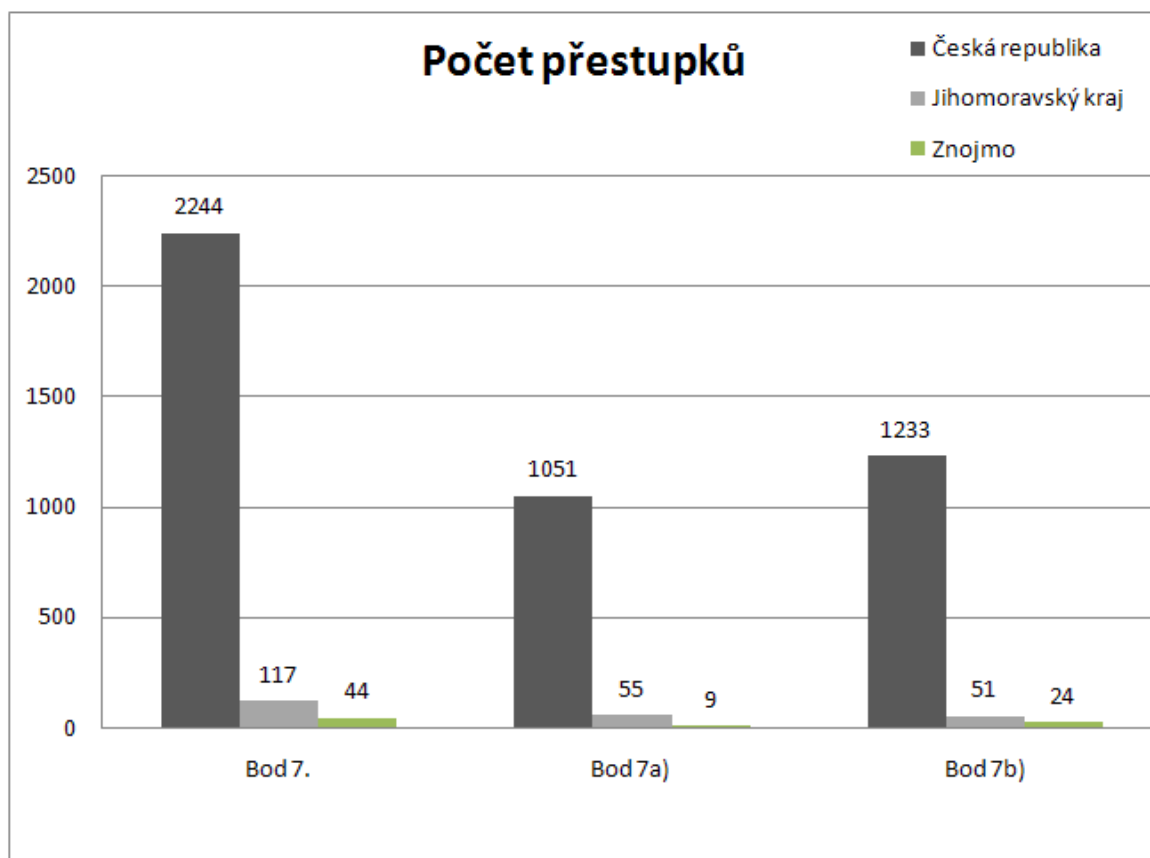
V grafu je znázorněn přehled o celkovém počtu přestupkových řízení, která byla zahájena na návrh poškozených osob (obětí). Dále jsou zde uvedeny počty řízení, která byla zastavena a počty řízení, ve kterých bylo pravomocně rozhodnuto o vině přestupce. Tyto počty jsou uvedeny celkově za Českou republiku, dále Jihomoravský kraj a město Znojmo, a to opět za období od 1.1.2007 do 31.12.2007.

Legenda:

7. Počet přešupků, u kterých bylo zahájeno řízení o přešupku a z toho

7 a) Počet zastavených řízení podle ust. § 76 odst. 1 písm. a), c), f), j), k) zákona č. 200/1990 Sb.

7 b) Počet řízení skončených pravomocným rozhodnutím, jímž byl obviněný uznán vinným.

Shrnutí:

Podle těchto statistických údajů bylo v r. 2007 v České republice zahájeno celkem 2244 přešupků týkajících se domácího násilí. V Jihomoravském kraji jich bylo zahájeno 117 (5,21 %) a ve Znojmě 44, což činí 1,96 % z celkového počtu zahájených přešupkových řízení v České republice.

Z tohoto počtu bylo v České republice 1051 řízení zastaveno, v Jihomoravském kraji to bylo v 55 případech (5,23 %) a ve Znojmě v 9 případech (0,86 %).

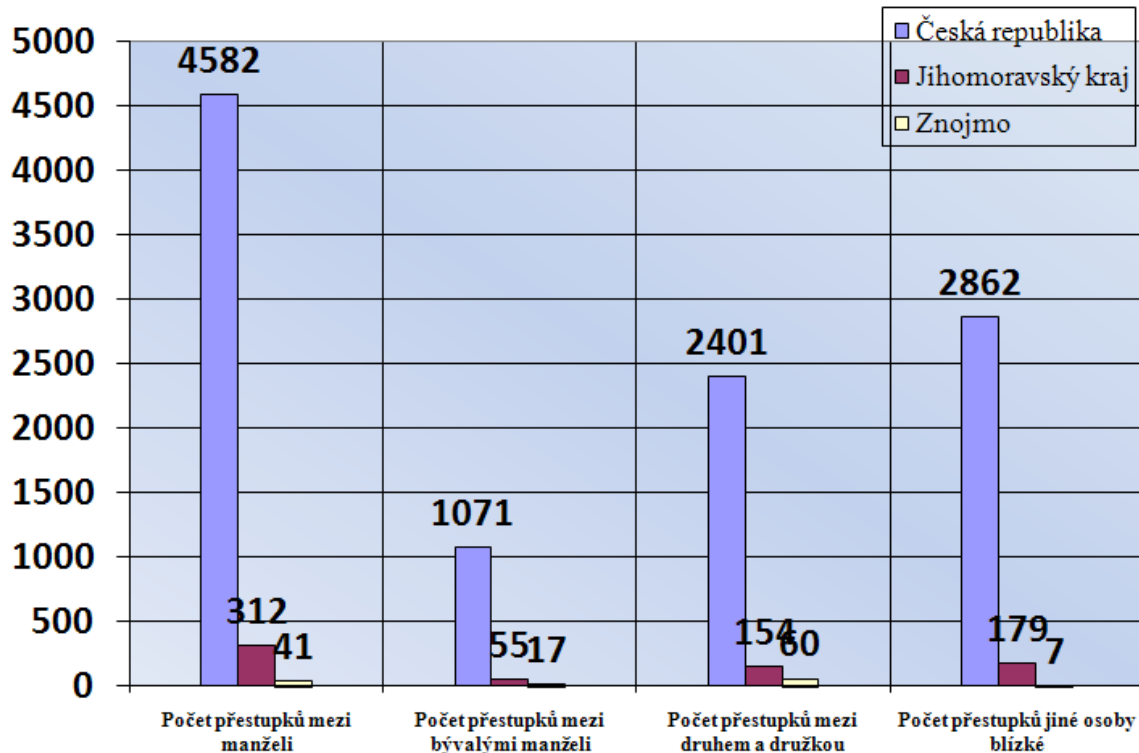
Pravomocně rozhodnuto o vině přestupce bylo v České republice 1233krát, z toho v Jihomoravském kraji v 51 případech, což činí 4,14 % a ve Znojmě ve 24 případech, což je 1,95 % z celkového počtu v České republice.

Graf č. 3

V grafu jsou rozděleny oznámené přestupky podle toho, mezi jakými osobami mělo dojít k přestupkovému jednání. Jsou zde zaznamenány přestupky, ke kterým mělo dojít mezi manželi, mezi bývalými manželi, mezi druhem a družkou a mezi jinými osobami blízkými. Počty jsou uvedeny jednak celkově za Českou republiku, dále za Jihomoravský kraj a nakonec za Komisi pro projednávání přestupků města Znojma, a to v období od 1.1.2007 do 31.12.2007.

Legenda:

1. Počet přestupků spáchaných mezi manželi – počet oznámených.
2. Počet přestupků spáchaných mezi bývalými manželi - počet oznámených.
3. Počet přestupků spáchaných mezi druhem a družkou - počet oznámených.
4. Počet přestupků spáchaných mezi jinými osobami blízkými - počet oznámených.

Shrnutí:

V České republice celkově nejvíce přestupků oznamovaly manželské páry – 4582. V Jihomoravském kraji to bylo 312 přestupků (4,65 %) a ve Znojmě 41 přestupků, což je 0,9 % z celkového počtu v České republice.

Přestupků mezi bývalými manželi bylo v České republice oznámeno 1071, v Jihomoravském kraji to bylo 55 přestupků (5,14 %) a ve Znojmě 17 přestupků (1,59 %).

Mezi druhem a družkou bylo oznámeno celkově 2401 přestupků, z toho v Jihomoravském kraji 154, což je 6,41 % a ve Znojmě 60 (2,5 %).

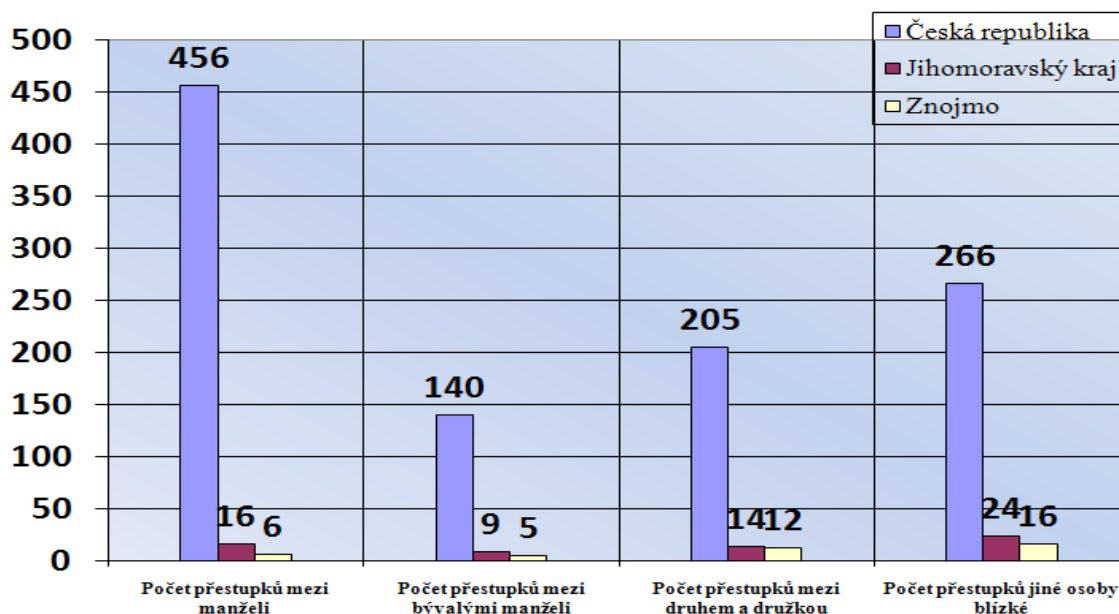
V roce 2007 bylo oznámeno celkem 2862 přestupků, ke kterým došlo mezi jinými osobami blízkými. V Jihomoravském kraji to bylo 179, což činí 6,26 % z celkového počtu a ve Znojmě 7 přestupků, což se rovná 0,24 % z celkového počtu oznámených přestupků v České republice.

Graf č. 4

V grafu jsou znázorněny počty přestupků, ve kterých bylo řízeno zahájeno a bylo pravomocně rozhodnuto o vině přestupce. Opět se jedná o údaje za r. 2007, které se týkají přestupků spáchaných mezi manželi, bývalými manželi, druhem a družkou a jinými osobami blízkými.

Legenda:

1. Počet přestupků spáchaných mezi manželi - počet ukončených pravomocným rozhodnutím o vině přestupce.
2. Počet přestupků spáchaných mezi bývalými manželi - počet ukončených pravomocným rozhodnutím o vině přestupce.
3. Počet přestupků spáchaných mezi druhem a družkou - počet ukončených pravomocným rozhodnutím o vině přestupce.
4. Počet přestupků spáchaných mezi jinými osobami blízkými - počet ukončených pravomocným rozhodnutím o vině přestupce.

Shrnutí:

Z grafu vyplývá, že v České republice bylo pravomocně rozhodnuto 456 (cca 10 %) z celkového počtu oznámených přestupků mezi manželi, v Jihomoravském kraji to bylo v 16 případech (pouhých 5,1 % z celkového počtu oznámených) a ve Znojmě bylo pravomocně rozhodnuto 6 (14,6 %).

O přestupcích, ke kterým došlo mezi bývalými manželi v České republice celkem, bylo pravomocně z nich rozhodnuto ve 140 případech (13 % z celkového počtu oznámených), v Jihomoravském kraji to bylo rozhodnuto v 9 případech (16,4 %), ve Znojmě bylo pravomocně rozhodnuto v 5 případech (29,4 %).

Mezi druhem a družkou bylo pravomocně rozhodnuto o vině přestupce celkem v České republice 205krát, což činí 8,5 % z celkového počtu oznámených přestupků. V Jihomoravském kraji to bylo ve 14 případech (9,1 % prokázaných) a ve Znojmě 12 přestupků (20 % prokázaných přestupků z celkového počtu oznámených).

Mezi jinými osobami blízkými bylo vydáno pravomocné rozhodnutí v České republice celkově 266krát (9,29 %), v Jihomoravském kraji to bylo 24 přestupků, což činí 13,4 % z počtu oznámených a ve Znojmě to byl pouze 1 přestupek, což je 6,25 % z celkového počtu oznámených.

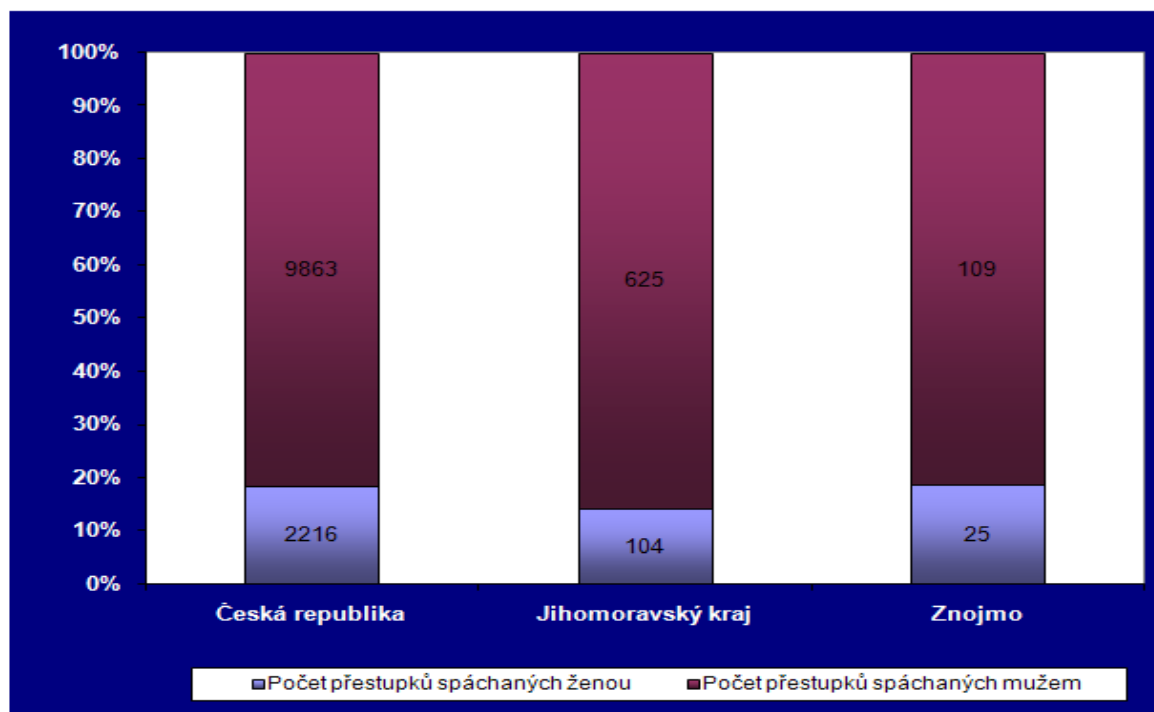
Řešení návrhových přestupků je, vzhledem k podílu rozhodnutých věcí k celkovému počtu věcí oznámených, neefektivní a nedostačující.

Graf č. 5

V grafu jsou uvedeny počty přestupků, které ukazují poměr přestupků týkajících se domácího násilí spáchaných ženou a mužem.

Legenda:

1. Počty přestupků spáchaných ženou.
2. Počty přestupků spáchaných mužem.

Shrnutí:

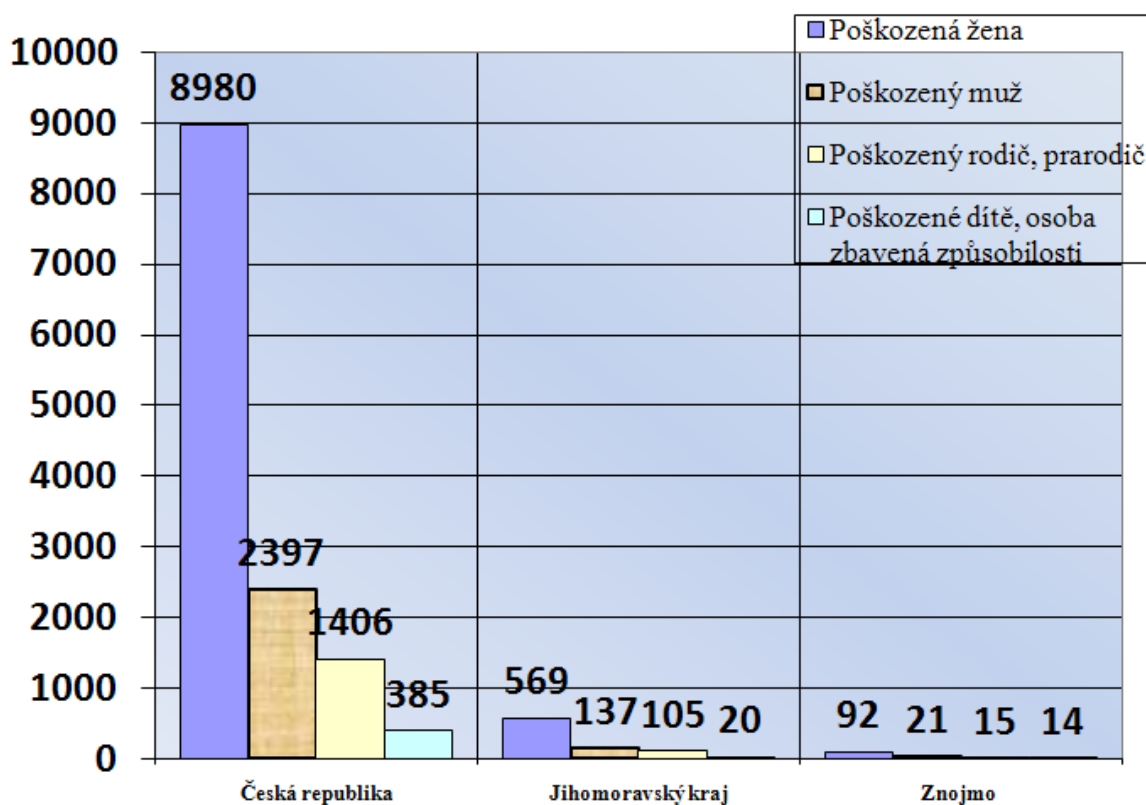
Počty uvedené v grafu udávají, že v České republice bylo v r. 2007 ženami spácháno 18,3 % přestupků a muži 81,7 % přestupků, v Jihomoravském kraji činily přestupky spáchané ženami podíl 14,3 %, spáchané muži 85,7 % a ve Znojmě tak činily přestupky spáchané ženami podíl 18,6 % a muži 81,4 %.

Graf č. 5

V grafu jsou znázorněny počty oznámených přestupkových jednání, při nichž byla poškozená žena, muž, rodič respektive prarodič anebo dítě či osoba zbavená způsobilosti k právním úkonům.

Legenda:

1. Počet přestupků, při nichž byla poškozená žena.
2. Počet přestupků, při nichž byl poškozený muž.
3. Počet přestupků, při nichž byl poškozený rodič nebo prarodič.
4. Počet přestupků, při nichž bylo poškozeno dítě nebo osoba zbavená způsobilosti k právním úkonům.

Shrnutí:

Podle statistických údajů bylo v r. 2007 v České republice přestupkovým jednáním poškozeno 8 980 žen, 2397 mužů, 1406 rodičů nebo prarodičů a 385 dětí. Z celkového počtu to je žen 68,2 %, mužů 18,2 %, rodičů či prarodičů 10,7 % a dětí nebo osob zbavených způsobilosti 2,9 %.

V Jihomoravském kraji bylo poškozeno 569 žen, 137 mužů, 105 rodičů nebo prarodičů a 20 dětí. Podíl na celkovém počtu tedy činí 68,4 % žen, 16,6 % mužů, 12,6 % rodičů či prarodičů a 2,4 % dětí nebo osob zbavených způsobilosti.

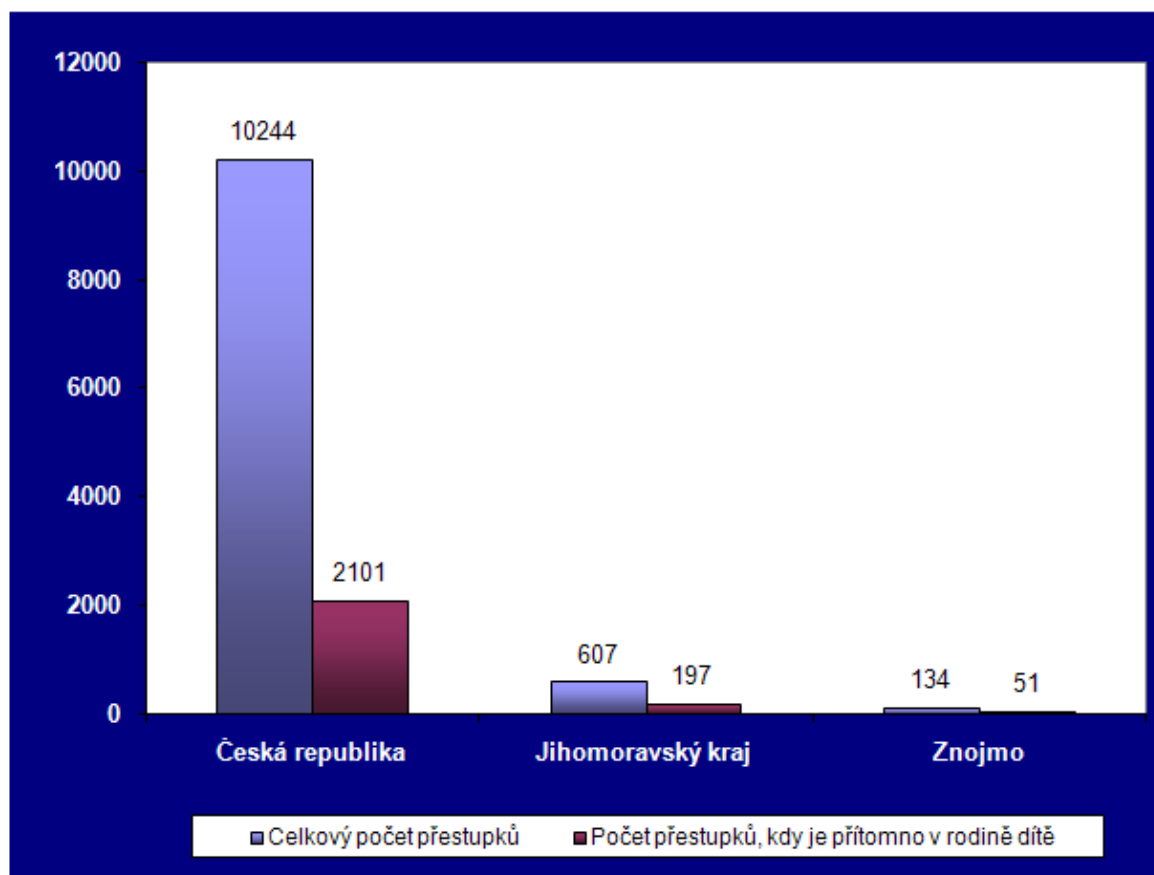
Komise pro projednávání přestupků města Znojma vyřídila v r. 2007 přestupky, v nichž bylo poškozených 92 žen a 21 mužů. Rodiče či prarodiče byli poškozeni v 15 případech, dítě nebo osoba zbavená způsobilosti k právním úkonům v 6 případech. Z celkového počtu to tedy bylo 68,7 % žen, 15,7 % mužů, 11,2 % rodičů respektive prarodičů a 4,4 % dětí či osob zbavených způsobilosti k právním úkonům.

Graf č. 6

V grafu jsou znázorněny počty celkově oznámených přestupků a přestupků, kdy v rodině ohrožené domácím násilím žije dítě či děti.

Legenda:

1. Celkový počet přestupků.
2. Počet přestupků, kdy v rodině ohrožené domácím násilím žije jedno či více dětí.

Shrnutí:

Údaje v tomto grafu ukazují, že v České republice v r. 2007 docházelo v 20,5 % případů k přestupkovému jednání v rodinách, kde žije jedno či více dětí. V Jihomoravském kraji je to 32,45 % případů a ve Znojmě dokonce celých 38 % případů.

I když dítě nebývá v těchto případech domácího násilí přímým objektem útoku násilné osoby, jsou tyto údaje alarmující.

5.4 Shrnutí sociálního průzkumu

Z výsledků analýzy jednotlivých částí sociálního průzkumu je zřejmé, že řešení přestupků domácího násilí není zcela ideální. V porovnání s vysokým počtem takových přestupků, které jsou správnímu orgánu oznámeny, je zcela nedostačující a neefektivní řešení těchto přestupků. Důvody, proč tomu tak je, může být několik. Jedním z nich je možná to, že v přístupu k domácímu násilí v rámci státních orgánů celkově donedávna zpravidla chybělo proškolení specializované na problematiku domácího násilí. Také se domnívám, že by bylo přínosné pro činnost státních orgánů, kterých se řešení domácího násilí týká, kdyby u těchto institucí byli vyčleněni specialisti na tuto problematiku.

Do budoucna by bylo rozhodně přínosné, kdyby probíhala interní školení k tomuto tématu. Pracovníci státních orgánů by se více dověděli o kompetencích jiných institucí a v případě potřeby využívali jejich nabídky služeb jak při jednání s klienty tak i při své vlastní činnosti. Nemělo by se tedy potom stávat to, že pracovník jednoho správního orgánu odkazuje oběti domácího násilí na jinou instituci, aniž by věděl, zda je v daném případě schopna poskytnout žádanou pomoc.

Konkrétně pro přestupkové komise a přestupková oddělení z výsledků této analýzy dat vyplývá, že by bylo vhodné se cíleně zaměřit na oznamovatele či svědky přestupků, kteří by mohli být oběťmi domácího násilí. V případě přijetí oznámení o přestupku, kde došlo k násilí mezi osobami blízkými, zasílat srozumitelné poučení o nutnosti podat návrh na projednání přestupku ve smyslu § 68 zák. č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozd. předpisů a společně s ním např. také zasílat leták s informacemi o místech pomoci v příslušném městě. Co se týká vztahu přestupkové komise k dalším státním orgánům, je nezbytné o výskytu domácího násilí v rodině, kde žije jedno či více nezletilých dětí, informovat příslušné oddělení sociálně právní ochrany dětí. Dále je třeba upozornit na to, že je vhodné případy opakovaného násilného jednání mezi osobami blízkými vykazujícího znaky domácího násilí řešeného jako

přestupek, oznamovat orgánům policie nebo jiným orgánům činným v trestním řízení pro podezření z trestného činu podle § 215a tr. zákona – Týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě.

Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo zkoumat jednání vykazující některé jevy domácího násilí z pohledu přestupkového řízení. V souvislosti s tímto cílem jsem se také zabývala problematikou domácího násilí obecně a charakterizovala jsem možnosti trestně – právních ochrany obětí domácího násilí. Dále jsem zjišťovala, na které pomáhající subjekty se oběti domácího násilí mohou obrátit a zmapovala jsem jejich činnost v České republice celkově i v regionu města Znojma.

Na základě analýzy dat jsem pak porovнала počty projednávaných přestupků vykazujících některé jevy domácího násilí v České republice, v Jihomoravském kraji a ve Znojmě.

Z těchto údajů vyplynulo mnoho alarmujících faktů. Nemile mě překvapil velmi malý počet přestupků, které byly ukončeny pravomocným rozhodnutím o vině přestupce v porovnání s počtem přestupků celkově oznámených. Otázkou dalšího zkoumání by bylo, zda je na vině strach oběti domácího násilí podat návrh na projednání přestupku a proti obviněnému se tak bránit, absence důkazů potřebných k prokázání viny obviněnému z přestupku či uplynutí roční lhůty, ve které je možno přestupek projednat. Dalším varovným signálem je bezesporu zjištěný počet přestupků, kde poškozeným je dítě nebo osoba, která byla zbavena způsobilosti k právním úkonům nebo které byla způsobilost k právním úkonům omezena a počet přestupků, ke kterým došlo v rodině, kde žije jedno nebo více nezletilých dětí. V České republice celkově dosahoval v r. 2007 počet takových přestupků 20,5 % z celkového počtu oznámených přestupků týkajících se domácího násilí, ve Znojmě dokonce 38 % takových přestupků. A přitom právě podstatou existence a největší smysluplností rodiny by měla být péče o děti a jejich výchova, utvoření domova a bezpečného zázemí pro všechny její členy.

Také jsem analýzou dat zjistila, že v r. 2007 bylo v České republice pravomocně uznáno vinnými z přestupku pouze zhruba 10 % přestupců, v Jihomoravském kraji činil podíl prokázaných přestupků 5,1 % – 16,4 % a u Komise pro projednávání přestupků města Znojma to bylo 6,25 – 29,4 %. Toto řešení návrhových přestupků je, vzhledem k podílu rozhodnutých věcí k celkovému počtu věcí oznámených, neefektivní a nedostačující.

Zpracování tématu týkajícího se domácího násilí pro mě osobně mělo velký přínos. Nejen, že jsem si rozšířila vědomosti o poznatky z různých vědních oborů, ale utvořila jsem

si jasnější a ucelenější představu o tom, v jak velkém množství se vyskytuje jednání vykazující některé jevy domácího násilí v přestupkovém řízení. Budu ráda když tyto získané informace využiji a uplatním ve své další praxi, zejména při jednání s klienty, kteří jsou často právě oběťmi domácího násilí.

Resumé

Diplomovou práci jsem zpracovala na téma Problematika domácího násilí z pohledu přestupkového řízení. Práce je zaměřena na domácí násilí a trestně – právní ochranu obětí takového jednání.

Práce je rozdělena do pěti kapitol. První čtyři kapitoly jsou teoretické, pátá kapitola je zaměřena empiricky, jedná se o analýzu statistických údajů správních orgánů k řízení o přestupcích za období 1.1.2007 – 31.12.2007, které poskytly Ministerstvu vnitra ČR pro účely vypracování analýzy v oblasti jednání, které vykazuje některé znaky jevu domácího násilí, a možných opatření k jejich eliminaci.

V první kapitole vymezuji základní terminologii, charakterizuji pojem násilí a popisuji jeho druhy. Dále na základě prostudované literatury definuji pojmy agrese a agresivita.

V druhé kapitole, která nese název „Problematika domácího násilí“ se již konkrétněji zabývám tímto pojmem a charakterizuji ho. Věnuji se také jevům s domácím násilím souvisejícím, zejména jeho formám, rizikovým faktorům doprovázejícími vznik domácího násilí a jeho typickým znakům.

Obsah třetí kapitoly je věnován subjektům domácího násilí – pachatelům, obětem, svědkům. Popisuji v ní nejčastější typy pachatelů domácího násilí a zabývám se jejich osobnostní strukturou. Dále se snažím vymezit spektrum obětí domácího násilí. V další části této kapitoly se věnuji postojům mužů a žen k problematice domácího násilí. Předkládám výsledky reprezentativních výzkumů o postojích občanů ČR k domácímu násilí, které v r. 2001 a v r. 2006 realizovalo Středisko empirických výzkumů pro občanské sdružení „Bílý kruh bezpečí“ a akciovou společnost „Philip Morris ČR a.s.“. V souvislosti s tímto poukazují také na genderové role a stereotypy. Velkou část této kapitoly věnuji velmi vážné problematice, a to přítomnosti dětí u domácího násilí.

Další, čtvrtá kapitola, seznamuje s možnostmi trestně – právní ochrany obětí domácího násilí, a to jak z pohledu občanského práva, tak z pohledu práva trestního. Zmiňují dále institut vykázání a jeho právní úpravu. Nejdlejší část této kapitoly věnují problematice domácího násilí z pohledu přestupkového řízení. Popisují postup před zahájením správního řízení a jeho průběh. Zabývám se postavením obviněného z přestupku, oznamovatele, navrhovatele a svědka a věnuji se také vydávání rozhodnutí ve správním řízení.

V závěru této kapitoly charakterizují interpersonální spolupráci, také uvádím alespoň orientační výčet subjektů, u kterých mohou oběti domácího násilí také hledat pomoc, a to jak v celé České republice, tak ve Znojmě.

Závěrečná pátá kapitola je věnována analýze dat. Tato data jsem čerpala z údajů Ministerstva vnitra ČR, jsou jimi statistické údaje správních orgánů k řízení o přestupcích za r. 2007. Analýza dat je zaměřena na vypracování přehledu počtu oznámených přestupků vykazujících některé znaky domácího násilí v České republice, v Jihomoravském kraji a ve Znojmě. Cílem empirické části je kvantitativně a kvalitativně analyzovat tyto údaje z různých hledisek, např. podle pohlaví pachatele, typu oběti, či příbuzenského poměru pachatele a oběti. Tato kapitola končí úvahou o příčinách neuspokojivých výsledků a možnostech jejich zlepšení.

V závěru diplomové práce shrnuji nejdůležitější body analýzy dat a hodnotím je.

Anotace

Kateřina Lustigová, Problematika domácího násilí z pohledu přestupkového řízení (Diplomová práce), Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Institut mezioborových studií Brno, 2009, 81 str. Vedoucí práce PhDr. Geraldina Palovčíková, CSc.

Diplomová práce se zabývá problematikou jednání, které vykazuje některé znaky jevu domácího násilí z pohledu přestupkového řízení. Po vymezení základních pojmů (násilí, agrese, sexuální násilí) se zaměřuji na popis domácího násilí, jeho formám, rizikovým faktorům, typickým znakům či subjektům domácího násilí. Dále jsou v textu charakterizovány možnosti trestně – právní ochrany oběti domácího násilí a v její další části také výčet subjektů, na které se mohou oběti domácího násilí v případě potřeby obrátit.

Práce si klade za cíl popsat tuto oblast protiprávního jednání z pohledu přestupkového řízení a analyzovat statistické údaje týkající se jednání, které vykazuje některé znaky jevu domácího násilí a v přestupkovém řízení bylo řešeno. K tomuto účelu slouží přehled počtu vyřizovaných přestupků proti občanskému soužití s právní kvalifikací podle ust. § 49 odst. 1 písm. a), c) a e) zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů spáchaných mezi osobami blízkými nebo osobami, které žijí ve společné domácnosti.

Klíčová slova

Domácí násilí – násilí – násilí – gender – oběti – neziskové organizace – správní řízení - přestupek

Annotation

Katerina Lustigova, Problems of domestic violence from the perspective of violation of the law (Dissertation), Tomas Bata University in Zlin, Institute of Interfield Studies in Brno, 2009, 81 pgs. Supervisor PhDr. Geraldina Palovčiková, CSc.

The dissertation addresses problems of conduct, which embodies some signs of domestic violence from the perspective of violation of the law.

After identifying the key terms (violence, aggression, sexual violence), it will focus on the description of domestic violence, its forms, risk factors, characteristic signs and subjects of domestic violence.

The text also discusses possibilities of legal protection of the victims of domestic violence and lists the subjects to whom victims of domestic violence can turn in case of need.

The goal of the dissertation is to describe this area of unlawful conduct from the perspective of violation of the law and analyze statistical data pertaining to conduct, which shows some characteristics of domestic violence occurrence handled as a legal offence.

Instrumental for this purpose will be a figure summary of processed offences against civil coexistence with judicial qualification in accordance with constitution § 49 paragraph 1 letters a), c) and e) statue no. 200/1990 collection, about trespasses, in version of later regulations committed between related persons or persons who live in common household.

Key words

Domestic violence – Aggression – Gender – Victims – Nonprofit Organization – Administrative Procedures - Offence

Seznam použité literatury a pramenů

1. CONWAYOVÁ, H. L.: Domácí násilí. Praha: Albatros, 2007, 158 s. ISBN 978-80-00-01550-7.
2. ČERVENÝ, Z., ŠLAUF V.: Přestupkové právo. Komentář k zákonu o přestupcích včetně textu souvisejících předpisů. Praha: Linde Praha, a.s. – Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2006, 481 s. ISBN 80-7201-596-6.
3. Domácí násilí – přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích - Studie. Bílý kruh bezpečí, o. s., 2002, 143 s. ISBN 80-86284-19-0.
4. GJURIČOVÁ, Š., KOCOURKOVÁ, J., KOUTEK, J.: Podoby násilí v rodině. Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2000, 101 s. ISBN 80-7021-416-3.
5. KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ J.: Zlo na každý den – Život s deprivanty I. Praha 5: Galén, 2001, 390 s. ISBN 80-7262-088-6.
6. MARVÁNOVÁ – VARGOVÁ, B., POKORNÁ D., TOUFAROVÁ M.: Partnerské násilí. (Oběti partnerského násilí. Násilí mezi rodiči očima dětí. Pachatelé partnerského násilí.) Praha 3, LINDE nakladatelství s.r.o., 2008, 159 s. ISBN 978-80-86131-76-4.
7. Průvodce na cestě k rovnosti žen a mužů. Brno: Nesehnutí, 2008, 50 s. ISBN 978-80-87217-01-6.
8. Řehoř, A.: Metodické pokyny pro vypracování bakalářské a diplomové práce, Institut mezioborových studií Brno, 2008, 47 s.
9. Vaše právo – první pomoc ženám, obětem domácího násilí. Praha 2: Projekt AdvoCats for Women, profem o.p.s., 2002, 67 s. ISBN 80-239-3478-3.

Další zdroje

ČÍRTKOVÁ, L.: Vybrané výzkumy a teorie domácího násilí, Časopis Policista č. 07/2002.

POTMĚŠIL J.: Domácí násilí v přestupkovém řízení. In: Správní právo. – 2/2008

POTMĚŠIL, J.: Domácí násilí v přestupkovém řízení. ASPI – Původní nebo upravené texty pro ASPI, 2008.

Reprezentativní výzkum k povědomí české veřejnosti o domácím násilí, pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR a.s., STEM, 2001.

Reprezentativní výzkum k povědomí české veřejnosti o domácím násilí, pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR a.s., STEM, 2006.

Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozd. předpisů.

Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozd. předpisů.

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozd. předpisů.

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozd. předpisů.

Internetové zdroje (údaje čerpány z uvedených zdrojů dne 27.2.2009)

www.domacinasili.cz: ČÍRTKOVÁ, L.: Zatím víme víc o ohrožených osobách. Zpravodaj BKB 1/2003.

www.stopnasili.cz

www.donalinka.cz

www.rosa-os.cz: Tisková zpráva: Dětská svědectví násilí

<http://web.mvcr.cz/archiv2008>

www.who.cz

www.koordona.cz

www.bkb.cz

www.domacinasili.cz

www.rosa-os.cz

www.acorus.cz

www.dkc.cz

www.nasedite.cz

www.csspraha.cz

http://www.casopisgenerace.cz/informacni_a_poradenske_centrum.aspx

www.profem.cz

www.centrumelektra.cz

www.strada.cz

www.znojmo.caritas.cz

www.mvcr.cz

Příloha č. 1

Tabulka obsahující statistické údaje správních orgánů k řízení o přestupcích za období 1.1.2007 – 31.12.2007 pro účely vypracování analýzy v oblasti jednání, které vykazuje některé znaky jevu domácího násilí, a možných opatření k jejich eliminaci.⁶⁷

Předmětem evidence jsou pouze přestupky podle § 49 odst. 1 písm. a), c) a e) zák. č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozd. předpisů, spáchaných mezi osobami blízkými nebo osobami, které žijí ve společné domácnosti (Jedná se o přestupky proti občanskému soužití).

Název správního orgánu (kraj)	Karlovarský	Vysočina	Středočeský	Liberecký	Plzeňský	Ústecký	Jihomoravský
Celkový počet vyřízených přestupků (bod 1.)	265	728	1046	424	579	369	801
Počet přestupků oznámených poškozenými (bod 2.)	9	17	38	27	19	21	95
Počet přestupků oznámených třetí osobou (bod 3.)	1	0	5	9	2	0	11
Počet přestupků oznámených orgánem policie (bod 4.)	236	706	971	382	551	336	674
Počet přestupků oznámených jiným orgánem (bod 5.)	13	5	32	2	7	4	8
Počet přestupků post. orgánu činnému v tr. řízení (bod 6.)	6	6	9	4	7	8	27
Celkový počet zahájených řízení (bod 7.)	90	93	237	93	175	71	117
- z toho zastavených řízení (bod 7a)	54	57	88	57	81	37	55
- z toho počet odsuzujících rozhodnutí pravomocných (bod 7b)	42	36	98	36	94	29	51

⁶⁷ www.mvcr.cz

Název správního orgánu (kraj)	Karlovarský	Vysočina	Středočeský	Liberecký	Pízeňský	Ustecký	Jihomoravský
Počet přestupků § 49/1pism. c). (bod 8.)	122	634	777	271	307	308	607
Počet přestupků s verbálním napadením (bod 9.)	56	228	321	158	102	122	235
Počet přestupků s fyzickým napadením (bod 10.)	119	406	539	178	175	183	520
Počet přestupků mezi manželi (bod 11.)	54	204	306	129	101	79	312
Počet přestupků mezi bývalými manželi (bod 12.)	11	64	124	27	21	14	55
Počet přestupků mezi druhem a družkou (bod 13.)	42	135	135	79	85	71	154
Počet přestupků jiné osoby blízké (bod 14.)	32	188	212	97	70	84	179
Počet přestupků - poškozená žena (bod 15.)	112	393	684	278	178	240	569
Počet přestupků – poškozený muž (bod 16.)	27	131	219	69	87	60	137
Počet přestupků – poškozený rodič, prarodič (bod 17.)	10	93	111	35	34	38	105
Počet přestupků – pošk. dítě, osoba zbav. způs.ob. (bod 18.)	14	23	32	6	8	2	20
Počet přestupků – dítě v rodině (bod 19.)	24	121	109	50	124	69	197
Počet přestupků spáchaných ženou (bod 20.)	30	109	202	49	72	52	104
Počet přestupků spáchaných mužem (bod 21.)	119	525	844	293	235	261	625

Příloha č. 2

Tabulka obsahující statistické údaje Komise pro projednávání přestupků města Znojma k řízení o přestupcích za období 1.1.2007 – 31.12.2007 pro účely vypracování analýzy v oblasti jednání, které vykazuje některé znaky jevu domácího násilí, a možných opatření k jejich eliminaci.⁶⁸

Předmětem evidence jsou pouze přestupky podle § 49 odst. 1 písm. a), c) a e) zák. č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozd. předpisů, spáchaných mezi osobami blízkými nebo osobami, které žijí ve společné domácnosti (Jedná se o přestupky proti občanskému soužití).

Komise pro projednávání přestupků města Znojma	r. 2007	
Celkový počet vyřízených přestupků (bod 1.)	134	
Počet přestupků oznámených poškozenými (bod 2.)	3	
Počet přestupků oznámených třetí osobou (bod 3.)	0	
Počet přestupků oznámených orgánem policie (bod 4.)	131	
Počet přestupků oznámených jiným orgánem (bod 5.)	0	
Počet přestupků post. orgánu činnému v tr. řízení (bod 6.)	7	
Celkový počet zahájených řízení (bod 7.)	44	
- z toho zastavených řízení (bod 7a)	9	
- z toho počet odsuzujících rozhodnutí pravomocných (bod 7b)	24	
Počet přestupků § 49/1písm. c) (bod 8.)	134	
Počet přestupků s verbálním napadením (bod 9.)	32	
Počet přestupků s fyzickým napadením (bod 10.)	102	
Počet přestupků mezi manželi (bod 11.)	41	6
Počet přestupků mezi bývalými manželi (bod 12.)	17	5
Počet přestupků mezi druhem a družkou (bod 13.)	60	12
Počet přestupků jiné osoby blízké (bod 14.)	16	1
Počet přestupků - poškozená žena (bod 15.)	92	
Počet přestupků – poškozený muž (bod 16.)	21	
Počet přestupků – poškozený rodič, prarodič (bod 17.)	15	
Počet přestupků – pošk. dítě, osoba zbav. způsob. (bod 18.)	6	
Počet přestupků – dítě v rodině (bod 19.)	51	
Počet přestupků spáchaných ženou (bod 20.)	25	
Počet přestupků spáchaných mužem (bod 21.)	109	

⁶⁸ Zdroj: Komise pro projednávání přestupků města Znojma, Statistické údaje k řízení o přestupcích za období 1.1.2007 – 31.12.2007 pro účely vypracování analýzy v oblasti jednání, které vykazuje některé znaky jevu domácího násilí, a možných opatření k jejich eliminaci.

